47

I. M. 20B. The Same

Substance: Country-made paper. Size. 11½×4½ inches. Folios 1-85. Lines 9. Script: Nāgara. Appearance: Good. Incomplete.

Beginning:

...कं तच्च द्विविधं शारीरं मानसञ्च। शारीरं व्याध्यादिजनितं मानसं कामादिजम्। भूतानि प्राणिनो व्याघ्रादीन् लक्षीकृत्य जायत इत्याधिभौतिकं व्याघ्राद्युत्थम्। देवानधिकृत्य जायत इत्याधिदैविकं शीतोष्णाद्युत्थमित्यर्थः।

End:

उच्यते—सुवर्णादेः कटकादिरूपतात्यागेन कुण्डलादिरूपतायां यत् कारणं तत् सुवर्णादेर्विकारकारणमुच्यते...

Starts from the end of I. 31 and runs to the major portion of II. 28. Chapter I ends in the reverse of folio 23. No punctuation. Hand-writing is good.

48

I. M. 23. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 11½×5 inches. Folios: 1–50. Lines 10. Script: Nāgara. Appearance Good. Incomplete. **Date**: Sam 1934 [A. D. 1877].

Beginning:

...रस्तीत्यर्थः। ननु विवेकसाक्षात्कारहेतौ तत्संयमे सत्यवश्यमेव सार्वज्ञ्यादिकं भविष्यति तत् कथमनीश्वरस्य वेत्युच्यते इति चेत्—न, संयमे सत्यपि कामनां विना सिद्ध्यनुत्पत्तेः।

Ending and post-script—Same as in 20A.

Post-colophon:

शुभमस्तु संवत् १९३४.

Starts from the end of III. 5 and continues upto the end of chapter IV. The Ms. appears to be a transcription of 20A.

49

I. M. 24. The Same

Substance. Country-made paper. Size. 12¾×4½ inches. Folios 26-39. Lines 9. Script. Nāgara. Appearance. Good. Incomplete.

Beginning

स्मितेत्यर्थः । सा च जीवात्मविषया परमात्मविषया चेति द्विधा वक्ष्यते, तेनानुगतो युक्तो निरोधोऽस्मिताऽनुगतनामा योग इति भावः ।

End.

एकः समस्तं यदिहास्ति किञ्चित् तदच्युतो नास्ति परं ततोऽन्यत् ।
सोऽहं स च त्वं स च सर्वमेतदात्म स्वरूपं त्य(ज भेदमोहम्) ॥

Starts from the end of I. 17 and runs to the beginning of I. 28. The Ms. is fairly correct.

50

I. M. 349. योगसूत्रवृत्ति Yogasūtra-vṛtti

Bhojadeva

Substance Country-made paper. Size · 11×5 inches. Folios 1—42. Lines 12. Script Nāgara Appearance Fair Complete Date; Sam. 1881 [A. D. 1824].

Beginning

देहार्द्धयोगः शिवयोः स श्रेयांसि तनोतु वः ।
दुष्प्रापमपि यतस्मृत्या जनः कैवल्यमश्नुते ॥
त्रिविधान्यपि दुःखानि यदनुस्मरणान् नृणाम् ।
प्रयान्ति सद्यो विलयं तं स्तुमः शिवमव्ययम् ॥

End:

सर्वे यस्य वशाः प्रतापवसतेः पादान्तसेवानति-
प्रख्यापयन् मुकुटेषु मूर्द्धसु दधत्याज्ञां धरित्रीभृतः ।
यद्वक्त्राम्बुजमाप्य गर्वमसमं वाग्देवता संश्रिता
स श्रीभोजपतिः फणाधिपतिकृतसूत्रेषु वृत्तिं व्यधात् ॥

Colophon :

इति श्रीधारेश्वरविरचितायां राजमार्तण्डाभिधायां पातञ्जलयोगशास्त्रवृत्तौ कैवल्यपादश्चतुर्थः । सम्वत् १८८१.

Printed several times in India. Translated into English by Dr. R. L. Mitter and printed in the Bibliotheca Indica. The text of the Ms. is corrupt. Some marginal notes occur here and there.

51

II. A. 8. The Same

Substance : Country-made paper. Size 12×8½ inches. Pages 1-14 Lines 27. Script Bengali. Appearance. Good. Complete.

Leather bound. Interspersed with machine-made sheets of paper having different variants in reading. Probably it was the original copy prepared for the Bibliotheca Indica edition and the variants were recorded for the facility of editing purpose.

52

I. M. 254. The Same

Substance : Country-made paper. Size. 8½×4½ inches. Folios 1-69. Lines 9. Script. Nāgara. Appearance. Fair. Complete.

The Ms. is stitched up. The different colophons are underlined by red pigment.

I. M. 12. योगसिद्धान्तचन्द्रिका Yoga-siddhānta-candrikā

Nārayana Tīrtha

Substance Country-made paper. Size 11×5 inches Folios 2-38, 1-27, 1-19, 11-21. Lines 1-12. Script. Nagara Appearance Fair. Incomplete.

Beginning:

चर्यायोगः, कर्म्मयोगः, हठयोगः, मन्त्रयोगः, ज्ञानयोगः, अद्वैतयोगः, लक्ष्ययोगः, ब्रह्मयोगः, शिवयोगः, सिद्धियोगः, वासनायोगः, लययोगः, ध्यानयोगः, भक्तियोगश्च। तदेतत् सर्वं सामान्यविशेषभावेनाष्टाङ्गयोगेन कवलीकृतमिति मनसि निधाय साष्टाङ्गं सफलं योगं समाधिसाधनविभूतिकैवल्यार्थकैश्चतुर्भिः पादैर्व्युत्पादयिष्यन् प्रेक्षावत्प्रवृत्तये विषयप्रयोजनाधिकारिसम्बन्धान् दर्शयन् प्रथमं शास्त्रस्यारम्भं प्रतिजानीते भगवान् पतञ्जलिः—

अथ योगानुशासनम्

End.

यद्यपि स्वमते सुखस्वरूपता नास्ति तथाऽपि दुःखभोगात्यन्तभावरूपतया पुमर्थत्वेन कोऽपि विवादः तैरपि दुःखनिदाननिवृत्तिरूपतयाऽविद्यानाशस्यैव वस्तुत आत्मरूपस्य शास्त्रफलत्वप्रतिपादनादिति संक्षेपः। इतिशब्दस्तन्त्रे शास्त्रसमाप्तिद्योतकः।३४।

Colophon:

इति नारायणतीर्थविरचितायां पातञ्जलसूत्रवृत्तौ कैवल्यपादश्चतुर्थः॥

Only the first folio is missing. The Ms. has been corrected here and there with the aid of yellow pigment. Each chapter has its separate pagination. The colophon at the end of the first chapter runs thus:

इति श्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यवर्य-श्रीरामगोविन्दतीर्थपूज्यपादशिष्यश्री-नारायणतीर्थविरचितायां पातञ्जलसूत्रवृत्तौ गूढार्थद्योतिकायां योगसिद्धान्त-चन्द्रिकायां समाधिपादः प्रथमः।

For further about Nārāyaṇa Tīrtha, see above p. 6.

The text has been printed in the Chowkhamba Sanskrit Series (Nos. 154 & 159). But the major portion of the fourth chapter is lacking there. This may be due to the fact that the editor could not secure a complete Ms. But here we can get the whole of chapter IV.

54

I. M. 268. मणिप्रभा Maṇiprabhā

Rāmānanda Sarasvatī

Substance Country-made paper. Size 10×4½ inches. Folios 1-21 Lines 9 – 10. Script. Nagara. Appearance Fair. incomplete.

Beginning.

श्रीमते रामानुजाय नमः ।

वन्दे क्लेशाद्यसंस्पृष्टं पुराणं पुरुषं हरिम् ।
प्रकृत्या सीतया जुष्टं योगेशं योगदायिनम् ॥१॥
पतञ्जलिं सूत्रकृतं प्रणम्य व्यासं मुनिं भाष्यं भाष्यकृतं च भक्त्या ।
भाष्यानुगां योगमणिप्रभाख्यां वृत्तिं विधास्यामि यथामतिभ्याम् ॥

इह खलु भगवान् पतञ्जलिः प्रेक्षावत्प्रवृत्त्यङ्गं शास्त्रप्रतिपाद्यं दर्शयति—अथ योगानुशासनम् ।

End

ज्ञातव्या सर्वे बन्धहेतवो ज्ञाताः, न किञ्चिन्मम ज्ञेयमस्तीति द्वितीया । कैवल्यप्राप्त्या प्राप्तव्यमखिलं प्राप्तम्, अतोऽन्यत्र किञ्चिदपि मम प्राप्तव्यमस्तीति तृतीया । विवेकख्यातिसम्पादनेन कर्त...

Starts from the beginning and continues upto some portions of II. 27. The first chapter ends in the verso of folio 15. The Ms. is not very correct. Printed in the Benares Sanskrit Series (No. 75, 1903).

III. C. 110. पातञ्जलसूत्रवृत्ति Pātañjala-sūtra-vṛtti

Nāgoji Bhaṭṭa

Substance Country-made paper. Size: 10×4½ inches. Folio 1—122. Lines 11 Extent in granthas 4130 Script: Nāgara. Appearance. Fair. Complete.

Beginning

नत्वा पतञ्जलिं देवं योगे वृत्तिं लिखाम्यहम् ।
छायया व्यासभाष्यस्य तद्गूढार्थप्रकाशिकाम् ॥

ननु एतेन योगः प्रत्युक्त इति व्याससूत्रेणास्य शास्त्रस्य प्रत्याख्यानात् किमेतच्छास्त्रविचारेणेति चेन्न सांख्यज्ञानेन योगमार्गेण वा न निःश्रेयसमधिगम्यत इतीति तद्भाष्यमुपादायोपनिषद्बोध्यस्य तत्त्वज्ञानस्य योगापेक्षाऽस्त्येव न जातु योगशास्त्रोक्तयमनियमादिबहिरङ्गोपायमन्तरङ्गं च ध्यानधारणासमाध्यादिमन्तरा औपनिषदात्मसाक्षात्कार उदेति इति मिश्रग्रन्थेन समाधानात् ।

End

एते एव दुःखभोगनिवृत्त्याख्यपुरुषार्थसाधने भवत इति द्वे एव कैवल्ये लक्षिते । इतिः शास्त्रसमाप्ताविति शिवम् ।

पातञ्जलाब्धौ रचितः सेतुर्विज्ञानभिक्षुणा ।
महापङ्कैर्मूढतमो येन तं तीर्णवानहम् ॥

Colophon

इति श्रीमदुपाध्यायोपनामकशिवभट्टसुतसतीगर्भजनागोजीभट्टकृतायां पातञ्जलसूत्रवृत्तौ भाष्यच्छायाव्याख्यायां चतुर्थः पादः । श्रीरस्तु ।

पातञ्जलेषु सूत्रेषु वृत्तिर्या लिखिता मया ।
प्रीयतां तु तया साम्बः शिवो मे स पतञ्जलिः ॥

This is a comentary on the Yogasūtra by Nāgojī Bhaṭṭa, the famous grammarian. The author based his commentary on the Bhāṣya of Vyāsa.

Printed in the Bombay Sanskrit and Prakrit Series.

56

I. M. 410. The Same

Substance Country-made paper. Size $9\frac{1}{2}\times4$ inches. Folios . 1-208, 211. Lines 9. Extent in granthas . 4000. Script Nāgara. Appearance . Fair.. Incomplete.

Only foll. 209 & 210 are wanting. Foll. 1 & 2 are damaged.

57

I. E. 35. पातञ्जलरहस्य Pātañjala-rahasya

Rāghavananda Yati

Substance Country-made paper Size $10\times6\frac{1}{2}$ inches. Folios 1-58 Lines 21. Script Nāgara. Appearance Slightly worm eaten. Complete. Date Sam 1838 (A D. 1781).

Beginning ·

नत्वा हरेः पादरजांसि शम्भोः शौरेर्गणेशस्य महाविभूतेः
पतञ्जलेर्व्याससुनेश्च वक्ष्ये वाचस्पतेर्न्यूनसमर्पणाय ।
योगेनाष्टाङ्गयुक्तेन समाध्यन्तेन स्थायिना ।
आद्ये पादे महेशाय दीयते सुहृदासनम् ॥

आशीर्वादव्याजेन शास्त्रार्थं कथयति—य इति । विश्वाधारोऽनन्तः पतञ्जलिरूपेण लोकानुग्रहार्थमवतीर्णः सन् यो योगशास्त्रस्यानुकर्त्ता स वस्तच्छास्त्रश्रोतॄन् पात्वित्यन्वयः ।

End :

हरिहरपदकञ्जे येपितेयं (प्वर्पितेयं ?) विविश (?)
सुरतरुसुमनोभिर्निताम्राणिकेव (?)
तदुभयमकरन्दैः पीतपातञ्जलानां
विधमतु तद्दुःखं (?) पुण्यदा श्रीकृतिर्नः ॥

Colophon :

इति विश्वेश्वरभगवत्पादशिष्याद्वयभगवत्पादशिष्येण श्रीधरावानन्द (राघवानन्द)-यति-विरचिते पातञ्जलिकरहस्ये चतुस्त्रिंशत् सूत्रात्मकः कैवल्यपादः समाप्तः ।
संवत् १८३८

This is a commentary on the Yogasūtras of Patañjali. The text of the Ms. is very corrupt. Printed in the Kashi Sanskrit Series. But this Ms. contains some lines at the end which do not find their place in the printed edition.

58

I. E. 35. पातञ्जलाभिनवभाष्य Patañjalâbhinava-bhāṣya

Bhavadeva Miśra

Substance Country-made paper. Size 10×6½ inches. Folios 1-32. Lines 19 Extent in granthas : 700 Script Nagara. Appearance : worm-eaten. Complete.

Beginning

पतञ्जलिं नमस्कृत्य योगिनोऽस्य च भोगिनः ।
भवदेवेन तत्सूत्रव्याख्यानं क्रियतेऽधुना ॥

मङ्गलं कुर्वन्नेव शिष्यावधानाय प्रतिजानीते अथेति । अत्र श्रीकेशवार्थकतया अकारोऽथशब्दश्च माङ्गलिक इत्येतेन मङ्गलाचरणं किञ्च अथ योगोपदेशयोग्य-शिष्यागमनादनन्तरम् अनु शिष्यप्रश्नादनु पश्चात् योगस्य वक्ष्यमाणलक्षणकस्य शासनमुपदेशतया अभिधानमित्यर्थः । अथ योगं लक्षयति योग इति ।

अथ योगानुशासनम् ।
योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः ॥

इह खलु निर्मलसत्त्वपरिणामविशेषस्वरूपमन्तःकरणं चित्तमित्युच्यते । तच्च यदाऽन्तर्मुखं भवति तदात्मपरमात्मस्वरूपं पुरुषं पश्यति । यदा च बहिर्मुखं भवति तदाऽस्य पञ्चावस्था भवन्ति । ता एव पञ्चचित्तवृत्तय इत्युच्यन्ते ।

End :

चैतन्यं पुरुषात्मादिपर्यायिकायाः सैव (?) च कैवल्यम्। तदुक्तम् वाशिष्ठे—स्वरूपतस्थितिर्मुक्तिस्त...वन्य उच्यते इति। आनन्दं ब्रह्मणो रूपं तच्च मोक्षे प्रतिष्ठितमित्यादिश्रुतिरपीत्यर्थः।

एवं चतुर्थे चरणे कैवल्यं प्रतिपादितम्।
पतञ्जलिमुनीन्द्रेण येन तं भावयाम्यहम्॥
इमां पतञ्जलिव्याख्यां कल्पयित्वाऽर्पयाम्यहम्।
श्रिया हृदिकृते श्रीमत्पदाम्भोजे श्रियः पतेः॥
शाके त्रिषड्गण (ऽद्रिषड्वाण) सुधांशु लक्ष्ये
पक्षे बलक्षे अहणस्य (ऽग्रहायणस्य) मासः (से)।
तिथौ भवदेवशर्मा पातञ्जले भाष्यमिदं (व्य) धासीत्
क्षमध्वमेतत्...यद्भाष्यतो भाष्यमिदं व्यधायि॥
भागीरथीतः कलशे गृहीते तोये स्वकीयत्वमुपन्ति धीराः।
यदत्र किञ्चित् कथितं प्रमादात् तत् शोधयन्तु तदात्मविज्ञाः।
यच्च प्रमादात कथितं मयाऽत्र संप्रीयतां तेन गुरुर्गुरूणाम्॥
इदमभिनवभाष्यं पूर्वभाष्यात् प्रसूतं
दिशि दिशि खलु दीपा दीपवद्याकमीति।
गुममभिति (सुगममिति) सुधीभिर्दृश्यमीशिप्रसादाद्-
भवतु च भवभीतिध्वांतहारि त्रिलोक्याः॥
गङ्गातटे पट्टनपत्तनेऽस्मिन् विश्वं वपुर्विश्वसृजः समीक्ष्य।
निरीक्ष्य भाष्यादिकृतं प्रवीणैरन्यैर्मया भाष्यमिदं व्यधायि॥

Colophon

इति मैथिलसन्मिश्र-श्रीकृष्णदेवत(न)य-महामहोपाध्यायसट्टक्कुर-श्रीभवदेव-प्रियशिष्य-महामहोपाध्याय-सन्मिश्रश्रीभवदेवकृते पातञ्जलीयाभिनवभाष्ये कैवल्य-निरूपणचतुर्थचरणव्याख्या पूर्णा।

Post script

शुभम्। सम्वत् १८७७ मीती अगहन सुल्कपक्षे ५ वार अतवार।

This is a brief commentary on the Yoga-sūtra of Patañjali. The text of the Ms. is very corrupt. The author was an

6

inhabitant of Mithilā. He also wrote a commentary on the Bhakti-sūtras of Śāṇḍilya. He finished this work in 1646 A. D. Noticed by Aufrecht.

59

I. M. 3502 योगसिद्धान्तसंग्रह Yogasiddhānta-Saṃgraha

Mālavaśukla Mathurānātha

Substance Country-made paper Size 10½×5 inches Folios 1—16. Lines 9 Script Nagara Appearance Good Complete Date. Sam 1853 A. D. 1796

Beginning

यो योगकल्पधरणीरुहरोहणेन
यश्च प्रवर्ग्यविगलत्फलकम्भनेन ।
सम्पन्नजीवनदिमानपवर्गभाज-
न्तौ शेषवेदविटपावततौ नमामः ॥१॥
मियोगाज्ज्यायसामात्मशुभयोगानुयोजनात् ।
तनोति मथुरानाथो योगसिद्धान्तसंग्रहम् ॥२॥

अथात्रानाद्यविद्यया जननिधनक्लेशविवशान् दीनजनानुद्दिधीर्षुः सकलजगदाधारभूतो भगवान् पतञ्जलिर्योगशास्त्रमसूसूत्रत् । तदुपदिष्टमर्थजातमखिलबुद्धिमनोबुबोधयिषुर्भाष्यकारो भगवान् वेदव्यासो व्यास्थत् । मन्दप्रज्ञतया ततोऽपि सारार्थमक्रममाणामनुजिघृक्षवो विद्वच्छिरोमणयो मिश्रवाचस्पतयो व्यावृण्वन् । तदनुकारिणश्च राघवानन्दयतिनृपतिभोजार्यरामानन्दादयो व्यवीवृतन् । परं विततया पूर्वापरस्य पदार्थजातमनुक्रमेण मनसि कर्त्तुमशक्नुवतामुपकाराय पतञ्जलिसिद्धान्तसमवधाराय चैतत्प्रकरणारम्भः । तत्र प्रथमं पुरुषः प्रस्तूयते— पुरुषो द्विविधः—ईश्वरोऽनीश्वरश्च । अत्र पतञ्जलिः—क्लेशकर्म्मविपाकाशयैरपरामृष्टः पुरुषविशेष ईश्वर इति ।

End

अत्र पुरुषार्थस्य प्रयोजकस्याभावेनाधिकारोपरतेः विकारपरित्यागपूर्वकं गुणानां स्वस्वरूपेऽवस्थानं चितश्च बुद्ध्यादिनात्यन्तिकयोगाभावेन प्रकर्षेण स्वस्वरूपेऽवस्थानं भवति । तदेव कैवल्यं केवलस्य भाव इत्युच्यते । इति कैवल्यप्रकरणम् ।

एषात्मतत्त्वजिज्ञासा परपुण्यविपाकिनः
पुरुषोऽहमितिज्ञानविशेषाश्रयिणो भवेत् ॥१॥
चित्तमस्य तु कैवल्यफलावसितिनिर्म्मलम्
प्रधानपुरुषोद्भेदकृत्यगाधतरं भवेत् ॥२॥
दृग्दृश्येन निजैक्ययोगकलनात् तद्वृत्तितादात्म्यतो
व्युत्तस्थेऽथ ततोऽतिदुःखितमनास्तद्बोधनोपायभृत् ।
कृत्वा संयममन्तरायहरणाद् योगद्वयं प्राप्नुवन्
योगी स्वामलरूपसंस्थितिधरः कैवल्यभाग् भाव्यते ॥३॥
न स्वायत्तः क्लेशावस्थः कदाचित् क्लेशमग्नप्रोद्धरेत् तत् कथं स्वम् ।
तस्मात् सर्वप्राणिमोक्षप्रदं तं वन्दे स्वान्तर्यामिणं नाथमीशम् ॥५॥
द्विरस्यष्टिमिते शाके शुक्लायामनवमीगुरौ ।
गुर्वनुक्रोशतः पूर्णो योगसिद्धान्तसंग्रहः ॥५॥

Colophon ,

इति माळवीयमुकुन्दमथुरानाथोक्तो योगसिद्धान्तसंग्रहः समाप्तः ।

Post-colophon

नेत्रेषु नागेन्दुगवैक्रमाब्दे शुचौ शुचौ मन्मथनाथतिथ्याम् ।
गुर्वाज्ञया वपुस्तमेषो लेखो द्विजो रामदयालुनामा ॥१॥

This is an epitome of the Yoga system of Patañjali. The work was completed in the Śaka year 1717 Not yet printed. For details about the author, see above p. 18. The Ms. is not very correct.

60

I. M. 2938. The Same

Substance . Country-made paper Size 8×4½ inches Folios 1-12. Lines 20-21. Script : Nāgara. Appearance Fair. Complete. Date : Saṃ 1853 (A. D. 1796).

Reading of the portions appearing after the benedictory verses and extending upto the middle of the next page, varies

from that of the previous Ms. It seems that the author has revised his text and the final shape was given in the previous one. But it is curious to notice that Rāmadayālu is the scribe everywhere. It may be the case that the scribe was his pupil and he had to copy the Ms. of his teacher twice or thrice till it came to its final shape. Similar is the case with the author's commentary on the Tattvasamāsa-Sūtra also, and this has been already pointed out above.

61

I. M. 2934. The Same

Substance Country-made paper. Size 8×4½ inches. Folios 1-10. Lines 20-24 Script Nagara Appearance Fair. Complete.

The name of the scribe does not occur here, as there is no post-colophon statement like the previous Mss. In some pages even the margins are not left out. At the first instance, these lines in the margins seem to be marginal notes. But from a careful examination we find that these comprise the portions of the texts of the Ms. Most probably this formed the rough copy prepared by the author himself, and in the margins he might have made further addtions. The whole thing closely follows the first Ms. as described above.

62

I. M. 363. घेरण्डसंहिता Gheraṇḍa Saṃhita

Substance Country-made paper, Size 11½×5 inches. Folios 19. Lines 9. Script Nāgara. Appearance. Fresh. Incomplete.

Beginning.

(आ) मकुम्भ इवाम्भस्थो जीर्णमायुः सदा घटः ।
योगेनानेन संदह्य घटशुद्धिं समाचरेत् ॥

शोधनं दृढता चैव स्थैर्यं धैर्यं च लाघवम् ।
प्रत्यक्षञ्च निर्लिप्तञ्च घटस्य सप्तसाधनम् ॥

End :

वृक्षगुल्मलतावल्लीतृणाद्या वारिपर्वताः
सर्वं ब्रह्म विजानीयात् ।
(Then by a different hand)
सर्वं पश्यति चात्मनि ।
आत्मा घटस्थचैतन्यमद्वैतं शाश्वतं परम् ।
घटाद्विभिन्नतो ज्ञात्वा वीतरागो विवासनः ॥
एवं विधिः समा…

The first seven and the last three couplets only are wanting. The Ms. is not very correct. Hand-writing is good.

The text consists of a dialogue between the sage Gheranda and Chanda-Kāpāli. It deals with hatha-yoga. Printed with an English translation in the 'Sacred Books of the Hindus' (Vol. XV).

63

I. M. 690 शिवसंहिता Śivasamhitā

Substance Country-made paper Size $8\frac{1}{2} \times 4$ inches. Folios 41. Lines 9-10 Script. Nagara Appearance Fair. Complete. Date. Sam 1790, Śaka 1654 (A. D. 1733).

Beginning.

एकं ज्ञानं नित्यमाद्यन्तशून्यं नान्यत् किञ्चिद् वर्त्तते वस्तु सत्यम् ।
यद्भेदोऽस्मिन्निन्द्रियोपाधिना वै ज्ञानस्यास्या (ज्ञानस्यायं) भासते नान्यथैव ॥
अथ भक्तानुरक्तो हि वक्ति योगानुशासनम् ।
ईश्वरः सर्वभूतानामात्ममुक्तिप्रदायकम् ॥

End :

गेहे स्थित्वा पुत्रदारादिपूर्णः
सङ्गं त्यक्त्वा चान्तरे योगमार्गे ।
सिद्धेश्चिह्नं वीक्ष्य पश्चाद् गृहस्थः
क्रीडेत् सो वै मन्मतं साधयित्वा ॥४६॥

Colophon .

इति शिवसंहितेश्वरप्रोक्ता समाप्ता ।

Post-colophon

शुभं भूयात् । मार्गमासि कृष्णपक्षे ६ तिथौ षष्ठी शनिवासरे । संवत् १७९० । शाके १६५४ ।

Śiva is found here to narrate the science of occultism to Maheśvarī. The text has been printed together with an English translation in the S. B. H (Vol 15). The Ms. is not very correct. The edge has been slightly injured by rats.

64

III. E. 217. The Same

Substance Country-made paper. Size $9\frac{1}{2} \times 6\frac{1}{2}$ inches Folios 1-24 +2. Lines 13 Script Nagara. Appearance. Worm-eaten. Complete.

The text of Śivasaṃhitā ends in fol. 24. The two extra leaves contain duplicate portion of the same text.

65

I. M. 256. The Same

Substance Country-made paper Size $7\frac{1}{2} \times 4$ inches. Folios 3–46. Lines 9. Script. Bengali. Appearance Fair. Incomplete. Date. Saṃ 1795 (A. D. 1738).

Beginning :

...पापकर्म्मभिः ॥

एतन्मतावलम्बी यो लब्ध्वा दुरितपुण्यके ।

भ्रमतीत्यवशः सोऽत्र जन्ममृत्युपरम्पराम् ॥

Colophon :

इति श्रीईश्वरविरचिता शिवसंहिता समाप्ता ।

Post-colophon ·

शुभं भूयात् । संवत् १७९९ माघकृष्ण त्रयोदशी भृगुवासरे लिखितमिदं हरिश्चन्द्रेण ॥

The first folio is only missing. Corrected here and there with the aid of yellow pigment The Ms. is stitched up in book form.

66

I. M. 1538. अमनस्कयोग Amanaska-yoga

Substance Country-made paper. Size 9×4 inches. Folios 2-15. Lines 8 Script Nagara. Appearance Fair. Incomplete.

Beginning

...ये मुने तत्त्वाधाशिर्निजगुरुमुखादेव विहिता ॥५॥
काषायग्रहणं कपालधरणं केशावलीलुञ्चनं
पाषण्डव्रतभस्मचीवरजटाधारित्वमुन्मत्तता ।
नग्नत्वं निगमागमादिकविता गोष्ठीसभाऽभ्यन्तरे
सर्वंश्चोदरपूरणाय पठनं न श्रेयसः कारणम् ॥

End

शुद्धाभासस्य शान्तस्य सदैव गुरुसेवनात ।
गुरोः प्रसादादत्रैव तत्त्वज्ञानं प्रकाशते ॥९२॥

Colophon .

इतीश्वरवामदेवसंवादे अमनस्कयोगविवरणं समाप्तम् ।

Post-colophon :

लिखितं पुस्तकमिदं सीतारामसनाढ्येन ॥ श्री ॥

The text consists of a dialogue between Īśvara and Vāmadeva. It deals with Tāntrika Yoga and comprises two chapters. The colophon at the end of the first chapter (fol 8a) runs thus इत्यमनस्के लय धारणा प्रकरणम् । The Ms. is generally correct. Only five couplets in the beginning are wanting. The text has been printed in Bombay under the title of 'Amanaska-khaṇḍam'.

67

III B. 11 स्वयंबोधप्रकरणम् Svayambodha-prakaraṇam

Substance Country-made paper. Size 11×5½ inches Folios 1—9 Lines 12. Script. Nāgara. Appearance Fair Complete.

Begioning·

वामदेव उवाच ।

प्रणम्य परमानन्दं वामदेवः कृताञ्जलिः ।

जीवन्मुक्तिपदोपायं कथयस्वेति पृच्छति ॥

ईश्वर उवाच ।

परं ज्ञानमहं वच्मि येन तत्त्वं प्रकाशते ।

येन विच्छिद्यते सद्यो मलपाशा हि बन्धनम् ॥

आधारादिषु चक्रेषु सुषुम्न्यादिषु नाडीषु ।

प्राणादिषु मर्मांगेषु परं तत्त्वं न तिष्ठति ॥

End

अन्यजन्मकृताभ्यासात् स्वयं तत्त्वं प्रकाशते ।

सुप्तोत्थितस्य प्रत्यूषे ह्युपदेशादिभावना ।

शुद्धाभ्यासस्य शान्तस्य सदैव गुरुसेवनात् ॥ १०६ ॥

इति श्रीईश्वरवामदेवसंवादे ईश्वरप्रोक्तं स्वयंबोधाख्यामनस्कं संपूर्णम् ।

Colophon

This constitutes one of the chapters of the previous text.

68

I M. 479. योगबीज Yogabīja

Substance Country-made paper. Size 12×4½ inches. Folios 1-10. Lines 8. Script Nagara. Appearance Fair Complete.

Beginning

श्रीदेव्युवाच—ॐ नमस्ते आदिनाथाय विश्वनाथाय ते नमः ।

नमस्ते विश्वरूपाय विश्वातीताय वै नमः ॥१

उत्पत्तिस्थितिसंहारकारिणे क्लेशहारिणे ।

नमस्ते देवदेवेश नमस्ते परमात्मने ॥२

नमस्ते परिपूर्णाय जगदानन्दहेतवे ।

सदाशिव जगन्नाथ कारुण्यामृतवारिधे ॥३

सर्वे जीवाः सुख्यदुःखैर्मायाजालेन वेष्टिता ।
तेषां मुक्तिः कथं देव कृपया वद शङ्कर ॥४

End :

दातव्यं शिवभक्तेषु सदाचाररतेषु च ।
योगबीजं महागुह्यं यन्मया प्रकटीकृतम् ॥७७॥

देव्युवाच— गतो मे संशयो नाथ कृपया तव शङ्कर ।
नमस्ते योगिराजाय सर्वज्ञाय नमो नमः ॥७८॥
इति योगबीजं समाप्तम् ।

The text consists of a dialogue between Devī and Īśvara. It deals with the Tantric form of Yoga. The Ms. is written by two different hands. The first three folios bear a specimen of good handwriting. The text was printed in Calcutta and published by Bhuban Chandra Vasak in 1886 A.D.

69

I. M. 789. The Same

Substance. Country-made paper. Size. 10½×5 inches. Folios 2–10. Lines 9. Script: Nagara. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning :

······पदं वक्तुं शक्यते न सुरैरपि ।
स्वात्मप्रकाशरूपं तत् किं शास्त्रेण प्रकाश्यते ॥१०॥

End :

ये च कुक्कुटकीटाद्या मृतिं संप्राप्नुवन्ति ते ।
तेषां किं पिण्डपातेन मुक्तिर्भवति सुन्दरि ॥७२॥
न बहिः···

Only nine couplets in the beginning and six in the end are wanting.

I. M. 491. योगशास्त्र Yogaśāstra

Substance Country-made paper Size. 10½×4½ inches. Folios 1–13, 15 Lines 7 Script Nagara. Appearance Fair Incomplete.

Beginning :

प्राणायामान्तरः षष्टि कुर्यादेवमहर्मुखे ।
चत्वारिंशच्च मध्याह्ने मन्ध्यायां विंशतिर्भवेत ॥
अर्द्धरात्रे विंशतिः स्यादेवं प्राणविनिग्रहः ।
शरीरलघुताद्दीप्तिर्जठराग्निविवर्द्धनम् ।
कृशत्वं च शरीरस्य जायते वै ध्रुवस्तदा ॥

End :

देवत्वममरेशत्वं रसायनवपुः क्रियाः ।
महत्प्रयतनज्ञश्च जलाग्न्यावेशनं तथा ॥१३२॥

Colophon :

इति योगशास्त्रे विदेहमुक्त्यादिकथनम् ।

संवत् १६९५ मैनाभ चैत्रवदि द्वावादसी संक्रान्ति। लिखितं मथुरादास केसै । भगतपुत्र ग्रामे जाज मोस्थाने ठाकुरद्वारे १ रामरमाः ॥ श्रीगणेशाय नमः ।

It is a metrical treatise containing brief explanations of the different topics and varieties of Yoga The text of the Ms. is very corrupt. Then again, there are numerous lacunae. For instance, some portions at the end of folio 26 are left out. Fol. 3a and 5b are entirely blank. 5a contains only three lines. Folio 14 is missing. Some of the colophons might have bean absorbed in the lacunae and in the missing folio. The different colophons are given below :

इति योगशास्त्रे राजयोगः (fol. 6b)
इति योगशास्त्रे हठयोगः (fol 7a)

It appears that the text formed part of some Purāṇa or Tantra. In some of the Catalogues of Sanskrit Mss. reference is made to one Yoga-Śāstra attributed to Mahākāla. The following occurs in the title page **अथ योगसार मन्जुरी १९.**

A.S. 1095. वशिष्ठसंहिता Vasistha-Samhita

Substance : Country-made paper Size 12×3½ inches. Folios 1—38. Lines 5. Script : Bengali. Extent in grantha 540. Appearance : Fair. Complete Date Śaka 1625 (A. D. 1703)

Beginning :

ॐनमः शिवाय ।

वशिष्ठं वाग्विदां श्रेष्ठं त्रिकालज्ञमनुत्तमम् ।
सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञं योगेषु परिकीर्त्तितम् ॥
जितेन्द्रियं जितक्रोधं ब्रह्मण्यं ब्राह्मणाश्रयम् ।
तपोबलैर्युतं सौम्यं सदाध्यापनतत्परम् ॥
ब्रह्मविद्भिर्महाभागै र्ब्राह्मणैरुपसेवितम् ।
सर्वभूतसमं शान्तं सत्यसन्धं गतक्लमम् ॥
गुणज्ञं सर्वभूतेषु परात्मैकप्रयोजनम् ।
नित्यकर्मरतं पूतं कृतपूर्वाह्निकक्रियम् ॥
प्रणम्य दण्डवद्भूमौ महाकारुणिकं मुनिम् ।
पप्रच्छ पितरं शक्तिः प्राञ्जलिः श्रद्धयान्वितः ॥
भगवन् सर्वशास्त्रज्ञ सर्वभूतहिते रत ।
केनोपायेन संसाराद् बहुदुःखसमाकुलात् ॥
नानाविधभयोपेताज्जन्ममृत्युजरान्वितात् ।
सर्वज्ञाननय......स्त्वां सदा वशी ॥

End

समाधिः समताऽवस्था जीवात्मपरमात्मनोः ।
शून्यता सा तु विज्ञेया ध्यानादिभिरसङ्गता ॥
शून्यतामप्यसम्भित्यं सर्वावस्तुविवर्जितम् ।
भावाभावविनिर्मुक्तो भावयेद् यः समाहितः ।
सोऽपि वत्सरशेषेण मृत्युजिद् योगविद् भवेत् ॥

Colophon

इति योगशास्त्रे वशिष्ठसंहितायामात्मदर्शनो नामाष्टमोऽध्यायः ।

Post Script .

शकाब्दाः १६९५ संवत् १७६० ज्यष्ठस्य १५ दशदिनं यावत्......श्वरशर्मणः पुस्तकम् ।

Contains a dialogue between Śaktri and his father Vaśistha where the principles of Yoga are explained.

72

I. B. 29. गोरक्षसंहिता Goraksa-Samhitā

Substance Country-made paper Size 12½×9 inches Pages 28–35 Lines 26. Script Bengali Appearance Good Complete

Beginning

श्रीगुरवे नमः । अथ गोरक्षसंहिता ।
एतद्विमुक्तिसोपानमेतत् कालस्य वञ्चनम् ।
यद्व्यावृत्त्या मनोभोगादोशक्तं (?) परमात्मनि ॥
द्विजसेवितशाखस्य श्रुतिकल्पतरोः फलम् ।
शमनं भवतापस्य योगं भजत सत्तमाः ॥
आसनं प्राणसंरोधः प्रत्याहारश्च धारणा ।
ध्यानं समाधिरेतानि योगाङ्गानि स (?) भवन्ति षट् ॥
आसनानि च तावन्ति यावन्ति जीवजन्तवः ।
एतेषामखिलान् भेदान् विजानाति महेश्वरः ॥

End

स्नातं तेन समस्ततीर्थसलिले दत्ता च पृथ्वीर्द्विजे ।
यज्ञानाञ्च हुतं सहस्रमयुतं...
सत्यं तैश्च सुतर्पिताः स्वपितरः स्वर्गञ्च नीताः पुनः ।
येषां ब्रह्मविचारलक्षणमपि प्राप्नोति धैर्यं पुनः ॥

Colophon .

इति गोरक्षसंहिता समाप्ता ।

The text lays down certain principles of Yoga from the Tantric point of view. In this connection, several kinds of physical feats, called *asanas,* as well as the various methods of controlling the breaths have been described.

The text comprises two Śatakas and has been published under the title of 'Gorakṣapaddhati' by Khemaraj Sri Krishnadas of Bombay. The first Śataka has been edited and translated into English by G. W. Briggs (Gorakhnāth and the Kānphaṭa Yogīs, Calcutta, 1938, pp. 284 ff.). The title varies in different Mss.

73

I. M. 8950. The Same

Substance Country-made paper Size 10×4½ inches Folios 5–9. Lines 15–17 Script Nagara. Appearance Old Incomplete.

Beginning

… मेन्द्रे पादमथैकमेव नियतं
चैतन्मोक्षकपाटभेदजनकं सिद्धासनं प्रोच्यते ॥
वामोरोरुपरि दक्षिणं च चरणं संस्थाप्य वामं ततो ।
दक्षोरोरुपरि तस्य बन्धनविधौ धृत्वा कराभ्यां दृढम् ॥११॥
अङ्गुष्ठौ हृदये निधाय चिबुकं नासाग्रमालोकये-
देतद्व्याधिविनाशाय यमिनां पद्मासनं प्रोच्यते ॥१२॥

Colophon

इति श्रीगोरक्षनाथविरचितं श्रीगोरक्षशतं सम्पूर्णम् । श्रीसांबसदाशिवार्पणमस्तु ॥

The Ms. contains the last 90 Ślokas only. The text is fairly accurate, but it slightly varies from that of the previous one. The leaves are brittle.

74

I. M. 493. हठप्रदीपिका Haṭha-pradīpikā

Svātmārāma

Substance. Mill-made paper. Size. 9½×4½ inches. Folios 1–26. Lines 8 Script: Nagara Appearance. Fair. Complete. Date. Sam 1851 [A. D. 1794]

Beginning .

ॐनमो गुरवे । ॐनमः शिवाय ।

श्रीआदिनाथाय नमोऽस्तु तस्मै

येनोपदिष्टा हठयोगविद्या ।

विराजते प्रोन्नतराजयोग-

मारोढुमिच्छोरधिरोहिणीव ॥

प्रणम्य श्रीगुरुं नाथं स्वात्मारामेण योगिना ।

केवलं राजयोगाय हठविद्योपदिश्यते ॥

End

अतीतानागतं वेत्ति खे(च)री लभते ध्रुवम् ।

देहसिद्धिं च लभते यश्चोल्यभ्यासयोगतः ॥

तस्मादयं साधकाय भुक्तिमुक्तिविधायकः ।

तस्मात् पुण्यवतामेवमेव योगस्तु सिध्यति ॥

Colophon

इति हठप्रदीपिकायां पञ्चम उपदेशः ।

समाप्ता चेयं हठयोगप्रदीपिकेति शिवम् ।

Post Script ·

इदं पुस्तकं महाराजन्युपाध्यधीरेश्वरस्य सं १८५१

(written by a different hand)

Translated into English by Yogi Srinivash Iyengar and published from the Theosophical publishing House, Adyar, Madras. The Calcutta edition of Mahesh Chandra Pal contains the Bengali translation and the commentary of Brahmânanda. Both these editions end in the fourth *upadeśa*. But the text of the Ms. differs considerably from that of the printed edition. The first *upadeśa* ends in folio 6a and the second in the beginning of 116. So far there are slight variations in reading in a few couplets only. The third *upadeśa* ends in folio 176 and the fourth in 246. The colophon after the fourth runs thus :

इति श्रीआत्माराम विरचितायां हठप्रदीपिकायां चतुर्थोऽयमुपदेशः ।

समाप्ता चेयं हठप्रदीपिकेति शिवम् ।

After this comes the fifth *upadeśa* which is lacking in the printed edition. Further, the third *upadeśa* of the printed edition contains 115 couplets whereas there are only 103 as such in this Ms. Besides these, there are some couplets in the third and specially in the fourth *upadeśa* of the printed edition which are lacking in this Ms. and *viceversa*.

The fifth *upadeśa* of the Ms. which speaks of **'वज्रोली'** and **'अमरोली'** contains only twenty couplets and most of these find their place in the third chapter (couplets 83—103) of the Calcutta edition. But there occurs the following note in the middle of the folio 16a of the Ms.

अत्रस्था वज्रोली ग्रन्थान्ते लिखितमासीत् । क्रमप्राप्त्याऽप्यत्र नोक्ता, असाधारणप्राण्यनुष्ठेयत्वात् तस्याः ॥

Compare Ms. No. 1838, India Office Catalogue, Vol. iv. (Eggeling).

The Ms. contains a few marginal notes and it has been corrected here and there with the aid of yellow pigment.

75

III. G. 25. The Same

Substance Country-made paper. Size $9\frac{1}{2} \times 4$ inches. Folios : 1–20. Lines 10–11 Script Nāgara Appearance Fair. Complete Date. Sam 1689 (A. D 1632.)

End :

विद्यातीर्थे जगति विबुधाः साधवः सत्यतीर्थे ।
गङ्गातीर्थे मलिनमनसो योगिनो ज्ञानतीर्थे ॥
धारातीर्थे धरणिपतयो दानतीर्थे धनाढ्या ।
लज्जातीर्थे कुलयुवतयः पातकं क्षालयन्ति ॥

Colophon :

इति श्रीस्वात्मारामविरचितायां हठप्रदीपिकायां चतुर्थोऽध्यायः ।

Post Colophon :

सम्वत् १६८९ समये चैत्रवदि तृतीयायां मङ्गलवासरे कृष्णदासमिश्रेणालेखि पुस्तकमिदं स्वपाठार्थं परार्थञ्च । शुभमस्तु । श्रीविश्वंभरचरणकमलाभ्यां नमः । भवानीशङ्कराभ्यां नमः ।

76

I. M. 937. हठसंकेतयोगचन्द्रिका Haṭhasaṁketa-yogacandrikā

Sundara Deva

Substance Country-made paper. Size 9½×4½ inches. Folios 2–151 Lines 10 Script Nāgara Appearance Slightly damaged. Incomplete.

Beginning :

···ध्य मार्गे तदा समाधौ · ज्ञानं कुतो मनसि जीवति···॥१०॥
एकप्रवृत्तावपरप्रवृत्तिरेकस्य नाशादपरस्य नाशः ।
अध्वस्तयोरिन्द्रियवर्गवृत्तिर्विध्वस्तयोर्मोक्षपदस्य सिद्धिः ॥११॥
मनस्तु सर्वेन्द्रियनाथमुक्तं समीरणो मानसनाथ एषः ।
नाथः समीरस्य ततः समाधिः समाश्रयेत् तं सततं सुयोगी ॥१२॥

End :

सुस्पष्टसिद्धसंकेतक्रियार्था हठकर्म्मणि ।
स्वार्थं सुन्दरदेवेन कृताऽसौ स्यात् सतां मुदे ॥४७॥
इति तु सकलयोगशास्त्रसिन्धोः परिमथितादवकृष्य सारभूतम् ।
अनुभवत हठामृतं यमीन्द्रा यदि भवतामजरामरत्ववाञ्छा ॥४८॥
बुधाक्लिजुष्टस्फुटयो···

The first and the last folios are wanting. Some lines towards the beginning of the first page are smeared with ink and hence became illegible. There are numerous lacunae in the Ms. Some of them have been filled up by a different hand and these at the first instance appear to be marginal notes. Lower half of the folio 143*b* and the entire of 144*a* are left blank. Edges are slightly worm-eaten.

From a careful examination it is found that the text is an amplifier of the Haṭha-pradīpikā by Svātmārāma. It frequently quotes from various texts of which mention may be made of the following: (1) Haṭha-pradīpikā, (2) Yoga-cintāmaṇi, (3) Yoga-candrikā (other than that of Nārāyaṇa Tīrtha), (4) Virakta-sarvasva, (5) Pavana-yoga-saṃgraha, (6) Tantra-rāja, (7) Mānasollāsa, (8) Siddhānta-śekhara, (9) Yoga-tattva-prakāśa, (10) Yoga-dīpikā, (11) Yoga-sāra, (12) Yoga-bīja, (13) Nakulīśa-yoga-pārāyaṇa, (14) Yoga-bhāskara, (15) Tantra-cūḍāmaṇi, (16) Dattātreya, (17) Vidyāraṇya and one Bhāṣya which is other than that on the Yoga-sūtra of Patañjali. Its treatment is like that of Yoga-cintāmaṇi (No. 79). As a result of this, quotations from other texts form the major portion of the book.

The author is Sundara Deva. In some of the colophons, he is stated to be the son of Govinda Deva. For further about the author, see the descriptive catalogue of Mss., belonging to the Asiatic Society, Vol. VIII (No. 6597). Also see Hall, Yoga XXXIV.

77

I. M. 722. योगसारसंग्रह Yogasāra-saṃgraha

Vijñāna Bhikṣu

Substance: Country-made paper. Size: 10×4½ inches. Folios 1–29. Lines 8–10. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning:

यः सृष्ट्वाऽब्जज-विष्णुशङ्करमयं बुद्ध्याख्यसूत्रं मह-
त्तत्त्वं सत्त्वरजस्तमोमयमहामायामयादेहतः ।
अन्तर्यामितयोर्णनाभिवदहो तेनैव कुर्वञ्जग-
च्चक्रव्यूहमिदं निजांशमशकान् बभाति तस्मै नमः ॥

पतञ्जलि व्यासमुख्यान् गुरूनन्यांश्च भक्तितः ।
नतोऽस्मि वाङ्मनःकायैरज्ञानध्वान्तभास्करान् ॥
वार्त्तिकाचलदण्डेन मथित्वा योगसागरम् ।
उद्धृत्यामृतसारोऽयं ग्रन्थकुम्भे निधीयते ॥

End :

संख्याभिरवधृतस्तु यथा—मात्राणां द्वादशादिसंख्यात्रयेणावधृत इति । अत्र देशादित्रयाणां प्राणायामपरिच्छेदकत्वे विकल्प एव न तु समुच्चयः—केवलमात्राभिरपि प्राणायामपरिच्छेदस्य बहुशः स्मरणादिति । एवमभ्यासक्रमेण य ..

Contains the whole of the first chapter and part of the second. The former ends in folio 17*b*. The colophon at the end of it runs thus : इति योगसारे योगस्वरूपस्य तत्प्रयोजनस्य च निरूपणं प्रथमः सर्गः ।

It is a dissertation on Yoga based on the system of Patañjali. The author frequently quotes from the Purāṇas in order to substantiate his own statements. The Ms. is generally correct. The text has been translated into English by MM. Dr. Ganganath Jha and published in Madras. It is also printed in Calcutta, Benares and Bombay.

78

I. M. 602. भावनावाक्यरत्नमञ्जूषा Bhāvanāvākyaratna-mañjūṣā

Bhāvā Gaṇeśa

Substance : Country-made paper. Size : 9×3 inches. Folios 3 – 22 Lines 9 – 12. Script : Nāgara. Appearance : Bad. Incomplete.

Beginning :

......जं स्वद्वाःस्थत्वादिकं स्पष्टमेवास्ति ।
इति भावनावाक्यरत्नमंजूषायां प्रथमः कोशः ।

अथेदानीं पिपीलिकामार्गस्थस्य योगिनोऽनुष्ठानक्रमो लिख्यते । तत्र च प्रकारबाहुल्येऽपि सदाचारैरनुष्ठेयः । स्वानुभूतश्च प्रकारः प्रदर्श्यते विस्तरस्यानुप-

योगात्। प्रत्युतेदं हेयोपादेयमिति विकल्पजननाच्च। तथाच सर्वस्माद् दृश्यगणाद्विविरक्तः सन् मुमुक्षुर्मुक्तिसाधनज्ञानसाधनं योगमिच्छन् केवलं निष्कामकर्म करोति।

End

एवमादीन्यनन्तान्येव प्रकीर्णकवाक्यानि वर्त्तन्ते, विस्तरभियैवोपरम्यते भावकानामनुपयोगात्।

भावनावाक्यरत्नानां मञ्जूषेयं समार्पिता।
इति विज्ञापना नाथ त्वमेव शरणं यतः॥
स्वतन्त्रत्वात् त्वमेवास्याः कर्त्ताऽस्मास्मि यतो भवान्।
यथेष्टं विनियोक्तव्या भावकेषु त्वयैव हि॥
श्रीकृष्ण रुक्मिणीकान्त गोपीजनमनोहर।
संसारसागरे मग्नं मामुद्धर जगद्गुरो॥
केशव क्लेशहरण नारायण जनार्दन।
गोविन्द परमानन्द मां समुद्धर माधव॥ इति परमं मङ्गलम्॥

Colophon

इति श्रीमन्नावाविश्वनाथदीक्षितसुत-भावागणेशकृत-भावनावाक्यरत्नमञ्जूषाख्यं प्रकरणं समाप्तम्॥ श्रीरस्तु। श्रीकृष्णार्पणमस्तु।

The text is divided into five *kośas*, of which the first one is only wanting. The author discusses on the subject of meditation from the standpoint of Haṭhayoga, Sāṃkhya and Vedānta. In this connection he is found to quote frequently from the Śiva-saṃhitā, Vaśiṣṭha-saṃhitā, Yājñavalkya-gītā, Gopalatāpanī, Bhagavad-Gītā, Bhāgavata and other Purāṇas. His treatment is like that of his teacher Vijñāna Bhikṣu as we find specially in Sāṃkhya-sāra and Yoga-sāra But he finally resorts to Bhakti, for he emphatically states that Lord Kṛṣṇa is object of final meditation and this is possible only when the devotee surrenders himself completely to his feet.

The Ms. is not in a very good condition. Some pages are so smeared as to be legible with great difficulty. Not yet printed.

I. M. 5736. योगचिन्तामणि Yogacintāmaṇi

Śivānanda Sarasvatī

Substance : Country-made paper Size : 4¼×2¼ inches. Folios 1–338. Lines 7 Script : Nagara. Appearance : Fair. Complete.

Beginning

श्रीगणेशाय नमः । श्रीगुरुभ्यो नमः ।
नमो गुरुभ्यो देवेभ्यो योगिभ्यो हरये नमः ।
नित्यं सूक्ष्मतरं... ।

End :

निदिध्यासनमेतत् तु मया साधनसंयुतं ।
यथाबोधं(?) संक्षेपेण निरूपितम् ॥
श्रवणं मननं चैव सविशेषं सविस्तरं ।
वेदान्तेष्वेव द्रष्टव्यं मोक्तं विस्तरभीतितः ॥
रहस्यं राजयोगस्य हठयोगस्य यत् स्थितम् ।
प्रकाशितं मया सर्वं प्रीतये योगिनामिह ॥
अर्वाचीनैरसाध्यत्वाल्लिखितो न मया हि सः ।
उद्दालक-भुशुण्डाद्यै र्हठयोगस्तु यः कृतः ॥
कापालिकप्रणीतास्तु हतिकर्तव्यतादयः ।
लिखिता न मया ते तु श्रुतिस्मृतिविरोधिनः ॥
येनाराधि महादेवो गौरी ब्रह्मा ये वा(?) हरिः ।
लम्बोदरो रविर्वाऽपि स योगात् सिद्धिमाप्नुयात् ॥

Colophon

इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्य-श्रीरामचन्द्रसदानन्दसरस्वतीशिष्य-शिवानन्दसरस्वतीविरचित-योगचिन्तामणौ चतुर्थः परिच्छेदः । समाप्तश्चायं ग्रन्थः ।

The author discusses the various topics of Yoga and supports his statements by quotations from different texts. In this connection he is found to quote extensively from the Yoga-sūtra of Patañjali, Vyāsa-bhāṣya, Purāṇas, Upa-puraṇas, Dharma-śāstras, Yoga-vāśiṣṭha, Viṣṇudharmottara, Bhagavad-gītā, Śiva-gītā, Ātma-gītā, Yajñavalkya-gītā, Yoga-bīja, Rāja-yoga, Amṛta-siddhi, Haṭha-pradīpikā, Pavana-yoga-saṃgraha, Lakṣmī-yoga-

sāra, Mānasollāsa, Nandikeśvara-tārāvalī, Tripurāsāra-samuccaya, Yoga-bhāskara, Yoga-tattva-prakāśa of Dattātreya, Gorakṣa, Nakulīśa-yoga-pārāyaṇa, Yoga-sāra, Mataṅga, Agastya-gītā, Jaigīṣavya-yoga-śāstra, Vāyu-saṃhitā, Śiva yoga, Brahma-jāmala, Parameśvara-Tantra, Vidyāranya etc. As a result of this, quotations form the major portion of the text.

The folios are stitched up. Some syllables in the first folio are defaced. Edited by Haridas Vidyavagish and printed at the Calcutta Oriental Press.

80

I. M. 936. The Same

Substance: Country-made paper. Size. 10¾×4¾ inches Folios 2–106. Lines 13—14. Script Nāgara. Appearance Fair. Incomplete. Date: Sam 1711 [A. D. 1654].

Beginning.

······च्यते । स्कन्दपुराणे—

वृत्तिहीनं मनः कृत्वा क्षेत्रज्ञं परमात्मनि ।
एकीकृत्य विमुच्येत योगयुक्तः स उच्यते ॥
बहिर्मुखानि सर्वाणि कृत्वा खान्यन्तराणि वै ।
मनसैवेन्द्रियग्रामं मनश्चात्मनि योजयेत् ॥
सर्वभावविनिर्मुक्तं क्षेत्रज्ञं परमात्मनि ।
एतद्ध्यानञ्च योगश्च शेषोऽन्यो ग्रन्थविस्तरः ॥
संयोगः स्वात्ममनसोर्योग इत्युच्यते बुधैः ।
प्राणापानसमायोगो योग इत्यपि कैश्चन ।
विषयेन्द्रियसंयोगो योग इत्यपि पण्डितैरिति ॥

प्राणायामस्य सर्वयोगशास्त्रेषु योगाङ्गत्वेन प्रसिद्धत्वान्न योगत्वम् । अत एव इत्यपि कैश्चनेति मतान्तरोपपत्त्या सोऽन्वरसोद्भावनार्थमेव ।

Post-colophon:

शुभं भवतु सर्वेषां सर्वतः । श्रीसत्येन्दुस्वरभूमिभिः परिमिते संवत्सरे वैक्रमे मासि श्रावणकेऽसिते हरितिथौ चन्द्रेऽह्नि रेवातटे ॥

Only the first folio is missing.

I M. 5141. तत्त्वबिन्दुयोग Tattva-bindu-yoga

Rāmacandra Paramahamsa

Substance. Country-made paper Size: 11×4½ inches. Folios 2–18. Lines 8–10 Script Nāgara. Appearance. Fair. Incomplete. Date Sam 1811 (A D. 1754).

Beginning :

...द्यन्ते क्रियायोगी स उच्यते ॥

यस्यान्तःकरणे क्षमा-विवेक-वैराग्य-शान्ति-सन्तोष इत्यादीन्युत्पद्यन्ते स एव बहुक्रियायोगी कथ्यते। कापट्यम्, वित्तम्, हिंसा, तृष्णा, मात्सर्यम्, अहङ्कारः, रोषो भयम्, लज्जा, लोभमोहा अशुचित्वम्, रागो द्वेषः, आलस्यम्, पाषण्डित्वम्, भ्रान्तिः, इन्द्रियविकारः, कामः—एते यस्य मनसि प्रतिदिनं न्यूनाः भवन्ति स एव बहुक्रियायोगी कथ्यते। इदानीं राजयोगस्य भेदः कथ्यते।

End

तेन पुरुषेण दृष्टिः स्थिरा कर्त्तव्या। आसनं दृढं कर्त्तव्यं पवनः स्थिरः कर्त्तव्यः। एतादृशः कश्चिन्नियमः सिद्धस्य नोक्तः। मनःपवनाभ्यां यदा सहजानन्दः स्वस्वरूपेण प्रकाश्यते स सहजयोगः कथ्यते। राजयोगमध्ये इति चक्रवर्त्तिकथने (नम् ?)।

Colophon .

इति श्रीरामचन्द्रपरमहंसविरचितस्तत्त्वबिन्दुयोगः समाप्तः।

Post-script :

शुभम्। संवत १८११ ॥

Only the first folio is missing. The Ms. does not preserve a very correct text. Left edge has been slightly damaged by mice. Written by different hands.

It is a preliminary treatise on Rāja-yoga. Printed by Srikrishnadas of Bombay under the title of 'बिन्दुयोग:' But the name of the author is not mentioned there.

82

I. M. 5096. राजयोग Rāja-yoga

Substance: Country-made paper Size 8½×5 inches. Folios 1-8 Lines 23 Script: Nāgara. Appearance Good. Incomplete.

Beginning

श्रीगणेशाय नमः ।

अथ राजयोगो लिख्यते । राजयोगस्येदं फलं येन राजयोगेनानेकराज्यभोगसमय एव अनेकपार्थिवविनोदप्रेक्षणसमं य एव बहुतरकालं शरीरस्थितिर्भवति स एव राजयोगः । तस्यैते भेदाः—क्रियायोगः १, ज्ञानयोगः २, चर्यायोगः ३, हठयोगः ४, कर्मयोगः ५, लययोगः ६, ध्यानयोगः ७, मन्त्रयोगः ८, लक्ष्ययोगः ९, वासनायोगः १०, शिवयोगः ११, ब्रह्मयोगः १२, अद्वैतयोगः १३, सिद्धयोगः १४, राजयोगः १५, एते पञ्चदशयोगाः । इदानीं क्रियायोगस्य लक्षणं कथ्यते—

End

मनोमध्ये ये विकारा उत्पद्यन्ते तेऽपि निवारणीयाः । अनेकचमत्कारकारिणी बुद्धिरुत्पद्यते । सा गोप्या । ध्यानं च बहुतरं प्रागुक्तं तेनात्र नोच्यते । इदानीं पिण्डब्रह्माण्डयोरैक्यमस्ति ।

The same as the preceding one. It starts from the very beginning. The printed text of Bindu-yoga starts with the line— **क्षमा विवेक (को ?) वैराग्यं शान्तिः (न्ति ?) सन्तोषनिष्पृहाः.** But this finds its place in the folio 1, *l.* 13 of the Ms. The text of the Ms. continues upto the beginning of the discussion on the union of the body and the universe. Compare pp. 1-47 of the printed edition.

The Ms. is in book size and bears a specimen of excellent handwriting. The name 'राजयोग' appears on the title page.

83

I. M. 939. योगशास्त्रसूत्रपाठ Yogaśāstra-sutrapāṭha

Śukra Mahākavi

Substance: Country-made paper. Size: 6½×4 inches. Folios 2-76. Lines 9-11 Script: Nāgara Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning ·

···लभते मनुष्यः ।

निर्वाणमाप्नोति तदन्तकाले चक्षे तदर्थं तव योगशास्त्रम् ।

प्रमाणप्रमेयोपाधियोगसिद्धियोगानां तत्त्वज्ञानादजरोऽमरो भवेत ।

इति योगशास्त्रस्यादिमं सश्लोकं लक्ष्यसूत्रम् ॥१॥

युग्मं शिवशक्त्यात्मनां योगो मात्राभिः सर्वदा भवेत् ।

स ॐकारश्च तच्छास्त्रं योगशब्देन कीर्त्तितम् ॥

इति योगशास्त्रस्य द्वितीयं श्लोकरूपं लक्षणसूत्रम् ॥२॥

योगेन जायते जन्तु योगेनैव प्रलीयते ।

सुखं दुःखं भयं क्षेमो योगेनैवाभिपद्यते ॥

इति योगशास्त्रस्य तृतीयं श्लोकरूपं स्वरूपसूत्रम् ॥३॥

यदुपयोगं गच्छेत् तदुपायेन प्राप्यते ।

यदुपायेन प्राप्यते तदुपायेन योगं गच्छेत् ।

यन्नोपयोगं गच्छेत् तन्नोपायेन प्राप्यते ।

इत्यन्वयव्यतिरेकाभ्यां योगशासनं योगः ।

इति योगशास्त्रस्य चतुर्थं कारणरूपं सूत्रम् ॥४॥

अथातो योगजिज्ञासा ।

तस्माद्वेदान्तं सांख्यं न्यायं धर्मं कामं च

तिरस्कृत्य योगमेव (?) प्रतिष्ठीयते ।

इति योगशास्त्रस्य पञ्चमं कार्यसूत्रम् ॥५॥

इत्युपदेशपञ्चकम् ।

End ·

सञ्जीवनीवेदमहाविद्यां यस्यान्तराले निजमण्डलं स्यात् ।

ज्योतिर्विदो यं परिवर्णयन्ति शुक्राय तस्मै प्रणमे सदाऽहम् ॥

Colophon

इति श्रीयोगशास्त्रे सूत्रपाठे शुक्रमहाकविविरचिते अष्टा(?)ध्यायः समाप्तः ।

The first folio is missing. The text of the Ms. is corrupt. Unnecessary and irrelevant topics find their place here and there. Śaiva system of Yoga is generally advocated. Those aphorisms that deal specially with Logic have been influenced to a great extent by the system of Diṅnāga.

In the text it is alleged that these sets of aphorisms were orally transmitted to Yājñavalkya by Śukra which again were later on recorded by Baudhāyana. But this statement does not seem to be convincing at all. The style is loose, and on a closer examination the text appears to be of comparatively recent origin and affords very little help to the students of Yoga. Noticed in Hall's bibliography.

84

I. M. 949. वर्णप्रबोध Varṇaprabodha

Santoṣānanda

Substance: Country-made paper. Size: 9¼×4 inches. Folios 1—19. Lines 7. Extent in grantha 256. Script Nagara. Appearance: Fair. Complete.

Beginning

श्रीदत्तात्रेयाय नमः ।

नमस्ते गुरो सद्गुरो ज्ञानमूर्त्ते
समस्ताखिलाज्ञानदैन्यार्त्तिहन्त्रे ।
गिरां बोधकानन्दमात्राय विष्णो
ममैवावबोधाय मां प्रेरय त्वम् ॥१॥

बुद्धिरुवाच ।

सन्तोषानन्द भो स्वामिन् सतां हेलनतत्परान् ।
स्वल्पबुद्धिधनोन्मत्तान् दृष्ट्वाऽहं कलुषाऽभवम् ॥२॥
कालुष्यान्तकरं योगमष्टाङ्गं वर्णबोधनम् ।
प्रणवार्थञ्च सद्भक्तिं ब्रूहि मे त्वं ससाधनाम् ॥३॥

सन्तोषानन्द उवाच ।

न वक्तव्यमिदं बुद्धे कालुष्यं त्यज भामिनि ।
आर्त्तान् कामातुरान् बुद्ध्या तत्र का परिदेवना ॥४॥

End

सन्तोषानन्दबुद्ध्येश्वरसंवादं परमामृतम् ।
ये पिबन्ति महाभागाः सन्तोषं प्राप्नुवन्ति ते ॥१०३॥
षट्पञ्चाशद् द्वे च शते श्लोकानां वर्णबोधने ।
सन्तोषानन्दगतेनेह रचितानि परात्मना ॥१०४॥

लक्ष्मीकुण्डे महास्थाने काश्यां दत्तालये शुभे ।

तेन काशीश्वरो दत्तः प्रीयतां मे महेश्वरः ॥१०५॥

वर्णप्रबोधेन सुबोधकारिन्ननादिमध्यान्तमहासुखात्मन् ।

सन्तोष सन्तोषकरामृताब्धे रसेन तत्प्रेम ममास्तु दत्ते ॥१०६॥

Colophon.

इति श्रीमत्परमहंस-परिव्राजकाचार्य-हरिपादानन्दशिष्य-सन्तोषानन्दान्तर्यामि-दत्तात्रेय-विरचित बुद्धिसन्तोषसंवादे योगगर्भ-वेदान्तशास्त्रे वर्णप्रबोधे भक्ति-निरूपनं नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥

ॐ तत् सत् ब्रह्मार्पणमस्तु ॥ लि. मि. परमानन्द ।

The text elucidates the philosophy of eternal sound and other allied topics in the shape of a dialogue between *buddhi* and *santoṣānanda,* both of which are personified here. It comprises four chapters. The first deals with the practice of Yoga. The second deals with the meaning and the characteristic features of the different symbols in the shape of fifty letters which again are said to have their abodes in the petals of the different lotuses existing in the so called six *cakras* within the human body. It also points out the means to rouse these eternal symbols from their slmber. Here the manner of treatment corresponds to a great exent with that of the Tantras. The third chapter briefly deals with the philosophy of symbols The last one emphatically states that devotion to Nārāyaṇa is the final means by which ultimate goal can be reached. It also speaks of the doctrines of Vedānta here and there. The text is thus nothing but a hybrid hotch-potch of Yoga, Śabda-brahman, Vedānta and Bhakti.

The author is Santoṣānanda who states himself to be the disciple of Haripādānanda. It is alleged that he obtained this knowledge through the grace of Dattâtreya. He completed his work at Benares. Noticed in Hall's bibliography.

The name **'वर्णप्रबोध'** is written in the title page which is followed by the expression **योगगर्भवेदान्त.** Then occurs the following couplet

यत्प्रवृत्तां श्रुतिं सम्यक् शास्त्रं वा मुनिभिः कृतम् ।

दूषयत्यनभिज्ञो यस्तं विद्यादु ब्रह्मराक्षसम् ॥

85

I. M. 197. पदार्थधर्मसंग्रह Padârtha-dharma-saṃgraha

Praśastapāda

Substance. Country-made paper. Size 12×3½ inches Folios 1-7. Lines 7. Script: Nagara. Appearance. Fair Incomplete

Beginning.

प्रणम्य हेतुमीश्वरं मुनिं कणादमन्वतः ।
पदार्थधर्मसंग्रहः प्रवक्ष्यते महोदयः ॥

द्रव्यगुणकर्मसामान्यविशेषसमवायानां साधर्म्यवैधर्माभ्यां तत्त्वज्ञानं निःश्रेयसहेतुः । तच्चेश्वरनोदनाभिव्यक्ताद्धर्मादेव ।

End:

अस्पर्शकत्वादनारम्भकत्वम् । क्रियावत्त्वान्मूर्त्तम् । साधारणविग्रहवत्त्वप्रसङ्गादज्ञम् । करणाभावात् परार्थम् । गुणवत्त्वाद् द्रव्यम् । प्रयत्नादृष्टपरिग्रहादाशुसंचारि चेति । इति द्रव्यपदार्थः ।

Contains the whole of *'dravya'* section. Printed several times in India. The readings of the Ms. slightly vary here and there from those of the Chowkhamba edition.

Translated into English by Dr. Ganganath Jha and printed at Benares.

86

I. M. 3613. The Same

Substance: Country-made paper. Size 8×2½ inches. Folios 1-6. Lines 12. Script. Nagara. Appearance Fair. Incomplete Date Saṃ 1673 (A.D. 1616).

Colophon:

इति श्रीमत्प्रशस्तपादभाष्ये द्रव्यपदार्थः समाप्तः ।

Post-colophon:

संवत् १६७३ वर्षे आषाढ़े मासि शुक्लपक्षे दशम्यां रात्रौ श्रीविश्वेश्वरराजधान्यां रामेश्वरशुक्लेन लिखितम् ।

87

I. M. 9398. The Same

Substance Country-made paper. Size : 9×3 inches. Folios. 1-5 Lines 7. Script Nagara. Appearance Old Incomplete

End

इहेदानीं चतुर्णामपि महाभूतानां सृष्टिसंहारविधिरुच्यते । ब्राह्मेण मानेन वर्षशतान्ते वर्त्तमानस्य ब्रह्मणोऽपवर्गकाले संसारखिन्नानां सर्वप्राणिनां निशि विश्रामार्थं सकलभुवनपतेर्महेश्वरस्य सञ्जिहीर्षासमकालं शरीरेन्द्रियमहाभूतोपनिबन्धकानां सर्वात्मगतदृश्य

Commences from the beginning and continues upto some portions of '*dravya*'.

88

I. A. 12. वैशेषिकसूत्रोपस्कार Vaiśeṣika-sutrôpaskara

Śaṅkara Miśra

Substance Country-made paper Size 15½×9½ inches. Pages 53-151 Lines 20 Script Nagara Appearance Good Complete.

Colophon.

इति महामहोपाध्याय-मिश्रभवनाथात्मज-मिश्रश्रीशङ्करकृते वैशेषिक-सूत्रोपस्कारे दशमोऽध्यायः समाप्तः ।

Printed at Benares

89

I. G. 35. द्रव्यभाष्यटीका Dravya-bhasya-ṭika

Jagadīśa Tarkâlankāra

Substance Country-made paper Size. 12×8 inches. Pages 1-50 Lines 23. Script. Bengali. Appearance. Good. Complete.

Colophon

इति महामहोपाध्याय-श्रीजगदीशतर्कालङ्कार-भट्टाचार्य-विरचिता द्रव्यभाष्य-टीका समाप्ता ।

This commentary generally passes under the name of 'Sūkti'. Printed at Benares along with the commentaries of Vyomaśiva and Padmanābha.

85

I. M. 197. पदार्थधर्मसंग्रह Padârtha-dharma-saṃgraha

Praśastapāda

Substance. Country-made paper. Size 12×3½ inches Folios 1-7. Lines 7. Script: Nagara. Appearance. Fair Incomplete

Beginning.

प्रणम्य हेतुमीश्वरं मुनिं कणादमन्वतः ।

पदार्थधर्मसंग्रहः प्रवक्ष्यते महोदयः ॥

द्रव्यगुणकर्मसामान्यविशेषसमवायानां साधर्म्यवैधर्माभ्यां तत्त्वज्ञानं निःश्रेयसहेतुः । तच्चेश्वरनोदनाभिव्यक्ताद्धर्मादेव ।

End :

अस्पर्शकत्वादनारम्भकत्वम् । क्रियावत्त्वान्मूर्त्तम् । साधारणविग्रहवत्त्वप्रसङ्गादज्ञम् । करणाभावात् परार्थम् । गुणवत्त्वाद् द्रव्यम् । प्रयत्नादृष्टपरिग्रहादाशुसंचारि चेति । इति द्रव्यपदार्थः ।

Contains the whole of *'dravya'* section. Printed several times in India. The readings of the Ms. slightly vary here and there from those of the Chowkhamba edition.

Translated into English by Dr. Ganganath Jha and printed at Benares.

86

I. M. 3613. The Same

Substance: Country-made paper. Size 8×2½ inches. Folios 1-6. Lines 12. Script. Nagara. Appearance Fair. Incomplete Date Saṃ 1673 (A.D. 1616).

Colophon :

इति श्रीमत्प्रशस्तपादभाष्ये द्रव्यपदार्थः समाप्तः ।

Post-colophon :

संवत् १६७३ वर्षे आषाढ़े मासि शुक्लपक्षे दशम्यां रात्रौ श्रीविश्वेश्वरराजधान्यां रामेश्वरशुक्लेन लिखितम् ।

The author's commentary on the 'Guṇa' section of the Kiraṇâvalī has been published in the 'Sarasvati-Bhabana Texts' under the name of Rasa-sāra In this manuscript we find almost the whole of the *dravya* section; only the first and the last folios are missing.

Undertaken for publication in the Bibliotheca Indica along with the text of 'Kiraṇâvalī'.

91

I. M. 8931. आनन्दसन्दोहिनी Ânanda-saṃdohinī

Govinda

Substance Country-made paper. Size $8\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2}$ inches. Folios 1-17, 19-22. Lines: 8-11. Extent in granthas. 475 Script· Nāgara Appearance: Fair. Incomplete.

B ginning

श्रीगणेशाय नमः। श्रीदेव्यै नमः।
देव्याः सच्चरणौ प्रणम्य निखिलप्रत्यूह-निर्व्वारकौ
गोविन्दः कृतिनां वरो विशदयत्यर्थप्रकाशैः पदैः।
एतां सत्किरणावलीममलधीः कौतूहलात् कोविदैः
सेव्यां बालकृते निविष्टमनसामानन्दसन्दोहिनीम् ॥१॥

शिष्टाचारानुमित-वेद बोधित-कर्त्तव्यताक-प्रारिप्सित-विघ्नविघातकं कृतं रवि-नमस्काररूपं मङ्गलं शिष्यान् शिक्षयितुमादौ निबध्नाति विश्वेत्यादि। यत् रवि-स्वरूपमुदेति उदयगिरिशिखरमारोहति तस्मै नमः—इत्यन्वयः।

End:

धर्माधर्माश्रय इति। आत्मेत्यनुष्वज्यते। शरीरस्य तदाश्रयत्वे देहान्तर-कृतानां कर्मणां देहान्तरेण भोगानुत्पत्तेः। विशेषगुणयोगत इति। योग इति शेषः।

This is a commentary on the Kiraṇâvalī. Commences from the beginning and contains the major portion of the introduction

(Foll. 1-17). The remaining four leaves contain some portions of Siddhânta-muktâvalī (kā, 43-48).

The commentary is very lucid and specially serves the purpose of the beginners. Rāvaṇa-bhāṣya is referred to in fol. 12 (a). *l*. 6.

Nothing definitely can be known about the author. But there are some expressions found here and there which show that he was familiar with Navya-Nyāya. Not yet printed.

92

I. M. 4917. द्रव्यप्रकाशविवृति Dravya-prakāśa-vivṛti

Rucidatta

Substance: Country-made paper. Size: $9\frac{1}{2} \times 3$ inches. Folios 1-99. Lines 8 – 12. Script: Nāgara. Appearance: Old. Incomplete.

Beginning:

गण्डाभोगविलोल-षट्पदघटा-संवारणव्याजतः
शुण्डादण्डविघट्टनेन परितो विघ्नं विनिघ्नन्निव ।
निर्गच्छन्मदवारिपिच्छिलतरे मार्गे मुहुः प्रस्खल-
न्नारब्धे मम जायतामिह करालम्बाय लम्बोदरः ॥१॥
जयदेवगुरोः सम्यगधीत्य मतमद्भुतम् ।
द्रव्यप्रकाशविवृतौ रुचिदत्तः प्रवर्त्तते ॥२॥

विद्याविद्ययोरिति —ननु विद्येव या पूर्वसंध्येति व्याख्यानात् सन्ध्यारजन्योरेव रूप्यत्वं ननु विद्याविद्ययोरिति चेत्—न, अत्र विद्याविद्ययोरिति विभक्ति-विपरिणामः । तेन सन्ध्यारजन्योर्विद्याविद्याभ्यां रूपणादित्यर्थपर्यवसानमित्येके ।

End:

धर्मीति । अणुत्वेनैव तत्सिद्धिरित्यभिमानः । मनो नेति । यद्यपि प्रथमेनैव प्रतिरुद्धत्वात् तत्प्रतिपक्षेऽपि सत्प्रतिपक्षान्तरमनर्हम् । तथा ह्यन्यतर-प्रामाण्याभावस्य ध्रौव्ये एकस्य बहूनां वा तत्कल्पनमिति विनिगमकलाघवार्थं

तदुपन्यासासम्भवादिति भावः। बहिरिन्द्रियेति—एतच्च पक्षवृत्तितया साधन-व्यापकत्वपरिहारार्थम्। सत्तामादाय दोषतादवस्थ्यादाह—द्रव्यत्वव्याप्येति।

It forms a commentary on the Kiraṇâvalī-Prakāśa of Vardhamāna (dravya section). The author was a disciple of Jayadeva and wrote a similar commentary on Vardhamāna's 'Prakāśa' on the Kusumâñjali which is known as 'Makaranda'. He also wrote a commentary of the name of Prakāśa on the Tattva-cintāmaṇi which he refers to here frequently.

Commences from the beginning and continues upto the major portion of the discussion on 'Manas' (Mind). Only one or two folios in the end are wanting.

Partly printed in the Bibliotheca Indica (Foll. 1-78a, l. 6).

93

I. M. 9400 The Same

Substance: Country-made paper. Size: 11×3½ inches. Folios 36-115. Lines 8. Extent in granthas: 2000. Script Nāgara. Appearance: Old. Incomplete.

Beginning:

वत्वे(च्चे ?)ति। तमोवृत्तितयाऽनुभूयमाननीलरूपवदित्यर्थ इत्याहुः। तन्न ग्राह्यत्वस्य ग्रहणविशेष्यत्वपरत्वादन्यथा भेदारोपान्नीलरूपवतोऽपि विशेषणतया तमोबुद्धिविषयत्वेन व्यभिचारप्रसङ्गात्। तस्मान्नीलरूपशब्दस्य बहुव्रीहिणा तदाश्रयघटादिपरत्वाद्व्यतिरेकदृष्टान्तत्वमित्येके।

End:

आकृतिश्चेति—घटाद्याकृतिरित्यर्थः। यद्यपि शक्यसंयोगानामननुगतत्वेन कपालसंयोगत्वादिना वा तत्र शक्तिग्रहादवयवस्यापि शक्यत्वमुचितम्। अन्यकृत-कर्मजत्वादिना सङ्करेण जातिविशेषस्य तथात्वासम्भवात्, तथाऽपि न

शाक्यवृत्तिरित्यस्य न शक्तिविशेष्यवृत्तिशक्त्युपस्थाप्य-साक्षाद्विशिष्यनिरूपिकेत्यर्थः। अवयवसंयोगात्मिकाया वृत्तिशक्त्युपस्थाप्यसाक्षाद्विशिष्यनिरूपिकेत्यर्थः। अवयव-संयोगात्मिकाया...

Commences from the discussion on *'andhakāra'* (whether 'darkness' is to be regarded as a separate substance or not) and continues upto certain portions on *'ātman'*.

The portion printed in the Bibliotheca Indica is finished in fol. 99 (b), *l.* 4 of the Ms For the beginning, see the last line of p. 93 of the printed text.

94

I. M. 1540. **किरणावलीप्रकाशदीधिति**

Kiraṇâvalī-prakāśa-dīdhiti

Raghunātha Śiromaṇi

Substance : Country-made paper. Size : 9½×4 inches. Folios 1-57. Lines 10-11. Script Nāgara. Appearance : Fair. Complete.

Beginning :

श्रीगणेशाय नमः।

ॐ नमः सर्वभूतानि विष्टभ्य परितिष्ठते।

अखण्डानन्दबोधाय पूर्णाय परमात्मने ॥१॥

विनाऽपि धर्मिनिरूपणं धर्मनिरूपणं भवत्येव। तद्धर्मत्वेन निरूपणं तन्नि-रूपणाधीनमिति चेत् तद्धर्मितयाऽपि तन्निरूपणं तन्निरूपणाधीनमेव, निरूपितानि च गुणतद्विशेषवत्तया द्रव्याणीत्यत आह—यद्वेति।

End :

कारणत्वोपगमेऽपि समवायिकारणत्वविरहात् समवायिकारणवृत्तेरेव विभागस्य कारणाकारणविभागजनकत्वात्। अन्यथा तुरीतन्त्वोर्दण्डकपालयोश्च विभागात् तन्तुकपालयोराकाशादिविभागप्रसङ्गात्। शक्यते चात्रापि कारणाकारणविभाग-स्थल इवापेक्षणीयो दिग्विशेषो वक्तुमत आह—अथवेति।

Colophon :

इति श्रीभट्टाचार्यशिरोमणिविरचितो गुणशिरोमणिः समाप्तिमगमत्।

Post script :

लिखितं सेना पाण्डे।

This forms a commentary on Vardhamāna's Prakāśa on the Kiraṇâvalī of Udayanâcārya. Its author is Raghunātha Śiromaṇi, the celebrated exponent of Navya-Nyāya. The Ms. is fairly accurate.

Printed in the 'Sarasvati Bhabana Texts'.

95

I. M. 436. सप्तपदार्थी Sapta-padârthī

Śivâditya

Substance · Country-made paper. Size 10×4 inches. Folios 1—9 Lines 11 Script Nāgara. Appearance Worn-out. Complete.

Beginning :

हेतवे जगतामेव संसारार्णवसेतवे ।
प्रभवे सर्वविद्यानां शम्भवे गुरवे नमः ॥

प्रमितिविषयाः पदार्थाः । ते च द्रव्य-गुण-कर्म-सामान्य-विशेष-समवाया-भावाख्याः सप्तैव ।

End :

साधनाभिधायिकं शास्त्रमिति ।

Colophon .

इति शब्द(सप्त)पदार्थीयं समाप्ता ।

The Ms. is worn out and much defaced. This has made it very difficult to decipher the text. The reading of the Ms. differs towards the end from that of the printed edition. On the title page occurs the follow- ing : इन्द्राक्षपदार्थी अष्टपदी Further, the word 'जैन' written in red ink occurs in the left side. Edited with an elaborate introduction in English in the Calcutta Sanskrit Series.

96

III F. 302. सप्तपदार्थीटीका Saptapadârthī-ṭīkā

Balabhadra

Substance : Country-made paper. Size : 8×3 inches. Folios 1—18 Lines 8 Script · Nāgara. Appearance : Fair. Complete.

Beginning.

नत्वा ढुंढिपदद्वन्द्वं सर्वकामार्थसिद्धये ।

अनल्पमतिसंभूत्यै बलभद्रः समातनोत् ॥

प्रारिप्सितप्रतिबन्धकदूरितध्वंसकामो विशिष्टशिष्टाचारानुमितागमबोधित-कर्त्तव्यताकं मङ्गलं शिष्यान् शिक्षयितुं निबध्नाति हेतव इति ।

End.

साधनेति—साधनं तत्त्वज्ञानं निःश्रेयसोऽपवर्गादि । तदभिधायकं शास्त्र-मित्यर्थः ।

Colophon.

इति श्रीवासुदेवपरायण-श्रीमत्त्रिपाठि-विष्णुदासतनूजन्मा माधवीसूनु-बलभद्र-कृतः सन्दर्भः समाप्तः ।

Printed in the Calcutta Sanskrit Series.

97

I. M. 171. मितभाषिणी Mita-bhasiṇi

Mādhava Sarasvatī

Substance. Country-made paper. Size: 9½×4 inches Folios 1-25. Lines 15. Script. Nāgara. Appearance: Fair. Complete.

Beginning:

श्रीगुरुभ्यो नमः ।

वेदान्तविज्ञानसुनिश्चितार्थं योगीश्वरैर्ध्येयमजं विशुद्धम् ।

उमाऽनुमाभ्यामधिगम्यमानं वन्दे महेशं सदनुग्रहेशम् ॥

विघ्नेशादीन् नमस्कृत्य माधवाख्यसरस्वती

शिवादित्यकृतेष्टीकां करोति मितभाषिणीम् ॥

विशिष्टशिष्टाचारानुमितिश्रुतिबोधित-कर्त्तव्यताकं कर्त्तव्यविषयविघ्नघातकं परमेश्वर-नमस्कारलक्षणं मङ्गलमाचरन् अर्थाद्विषयप्रयोजने दर्शयति—हेतव इति ।

End:

ग्रन्थस्य नामधेयं कुर्वन्नाशास्ते सप्तेति । जम्बु प्लक्ष-कुश-क्रौञ्च-शाक-शाल्मलि-पुष्करा इति सप्तद्वीपा यस्यां सा तथा । धरा पृथिवी यावद्व(र्त)ते । यावच्च सप्त धराधराः कुलपर्वता महेन्द्रमलयादयस्तावत् कालमाचन्द्रार्कमिति यावत्, इयं सप्तपदार्थी वस्तूनां पदार्थानां प्रकाशिकाऽस्तु इत्याशंसायां लोट् ।

सौराष्ट्रदेशोऽखिलराष्ट्रवर्यः सद्‌ाकरो दक्षिणभूमिनिष्ठः ।
विराजते सह्यगिरीन्द्रसानौ यत्रास्ति गोकर्णमहाबलेशः ॥
तद्देशजन्मा यतिरेकदण्डी सरस्वतीमस्तकमाधवाख्यः ।
सोऽयं शिवादित्यकृतेरकार्षीट्टीकामिमां बालसुखप्रवृत्त्यै ॥
माधवाख्ययतीन्द्रेण कृष्णातीरनिवासिना ।
कृता सप्तपदार्थ्यास्तु टीकेयं मितभाषिणी ॥

Colophon :

इति श्रीमितभाषिणी संपूर्णा ।

Post-colophon .

लिखिता च लालविजयेन निजपठनार्थेति । श्रीरस्तु । श्रीवर्द्धनपुरनगरे । शुभं भवतु । श्रीः ।

It is a commentary on the Saptapadârthī of Śivâditya. The Ms. is generally correct, Some marginal notes are found to occur here and there. Printed in the Calcutta Sanskrit Series.

98

I. M. 5053. The Same

Substance Country-made paper. Size . 8½×3½ inches. Folios 1-6 Lines 14-16. Script : Nāgara. Appearance . Old Incomplete.

End :

यथा सेतुर्जलादेराधारः तथा संसारिणां जगतामाधारः स्थितिहेतुरित्यर्थः । एष सेतुर्विधरण एषां लोकानामसंभेदाये......

Contains almost the whole of the introduction.

99

III. A. 30 पदार्थचन्द्रिका Padârtha-Candrikā

Śeṣânanta

Substance Country-made paper. Size : 10½×4 inches Folios 1—29. Lines 10. Script : NAgara Appearance : Fair. Complete.

Beginning :

कर्णोत्तंसितशेषशेषफणभृत्-पुच्छच्छटापीढ़नो-
न्मीलच्चन्द्रकलामृतोर्मिकणिकास्वादेन मेदस्विना ।
मन्दस्पन्दविभिन्नबन्धुमुरगाकल्पेन भीतिस्पृशः
स्पृष्टायाः सुदृशो विलोक्य वदनं हृष्यन् हरः पातु वः ॥

... ...

चिकीर्षितकर्मसमाप्तिप्रतिबन्धकदुरितनिवृत्त्यर्थं कृतमिष्टदेवतानतिस्तुतिरूप-मङ्गलं गुणप्रधानभावेन शिष्यशिक्षायै निबध्नाति—हेतव इत्यादिना ।

End :

ग्रन्थस्य सप्तपदार्थीभिन्नत्वेऽपि प्रतिपाद्यप्रतिपादकभेदविवक्षया तद्व्यपदेश इति सकलमकलङ्कम् ।

गुरुशार्ङ्गधरेण बोधबीजं
यदनन्ते निदधे बुधास्तदीयम् ।
इममङ्कुरमादरः फले चेन्—
न विमृद्भीतः(?)पदार्थचन्द्रिकाख्यम् ।

Colophon .

इति श्रीमदशेषविद्यापारग-जगद्गुरुशेषानन्तविरचिता सकलबालबोधिका सप्तपदार्थीटीका पदार्थचन्द्रिकाख्या समाप्ता ।

This is a commentary on the Saptapadârthī by Śeṣânanta, pupil of Śarṅgadhara. Also noticed in the India office catalogue, Vol. IV, No. 2089.

100

I. M. 9219. भाषापरिच्छेद Bhāṣa-pariccheda

Viśvanātha

Substance . Country-made paper. Size 10×4 inches. Folios 1-10. Lines 7. Script Nāgara. Appearance . Fair. Complete.

Beginning :

नूतनजलधररुचये गोपवधूटीदुकूलचौराय ।
तस्मै नमः कृष्णाय संसारमहीरुहस्य बीजाय ॥
द्रव्यं गुणास्तथा कर्म सामान्यं सविशेषकम् ।
समवायस्तथाभावः पदार्थाः सप्त कीर्त्तिताः ॥

End.

उत्पन्नः को विनष्टः क इति बुद्धेरनित्यता ।
सोऽयं क इति बुद्धिस्तु साजात्यमवलम्बते ।
तदेवौषधमित्यादौ सजातीयेऽपि दर्शनात् ॥१५७॥

Colophon :

इति कारिकावली समाप्ता ।

It is also called 'Kārikâvalī'. Printed several times in India. Editd in the Bibliotheca Indica with an English translation.

101

I. M. 516. The Same

Substance Country-made paper, Size 11 × 4½ inches. Folios 1-10. Lines 10, Script Nāgara. Appearance. Fair. Complete Date : Saṃ 1895. (A. D. 1838)

Post-colophon ·

लिखितं लवपुर रामकृष्ण काश्मीरी जंबुके । संवत १८९५ ॥ भाद्र छदि द्वितीया बुधवारे शुभ ।

The following couplet finds its place in the upper margin of the first folio ·

श्रुतिर्व्यतीतविषया मतिरागामिगोचरा ।
बुद्धिस्तात्कालिकी ज्ञेया प्रज्ञा त्रैकाल्यगोचरा ।
प्रज्ञां नवनवोन्मेषशालिनीं प्रतिभां विदुः ॥

The following couplet of the Saundarya-laharī (6) written by a different hand occurs after the post-colophon :

धनुः पौष्पं मौर्वी मधुकरमयी पञ्च विशिखाः
वसन्तः सामन्तो मलयमरुदायोधनरथः ।
तथाऽप्येकः सर्वं हिमगिरिसुते कामपि कृपाम्
अपाङ्गात्ते लब्ध्वा जगदिदमनङ्गो विजयते ॥

Beginning :

कर्णोत्तंसितशेषशेषफणभृत्-पुच्छच्छटापीढ़नो-

न्मीलच्चन्द्रकलामृतोर्मिकणिकास्वादेन मेदस्विना ।

मन्दस्पन्दविभिन्नबन्धुमुरगाकल्पेन भीतिस्पृशः

स्पृष्टायाः सुदृशो विलोक्य वदनं हृष्यन् हरः पातु वः ॥

... ...

चिकीर्षितकर्मसमाप्तिप्रतिबन्धकदुरितनिवृत्त्यर्थं कृतमिष्टदेवतानतिस्तुतिरूप-मङ्गलं गुणप्रधानभावेन शिष्यशिक्षायै निबध्नाति—हेतव इत्यादिना ।

End :

ग्रन्थस्य सप्तपदार्थीभिन्नत्वेऽपि प्रतिपाद्यप्रतिपादकभेदविवक्षया तद्व्यपदेश इति सकलमकलङ्कम् ।

गुरुशार्ङ्गधरेण बोधबीजं

यदनन्ते निदधे बुधास्तदीयम् ।

इममङ्कुरमादरः फले चेन्—

न विमृदभीतः(?)पदार्थचन्द्रिकाख्यम् ।

Colophon .

इति श्रीमदशेषविद्यापारग-जगद्गुरुशेषानन्तविरचिता सकलबालबोधिका सप्तपदार्थीटीका पदार्थचन्द्रिकाख्या समाप्ता ।

This is a commentary on the Saptapadârthī by Śeṣânanta, pupil of Śārṅgadhara. Also noticed in the India office catalogue, Vol. IV, No. 2089.

100

I. M. 9219. भाषापरिच्छेद Bhāṣā-pariccheda

Viśvanātha

Substance. Country-made paper. Size 10×4 inches. Folios 1-10. Lines 7. Script Nāgara. Appearance. Fair. Complete.

Beginning :

नूतनजलधररुचये गोपवधूटीदुकूलचौराय ।

तस्मै नमः कृष्णाय संसारमहीरुहस्य बीजाय ॥

द्रव्यं गुणास्तथा कर्म सामान्यं सविशेषकम् ।

समवायस्तथाभावः पदार्थाः सप्त कीर्त्तिताः ॥

106

I. M, 9414. The Same

Substance: Country-made paper. Size. 6×4½ inches. Folios 3-10+1. Lines 9. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Commences from Kārikā No. 26 and continues upto the end. There is an extra leaf marked 1 which contains some portions from the introduction of the Siddhânta-muktâvalī-prakāśa of Mahādeva Bhaṭṭa.

107

I. M. 603. सिद्धान्तमुक्तावली Siddhânta-Muktâvalī

Viśvanātha Pañcânana

Substance: Country-made paper. Size. 9×3½ inches. Folios 1-14. Lines 9—10. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning:

चूडामणिकृतविधुर्वलयीकृतवासुकिः ।
भवो भवतु भव्याय लीलाताण्डवपण्डितः ॥
निजनिर्मितकारिकावलिमतिसंक्षिप्त-चिरन्तनोक्तिभिः ।
विशदीकरवाणि कौतुकान्ननु राजीवदयावशंवदः ॥

End:

नहि बीजप्रयोजनाभ्यां विना कदाचिदुत्पत्तिरस्ति । तेन द्व्यणुकादिकं ब्रह्माण्डान्तं सर्वमेव विषयो भवति । शरीरेन्द्रिययोर्विषयत्वेऽपि प्रकारान्तरेणोपन्यासः शिष्यबुद्धिवैशद्यार्थम् ।

पृथिवीप्रकरणं समाप्तिमगमत् । जलं निरूपयति ।

Commences from the beginning and ends in the discussion on 'earth' (पृथिवी). Printed several times in India.

Bhāṣā-pariccheda with Siddhânta-Muktâvalī has been translated into English by Svāmi Mādhavânanda and published from the 'Advaita Ashrama, Mayavati, Almora.

108

I. M. 9418. The Same

Substance Country-made paper Size $9\frac{1}{2} \times 4$ inches. Folios 1–53, 59. Lines 9–15. Script Nāgara. Appearance Fair. Incomplete.

Commences from the beginning and ends in the explanation of Kārikā 105. The Ms. is written by different hands.

109

I. M. 9405 The Same

Substance : Mill-made paper Size $12\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{2}$ inches Folios 1–79 Lines 9–10. Script . Nagara Appearance . Fair. Incomplete

Only the last folio is missing.

110

I. M. 6054. The Same

Substance Country-made paper Size . 12×4 inches. Folios 1–15 Lines 7. Script . Nagara. Appearance . Fair Incomplete

Commences from the beginning and continues up to certain portion of the discussion on 'earth'. The Ms. bears a specimen of good hand-writing. The following line appears on the title page :

सिद्धान्तमुक्तावलीयं क्रीता काश्यां शुक्लव्रजराजेन संवत् १८५१ चै शु. ३.

111

I.M 10179. The Same

Substance Country-made paper Size $9\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2}$ inches, Folios 40–104 Lines 8–9 Script Nagara. Appearance : Fair. Incomplete.

Colophon

इति श्रीमहामहोपाध्याय-सिद्धान्तपञ्चाननभट्टाचार्यकृतसिद्धान्तमुक्तावली-सम्पूर्णमगात् ।

Commences from the middle of the explanation of परामर्श (Kārikā, 67) and continues upto the end.

The text of the Ms is not very correct.

112

I. M 1939 सिद्धान्त-मुक्तावली-प्रकाश

Siddhânta-muktâvali-prakāśa

Mahādeva Bhatta

Substance Country made paper. Size 10×4½ inches Folios 1–13 Lines 11–12 Script Nagara Appearance Fair. Incomplete

Beginning

लक्ष्मीपादयुगं प्रणम्य पितरं श्रीबालकृष्णाभिधम् ।
भारद्वाजकुलाम्बुधौ विधुमिव श्रीगोरवाख्याम्बुजात् ॥
ज्ञात्वाशेषमतं मितेन वचसा सिद्धान्तमुक्तावली-
गूढार्थास्तनुते यथामति महादेवः परेषां कृते ॥

भाषापरिच्छेदव्याख्यानं चिकीर्षुः श्रीविश्वनाथपञ्चाननो निर्विघ्नपरिसमाप्ति-सिद्धये कृतस्येश्वरनिर्देशरूपमङ्गलस्य शिष्या अप्येवं कुर्युरिति शिष्यशिक्षायै निबन्धं कुर्वन्नीश्वरं प्रार्थयते—चूडामणिकृतेति ।

End

एवमग्नेरपि । तैलादावित्यत्रादिपदेन क्षामहोनुष्ठ(?) तस्य तत्र नैमित्तिक-द्रवत्वस्य समवायेनैव सत्त्वात् । द्रवत्वमित्यनन्तरं स्वाश्रयसंयोगेन प्रतीयत इति शेषः । ननु तैले जलस्य सत्त्वे तैलस्य दहनानुकूल्यं न स्यात्, जलस्य दहनप्रतिकूलत्वा...

Commences from the beginning and continues upto some portions of the discussion on the properties of water.

The text of the Ms. is generally corrupt. Printed in Bombay and Benares.

108

I. M. 9418. The Same

Substance Country-made paper Size $9\frac{1}{2} \times 4$ inches. Folios 1 – 53, 59. Lines 9 – 15. Script Nāgara. Appearance Fair. Incomplete.

Commences from the beginning and ends in the explanation of Kārikā 105. The Ms. is written by different hands.

109

I. M. 9405 The Same

Substance : Mill-made paper Size $12\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{2}$ inches Folios 1 – 79 Lines 9 – 10. Script . Nāgara Appearance . Fair. Incomplete

Only the last folio is missing.

110

I. M. 6054. The Same

Substance Country-made paper Size . 12 × 4 inches. Folios 1 – 15 Lines 7. Script . Nagara. Appearance . Fair Incomplete

Commences from the beginning and continues up to certain portion of the discussion on 'earth'. The Ms. bears a specimen of good hand-writing. The following line appears on the title page :

सिद्धान्तमुक्तावलीयं क्रीता काश्यां शुक्लव्रजराजेन संवत् १८५१ चै शु. ३.

111

I.M 10179. The Same

Substance Country-made paper Size $9\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2}$ inches, Folios 40 – 104 Lines 8 – 9 Script Nagara. Appearance : Fair. Incomplete.

Colophon

इति श्रीमहामहोपाध्याय-सिद्धान्तपञ्चाननभट्टाचार्यकृतसिद्धान्तमुक्तावली-सम्पूर्णमगात् ।

11

Beginning

मृदङ्गादीनामेव गुणः शब्दः, शब्दं प्रति मृदङ्गत्वादिना समवायिकारणतायाः स्वीकारात, प्राचीनैरपि मृदङ्गत्वादिना निमित्तकारणतायाः स्वीकारात, मृदङ्गे शब्द इति प्रतीतेश्च। न च तत्रावच्छेदकत्वं विषयो मानाभावात, अन्यथा तत्रावच्छेदकतासाध्यस्वरूपसम्बन्धस्यान्यत्र समवायस्य कल्पने गौरवादिति वदन्ति इत्याकाशग्रन्थः।

End

अनुभूतिश्चतुर्विधेति। अनुमिनोमि, उपमिनोमि, शाब्दयामीति प्रतीतिसिद्धानामनुमित्यादीनां दुर्वारतया चार्वाकाद्युदितमयुक्तम्। अ…

Commences from the end of the discussion on 'ether' (आकाश) and continues upto the beginning of 'intellect' (बुद्धि)

The following colophon is found at the end of chapter II (fol. 20b)

इति श्रीभारद्वाजकुलोद्भव-बालकृष्णभट्टतनूजमहादेवभट्टकृतौ मुक्तावलीप्रकाशे द्वितीयपरिच्छेदः समाप्तः।

The text of the Ms. is not very correct.

116

I. M. 10904 तर्कसंग्रह Tarkasaṃgraha

Annam Bhaṭṭa

Substance: Country-made paper. Size: 8×3½ inches. Folios 1–16. Lines 5. Script: Nagara. Appearance: Fair. Complete.

Beginning.

निधाय हृदि विश्वेशं विधाय गुरुवन्दनम्।
बालानां सुखबोधाय क्रियते तर्कसंग्रहः॥

End

काणादन्यायमतयोर्बालव्युत्पत्तिसिद्धये।
अन्नंभट्टेन विदुषा रचितस्तर्कसंग्रहः॥

Colophon

इति तर्कसंग्रहः समाप्तः।

Post-colophon

लिखितं बालमुकुन्देन । रामो जयति ।

The text of the Ms. is not very correct. Edited in the Bombay Sanskrit Series with an English translation and notes.

117

I. M. 7669 The Same

Substance Country-made paper Size $10\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2}$ inches Folios 1–6 Lines 9 Script Nagara Appearance Fair Complete

The Ms. bears a specimen of excellent hand-writing.

118

I. M. 9178. The Same

Substance Country-made paper. Size $10 \times 4\frac{1}{2}$ inches Folios 1–7 Lines 10–12 Script Nagara Appearance Fair. Complete

The Ms has been corrected here and there by a different hand.

119

I. M. 10181. The Same

Substance Country-made paper. Size. $10 \times 4\frac{1}{2}$ inches. Folios 1–8 Lines 10 Script Nagara. Appearance : Fair. Complete.

The Ms. is fairly accurate.

120

I. M. 10204. The Same

Substance · Country-made paper. Size · $11 \times 4\frac{1}{2}$ inches. Folios 1–8 Lines 8 Script : Nāgara. Appearance : Fair. Complete.

A few marginal notes occur here and there.

The last line is wrongly written as follows ·

'विदुषाऽनन्तभट्टेन रचितस्तर्कसंग्रहः'

121

I. M. 10276. The Same

Substance Country-made paper Size 10½×4½ inches Folios 1–11 Lines 7 Script Nagara Appearance Fair Complete.

122

I. M. 10518. The Same

Substance Country made paper Size 12½×5 inches Folios 1–8 Lines 8–9 Script Nagara Appearance Fair Complete Date Sam 1877 (A D 1820

Post-script

शुभं भूयात् , संवत १८७७ शाके १७४१ मिति प्रत्योतमं शुभे शुक्ले पक्षे १० अमुक वासरे ।

123

I M 9641 The Same

Substance Country-made paper Size 10½×4½ inches Folios 1–9 Lines 8–10. Script Nāgara Appearance Fair Complete

The following lines occur after the colophon at the end :

श्रीलक्ष्मीवंकटेशाय नमः ।

अन्येच्छानधीनेच्छाविषयत्वं सुखम् । अन्यद्वेषानधीनद्वेषविषयत्वं दुःखस्य लक्षणम् ।

124

I M. 9878. The Same

Substance Country-made paper Size 10½×4½ inches Folios 1–5. Lines 12–14. Script Nāgara Appearance Fair Complete Date Sam 1919 (A D 1862)

Post-script

सम्वत् १९१९ आश्विनमासे कृष्णपक्षे तिथिः १० दशमी गुरुवासरे.

The first folio contains some marginal notes which are taken from the Dīpikā.

125

I. M. 9201. The Same

Substance Country-made paper. Size 10×4 inches Folios 1 – 7. Lines 10 – 11 Script . Nagara. Appearance Fair. Complete.

Post script

भट्टगोविन्दपठनकृते । यादृशं पुस्तकं दृष्टं तादृशं लिखितं मया । यद् विशुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न विद्यते ।

On the obverse of the last folio occurs the following

इदं पुस्तकं केटकरोपनामकरामचन्द्रेण लिखितम् । रामचन्द्रस्येदं पुस्तकम् ।

126

I. M. 9286. The Same

Substance Country-made paper. Size . 10½×4½ inches. Folios 1 – 5 Lines 11 – 12. Script Nagara. Appearance Fair. Complete.

Post script

श्रीराम हि पोथी रामशास्त्री केलकर यां ची असेहे सत्य ।

In the first page there occurs a seal of the owner of the Ms

127

I. M. 9639. The Same

Substance. Country-made paper. Size 9×4 inches. Folios 1 – 8. Lines 10 – 11. Script Nagara Appearance. Fair Camplete.

The last page contains some marginal notes.

128

III A. 31. The Same

Substance . Country-made paper. Size . 10×4½ inches Folios 1 – 9. Lines 9. Script . Nagara, Appearance Fair. Complete,

129

III. A. 83. The Same

Substance . Country-made paper. Size : 9½×6 inches. Folios 1 – 17. Lines 7 Script Nagara. Appearance : Fresh. Complete

130

I. M. 7655 The Same

Substance: Country-made paper. Size: $8\frac{1}{2} \times 3$ inches. Folios 1-9, 11. Lines 7-9. Script: Nagara. Appearance: Fair. Incomplete.

Only the 10th folio is missing. A few marginal notes are found here and there. On the title page occurs the following:

इदं पुस्तकं तर्कसंग्रहस्य पत्राणि विश्वरूपोपनामकहरिकृष्णस्य प्रारम्भोऽयम् ।

131

I. M. 9642. The Same

Substance: Country-made paper. Size: $10 \times 4\frac{1}{2}$ inches. Folios 1-7. Lines 6–8. Script: Nagara. Appearance: Fair. Incomplete.

End.

अतीतादिव्यवहारहेतुः कालः । स चैको विभूर्नित्यश्च ।
प्राच्यादिव्यवहारहेतुर्दिक् । सा चैका नित्या विभ्वी च ।

Commences from the very beginning and ends in the description of 'space'.

132

I. M. 10270. The Same

Substance: Country-made paper. Size: $10\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ inches. Folios 1-4, 19-22. Lines: 8. Script: Nāgara. Appearance: Fresh. Incomplete.

Commences from the very beginning and continues upto certain portion of the discussion on 'perception'.

The Ms. is not very correct.

133

I. M. 9868. The Same

Substance: Country-made paper. Size: $9 \times 3\frac{1}{2}$ inches. Folios 1-3. Lines 10 – 11. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Commences from the very beginning and ends in the definition of non-intimate cause (असमवायिकारण).

134

I. M. 10986 तर्कसंग्रह (दीपिका सहिता)

Takasamgraha with Dipikā

Substance : Country-made paper. Size : 12×5 inches. Folios 1–16. Lines 9. Script : Bengali. Appearance : Very bad. Incomplete.

Beginning :

निधाय हृदि विश्वेशं विधाय गुरुवन्दनम् ।
बालानां सुखबोधाय क्रियते तर्कसंग्रहः ॥
विश्वेश्वरं साम्बमूर्त्तिं प्रणिपत्य गिरं गुरुम् ।
टीकां शिशुहितां कुर्वे तर्कसंग्रहदीपिकाम् ॥

End

सर्वसपक्षव्यावृत्तः पक्षमात्रवृत्तिरसाधारणः । यथा शब्दो नित्यः शब्दत्वा...
असिद्धं विभजते असिद्ध इति । आश्र···

Commences from the very beginning and continues upto the major portion of 'inference'. The Ms. ia in a decaying condition. Leaves cannot be handled without further injuring them.

135

I. M. 597. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 10×5 inches. Folios 1–26. Lines 6–13. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Beginning

श्रीगणेशाय नमः । श्रीसरस्वत्यै नमः ।
विश्वेश्वरं साम्बमूर्त्तिं प्रणिपत्य गिरं गुरुम् ।
टीकां शिशुहितां कुर्वे तर्कसंग्रहदीपिकाम् ॥

End .

अत्र यद्गन्धवत् तदितरभिन्ननित्यन्वयदृष्टान्तो नास्ति पृथिवीमात्रस्य पक्षत्वात् ।

(Com)

प्रत्येकाधिकरणे प्रसिद्ध्या साध्यविशिष्टानुमितिव्यतिरेकव्याप्तिनिरूपणं चेति ।

The commentary commences from the very beginning and continues upto certain portion of 'inference'. The main text, on the other hand, appears in folio 15(a) and begins with the description of 'colour' (अभास्वरशुक्लं जले, भास्वरशुक्लं तेजसि etc). However, the folios 1-14 contain a blank portion in the middle bounded on the either side by the lines of the commentary, and it thus appears that the scribe could not make time to fill them up.

136

I M. 628. तर्कसंग्रहदीपिका Tarka-samgraha-dipika

Annam Bhatta

Substance: Country-made paper Size 10×4½ inches Folios 1—19 Lines 10-11 Script: Nāgara Appearance Fair Complete.

Beginning

देवेन्द्रमौलिमन्दारमकरन्दकणारुणाः ।
विघ्नं हरन्तु हेरम्बचरणाम्बुजरेणवः ॥
श्रीगणेशाय नमः । मातापितृभ्यां नमः । गुरुभ्यो नमः ।
विश्वेश्वरं साम्बमूर्त्तिं प्रणिपत्य गिरां गुरुम् ।
टीकां शिशुहितां कुर्वे तर्कसंग्रहदीपिकाम् ॥

चिकीर्षितस्य ग्रन्थस्य निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थं शिष्टाचारानुमितश्रुतिबोधितकर्तव्यताकमिष्टदेवतानमस्काररूपं मङ्गलं शिष्यशिक्षार्थं ग्रन्थादौ निबध्नन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते निधायेति ।

End

ज्ञानद्वारैव कर्म मोक्षसाधनं न साक्षात । तस्मात् पदार्थज्ञानान्मोक्षः परमप्रयोजनमिति सर्वं रमणीयम् ।

olophon

इति श्रीमदन्नंभट्टोपाध्यायकृततर्कसंग्रहदीपिका समाप्ता । शुभमस्तु ।

It forms a commentary on the Tarka-saṃgraha by the author imself

Printed with an elaborate English introduction and notes n the Bombay Sanskrit Series.

137

I. M 456. The Same

Substance Country-made paper Size $9\frac{1}{2}\times5$ inches Folios 1-31 ines 10-11. Script Nāgara. Appearance Fair. Complete.

olophon .

इति श्रीमदनभट्टोपाध्यायविरचिता तर्कसंग्रहटीका समाप्ता । शुभेस्यलम् । गीशुभम् ।

It is curious to notice that in the above mentioned colophon he name Annam Bhaṭṭa has been wrongly written by the scribe s Madana Bhaṭṭa Upādhyāya.

138

I. M 1521. The Same

Substance. Country-made paper Size $9\frac{1}{2}\times3\frac{1}{2}$ inches. Folios -22. Lines 9-10 Script. Nagara. Appearance. Fair. Date. am 1752 (A. D. 1696).

ost-colophon

संवत् १७५२ शके १६१७ मार्गशीर्षकृष्णामावास्यायां सोमवासरे मासिके ाशोवासिलक्ष्मणेन तर्कसंग्रहदीपिका व्यलीलिखत् ।

139

I. M. 1-9. The Same

Substance Country-made paper. Size: $9\frac{1}{2}\times4$ inches. Folios 1-21. ines 10. Script. Nagara. Appearance: Fair. Complete.

Colophon

इति श्रीमन्महोपाध्याय-श्रीमदद्वैतविद्याचार्य-श्रीमद्राघवसोमयाजिकुलावतंस-श्रीमत्तिरुमलाचार्यवर्यस्य सूनुना अन्नंभट्टेन कृता स्वकृततर्कसंग्रहस्य दीपिका संपूर्णम् ।

श्रीगणेश । श्रीरामचन्द्राय । गोपीनाथ ।

140

I. M. 271. The Same

Substance Country-made paper. Size. 8½×3⅓ inches Folios 1–36. Lines 6–7 Script. Nāgara Appearance: Fair. Complete.

Post-script :

श्रावण शुद्धचतुर्दश्यामिन्दुवासरे ।

A few marginal notes occur here and there. The following couplet finds its place on the reverse of the last folio :

अनल्पधिषणाजुषामतुलतोषसंपोषणं
जनेषु जडचेतसामतुल एव कर्णज्वरः ।
अनर्गलसमुच्छलबहुलतर्कजालाकुलं
शिरोमणिमनीषिणः किमपि कौतुकं जृम्भते ॥

141

I. M. 1287. The Same

Substance Country-made paper Size 11×5 inches. Folios 1–15. Lines 12–13. Script: Nāgara. Appearance. Fresh. Complete.

Post script :

इदं पुस्तकं केटकर इत्युपनामक रामचन्द्रशर्मणाम् । इदं प्रभा अर्कितोराचना-लंकृता परोक्षसाक्षात्कारसिद्धये लिखितम् ।

142

III. A. 11. The Same

Substance: Country-made paper. Size 10×4½ inches. Folios 1–21. Lines 10 Script Nāgara. Appearance: Pasted. Complete.

143

III. A. 12. The Same

Substance Country-made paper. Size 10×4½ inches Folios 1—14. Lines 13 Script. Nāgara Appearance Fair Complete.

144

I. M. 8893. तर्कसंग्रहदीपिकाप्रकाश

Tarkasaṃgraha-dīpika-prakāśa

Nīlakaṇṭha

Substance Country-made paper. Size 12×5 inches. Folios 1-19. Lines 8—9 Script Nagara. Appearance Fair. Incomplete.

Beginning

वन्दे गुरुं शिवं सांबं दक्षिणामूर्त्तिमव्ययम् ।

यद्वन्दनेन मन्दोऽपि विन्देद् गुरुसमानताम् ॥

प्रारिप्सितग्रन्थस्य निर्विघ्नपरिसमाप्तये समाचरितं मङ्गलमीश्वरनत्यात्मकं शिष्यशिक्षायं निबध्नन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते विश्वेश्वरमिति ।

End

अत्रानन्दो भारापगमे सुखी संवृत्तोऽहम्' इतिवद् दुःखाभावे उपचर्यते । नवीनास्तु नित्यत्वमीश्वरस्याङ्गीकुर्वन्तीत्यलमधिकजल्पनेन ।

अस्त्यपि द्रव्यत्वादिति । बाह्यप्रत्यक्षं प्रत्युद्भूतरूपस्य हेतुत्वादिति भावः ।

Commences from the very beginning and continues upto a certain extant of the discussion on Ātman. The main text and the Dīpikā come in the middle while they are bounded on the either side by the Prakāśa. Printed in Bombay and Madras.

145

I. M. 596. न्यायबोधिनी Nyāya-bodhini

Govardhana

Substance: Mill-made paper Size: 9½×5 inches Folios 1—20. Lines 11. Script: Nagara. Appearance: Fresh. Incomplete.

Beginning

श्रीगणेशाय नमः ।

अखिलागमसंचारि श्रीकृष्णाख्यं परं महः ।

ध्यात्वा गोवर्द्धनसुधी स्तनुते न्यायबोधिनीम् ।

चिकीर्षितस्य ग्रन्थस्य निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थमिष्टदेवतानमस्कारात्मकं मङ्गलं शिष्यशिक्षार्थं ग्रन्थादौ निबध्नाति—निधायेति ।

End

अनेकसमवेतत्वानुपादाने नित्यत्वविशिष्टसमवेतत्वमात्रोक्तौ आकाशगतैकत्व गतपरिमाणादौ जलपरमाणुगतरूपादौ चातिव्याप्तिः, जलपरमाणुगतरूपादेः आकाशगतैकत्वपरिमाणादेर्नित्यत्वात् समवेतत्वाच्च । अतः अनेक इति समवेतविशेषणम् इति शब्दपरिच्छेदः(?) ।

The colophon at the end of the chapter is written by a different hand. It runs thus :—

इति श्रीमत्समस्तसकलविद्वन्मुकुटमाणिक्यश्रीगोवर्द्धनकृतायां तर्कसंग्रह-व्याख्यायां न्यायबोधिन्यां प्रत्यक्षादिः परिच्छेदोऽगात् चरमवर्णध्वंसम् । श्रीशार्पणमस्तु ।

Commences from the very beginning and ends in the explanation of 'universal' (**सामान्य**).

Printed in the Bombay Sanskrit Series along with Tarka-samgraha. But the text of the Ms. does not always tally with that of the printed edition.

146

III. A. 20. तर्कचन्द्रिका Tarkacandrikā

Mukunda Bhaṭṭa

Substance. Country-made paper. Size 10×4 inches Folios 1-63 Lines 10. Script Nagara. Appearance: Fair. Complete. Date . Saṃ 1814. (A. D. 1757)

Beginning :

गलद्दानोद्रेकभ्रमदलिकुलकदम्बावृतशिरो

धुनानः सन्तोषादिव निजगुरोस्ताण्डवविधेः ।

प्रचण्डैर्दोर्दण्डैः प्रबलतरविघ्नौघदमनो(ति)
(रता) गम्यं भव्यं वितरतु शिशुः शंलदुहितुः ॥१॥
साम्बशिवं नमस्कृत्य तर्कसंग्रहचन्द्रिका
गाडगिलकुलोत्पन्न-मुकुन्देन वितन्यते ॥२॥
प्रणम्य विदुषा नूनमहं कुर्वे निवेदनम् ।
बालबुद्ध्या मदीयोऽयं निबन्धो नावधीर्यताम् ॥३॥

ग्रन्थारम्भे विघ्नोपशमाय विहितं मङ्गलमन्तेवासिशिक्षाय निबध्नाति—निधायेति ।

End

मिथ्याज्ञानात् संसार इत्येतदुपदिष्टं विशेषणेनेति । सर्वेषां प्रमेयाणामन्तर्भावे(?) प्रमाणादीनां विशेषरूपेणाभिधानं विचारेऽभ्य(?)र्हितत्वादि स्फुटमाकरे ॥

Colophon

इति श्रीमद्गाडगिलोपाख्यमुकुन्दभट्टविरचिता तर्कसंग्रहचन्द्रिका समाप्ता ।

Post colophon

संवत् १८१४ सर्वजिन्नामसंवत्सरे माघशुद्धचतुर्थी स्थिरवासरे समाप्ता ।

It constitutes a commentary on the Tarka-saṃgraha. The author Mukunda Gāḍgila also wrote a commentary of the name of Tarkāmṛta-taraṅgiṇī where he mentioned himself to be the son of Ananta Bhaṭṭa—a scholar of Mīmāṃsā.

Printed in the Nirnaya Sagar Press, Bombay.

147

I. M. 1577. The Same

Substance Country-made paper. Size 11×6 inches. Folios 1-11. Lines 10-12 Script Nāgarī. Appearance Fair Incomplete

End ·

अपेक्षाबुद्धिविनाशाच्च विनाश इति । न चैवं द्रव्ये इत्यादि विशिष्टसाक्षात्कारानुपपत्तिः । द्वित्वत्वादिनिर्विकल्पकक्षणे एकापेक्षा(याः) बुद्धेर्नाशे न द्वि...

Commences from the beginning and runs upto the discussion on 'number'. The text of the Ms. is generally corrupt

I. M. 429. सिद्धान्तचन्द्रोदयः Siddhânta-Candrôdaya

Śrīkṛṣṇa-dhūrjati Dīkṣita

Substance: Country-made paper. Size: 12×5 inches. Folios 1–24. Lines 10–11. Script: Nāgara. Appearance: Bad. Incomplete.

Beginning :

यं वेदाः सततं स्तुवन्ति नितरां ध्यायन्ति यं योगिनो
यः सृष्ट्यादिनिदानमुष्णकिरणेन्दुग्नीक्षणो यः (पुमान्) ।
(त)स्मिन्छंकसुताकृतार्द्धवपुषि प्रज्ञात्मके शाश्वते
मच्चित्तं रमतां सदा भयहर श्रीमत्परब्रह्मणि ॥१॥
विश्रामान्वयसागरे (हिमरुचे वि)द्वन्मणेः श्रीगुरोः
काशीनाथशुभाभिधानलसतः कारुण्यबोधाम्बुधेः ।
स्वान्तः स्वान्तगतान्धकारतरणि श्रीपादपङ्केरुह-
(द्वन्द्वं संकल)यामि हृद्यममलं प्रत्यक्षदेवं शुभम् ॥२॥
ज्ञात्वा तन्नमनेकं श्रीकृष्णधूर्जटि दीक्षितः ।
तर्कसंग्रहगूढार्थान् विवृणोमि यथामति ॥
श्रीमद्विक्रमपट्टनाधिप-महाराजाधिराजामित-
प्रज्ञ श्रीगजसिंहभूपतनय-श्रीराजसिंहप्रभोः ।
सुज्ञानाय विनिर्मितोऽतिसुगमः सिद्धान्तचन्द्रोदयो
रम्यः साधु तनोतु पण्डितमनोहर्षं तरङ्गायितम् ॥४॥

ग्रन्थादौ निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थमन्नंभट्टोपाध्यायः शिष्टाचारानुमितश्रुतिबोधित-कर्त्तव्यताकं नमस्कारात्मकं मङ्गलमाचरन् श्रोतृप्रवृत्तये चानुबन्धचतुष्टयं दर्शयन् शिष्याणामवधानाय चिकीर्षितग्रन्थप्रतिज्ञां च कुर्वन् शिष्याणां मङ्गलप्रवृत्तये आस्तिकमार्गप्रवृत्तये वाद्यं निबन्धाति—निधायेति ।

End :

संयोगस्त्रिविधः—अन्यतरकर्मजोभयकर्मजसंयोगजभेदात् । तत्राद्य शकुन्तशैल संयोगः । द्वितीयो मेषयोः संयोगः तृतीयः कायपुस्तकसंयोगः । कर्मजोऽपि... अभिघातो

This forms a commentary on the Tarkasaṃgraha. The commentator in his introductory verses states that he composed the treatise for the use of Rājasiṃha, son of Gajasiṃha—the king of Vikramapaṭṭana. Further, he states that he finished the work in the 4875th year of the Kali era.

Commences from the beginning and continues upto the discussion on 'connection' (संयोग). The Ms. is partly damaged due to damp. Printed at Benares. Also see, Bombay university descriptive catalogue, Ms. No. 1983.

149

I. M. 4923. तर्कप्रकाशिनी Tarkaprakāśinī

Substance. Country-made paper Size: 13×5½ inches Folios 1-8 Lines 17-18. Extent in granthas: 550 Script: Nāgara. Appearance: Fair Incomplete.

Beginning:

ध्यात्वा गुरुपदद्वन्द्वं तमोविच्छेदकारकम् ।
लिखामि सुखबोधाय टीकां तर्कप्रकाशिनीम् ॥

अस्य प्रथमश्लोकस्य व्याख्यामाह—प्रारिप्सितस्य ग्रन्थस्य निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थं शिष्टाचारपरिपालनार्थं नास्तिकमतनिराकरणपूर्वकत्वे इष्टदेवनमस्कारार्थं मङ्गलमाचरन् श्रोतॄणां समाधानार्थमनुबन्धचतुष्टयं च दर्शयन् शिष्यशिक्षार्थं तन्निबध्नाति निधायेत्यादिना ।

End:

तत्र वनं कानिचिद्द्दिनानि उषित्वा पुनः गवयं पश्यन् तदा अतिदेशवाक्यार्थं सस्मार गोसदृशो गवय इति । तदनन्तरमयं गवयशब्दवाच्य इत्युपमितिरुत्पद्यते । तदेव उपमानम् ।

Colophon:

इत्युपमानखण्डः समाप्तः । शिवाय नमः ।

Commences from the beginning and continues upto the end of Upamāna.

150

I. M. 5416. वाक्यवृत्ति (शिवकल्पलता सहित) Vākya-vrtti (with Śivakalpa-latā of Laksmana)

Meru Śāstrin

Substance: Country-made paper. Size: 10½×4½ inches. Folios 3, 5, 40, 42-60. Lines 7-10. Script: Nāgara. Appearance: Fresh. Incomplete.

Beginning :

(Vākyavṛtti) : ग्रन्थस्य निर्विघ्नपरिसमाप्तये कृतं मङ्गलं शिष्यशिक्षायै निबध्नन् शिष्यप्रवृत्तये प्रयोजनाभिधेयौ च श्लोकेन आह—निधायेति ।

(Com.) : प्रत्यक्षमेव प्रमाणमिति वाच्यम् । अन्वयव्यतिरेकव्यभिचारयोरुपलम्भादिति चेन्न—शिष्टाचारानुमितश्रुतेरेव प्रमाणत्वात् । न चाचारस्यैव मार्गं सतो भवेत् (?) श्रुतिपर्यन्तानुधावनं व्यर्थमिति वाच्यम् । आचारस्य श्रुतिमूलकतयैव प्रामाण्यम् ।

End.

(Vākyavṛtti) · तथा चोत्पत्तिशून्यत्वे सति ध्वंसप्रतियोगित्वं प्रागभावत्वम् । घटादिवारणाय सत्यन्तम्, गगनादिवारणाय विशेष्यदलम् । सादिरिति उत्पत्तिमानित्यर्थः । अन्तः—ध्वंसप्रतियोगी । इदञ्च स्वरूपकीर्त्तनं तेन नात्माश्रयः ।

(Com.) : तत्रादिपदार्थमाह—उत्पत्तीति । अन्तपदार्थमाह—ध्वंसेति । इदञ्चेति—अन्यथा ध्वंसलक्षणस्य ध्वंसघटितत्वेन स्वज्ञाने स्वज्ञानापेक्षत्वरूपात्माश्रयदोष स्यादत आह—तेनेति । स्वरूपकीर्त्तनत्वकथनेन...

The Ms constitutes Meru Śāstrin's commentary of the name of Vākyavṛtti on Tarkasaṃgraha together with a sub-commentary thereon called 'Śivakalpalatā' by his son Lakṣmaṇa. The following colophon appears at the end of folio (51a) :

इति मेरुशास्त्रिकृत-तर्कसंग्रहवाक्यवृत्तौ तत्सूनुलक्ष्मणकृतशिवकल्पलतायामुपमानपरिच्छेदः समाप्तः ।

Both the commentary and the sub-commentary end in the middle of the discussion on 'non-entity' (**अभाव**). There is a long gap in the middle.

Vākya-vṛtti has been printed in Madras (1915).

151

I. M. 506 & 507. तर्कसंग्रहफक्किका Tarkasaṃgraha-Phakkikā

Kṣamākalyāṇa

Substance : Country-made paper. Size : $10\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ inches. Folios (1–12)+(1–22). Lines 10–12. Script : Nāgara, Appearance : Fresh. Incomplete.

Beginning .

प्रणिपत्य जिनं पार्श्वं विश्वभावप्रकाशकम् ।

एकत्रीकृत्य लिख्यते तर्कसंग्रहफक्किका ॥

सत्येकस्मिन्नपि बाधके साधकसहस्राण्यकिञ्चित्करत्वात् कार्यमात्रं प्रति प्रतिबन्धकाभावो हेतुरिति सिद्धान्तः ।

End :

नित्येऽपि प्रत्यवायप्रागभावपरिपालनं पापक्षयश्च फलं कल्पते । ततश्च तत्रापि इष्टसाधनत्वान्न दोषः ।

Colophon :

समाप्तोऽयं तर्कग्रन्थः ।

Commences from the beginning and ends in 'inference'. There is a lacuna in fol. 7*b*. The author is a Jaina and is a pupil of Jinalābha Sūri. He is said to have finished his work in 1772. A.D.

Here the author spares no pains to bring out the significance of the important words and expressions occurring in the text of Annam Bhaṭṭa.

152

I. M. 508 & 509. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 10½×4½ inches. Folios 1–7+(29 by counting). Lines: 9. Script: Nāgara. Appearance. Excellent. Incomplete.

Both this and the previous one appear to be the transcripts of another Ms. Bears a specimen of good hand-writting.

153

I. M. 10619. तर्कामृत Tarkâmṛta

Jagadīśa

Substance: Mill-made paper. Size: 12½×5 inches. Folios 1–13. Lines 9–12. Script: Nāgara. Appearance: Good. Date: Sam 1912 (A. D. 1855).

Beginning :

ब्रह्माद्या निखिलार्थितापितहृदस्संदोहाः सदाभीप्सवः
स्वाज्ञानप्रशमाय यत्र मनसो वृत्तीः समस्ता दधुः ।
श्रीविष्णोश्चरणाम्बुजं भवभयध्वंसैकबीजं परं
हृत्पद्मे विनिधाय तन्निरुपमं तर्कामृतं तन्यते ॥१॥

अथ श्रुतिः—श्रूयते, चात्मा वाऽरे द्रष्टव्यः श्रोतव्यो मन्तव्यो निदिध्यासितव्य इति । अस्यार्थः—मुमुक्षुणा आत्मा द्रष्टव्यः । मुमुक्षोरात्मदर्शनमिष्टसाधनमिति यावत् । आत्मदर्शनोपायः क इत्याह श्रोतव्य इत्यादि ।

End :

विशेष्यसङ्गतस्यान्ययोगव्यवच्छेदः—पार्थ एव धनुर्द्धर इत्यादौ । एवं दिशा सर्वत्र बोद्धव्यम् ।

Colophon :

इति श्रीजगदीशभट्टाचार्य्यविरचितं तर्कामृतं समाप्तम् ।

Post script

मास फाल्गुन शुक्लपक्ष तिथि १४ । संवत् १९१२ । रामराम १०० ।

It is a compendium of the Nyāya-Vaiśeṣika system by Jagadīsa Tarkālaṃkāra—the famous exponent of Navya-Nyāya. Printed in Calcutta.

154

I. M. 4909. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 10×4½ inches. Folios 1–19. Lines 9. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Complete. Date : Saṃ 1826 (A. D 1769).

Post-script :

शुभमस्तु, सविशेषणे हि विधिनिषेधौ विशेषणमुपसंक्रामतः । संवत् १८२६ शाके १६९१ आषाढ शुक्लद्वितीयायां बुधवासरे लिखितं काश्यां मध्ये दुर्गादासेनेदं पुस्तकं स्वपाठार्थम् । विश्वेश्वराय नमः । ढुंढिराजाय नमः ।

The Ms. is generally correct. The upper edge has been slightly damaged by mouse.

155

I. M. 9288 The Same

Substance. Country-made paper. Size 11×4½ inches Folios 1–10 Lines 12–14. Script: Nāgara. Appearance: Fair Complete. Date. Śaka 1785. (A. D. 1863).

Post-script

इदं पुस्तकं रामशास्त्रिणामस्ति इयं प्रमा शाके १७८५

A seal bearing some indistinct letters has been affixed on the reverse of the last folio.

156

I. M. 2810. The Same

Substance Mill-made paper. Size: 12×4 inches Folios 1–10 Lines 11–14. Script: Nāgara. Appearance Fresh. Complete

The text of the Ms. is very accurate.

157

III. A. 23. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 10½×4 inches. Folios 1–14. Lines 10 Script: Nāgara. Appearance: Fair. Complete.

The Ms. contains some marginal notes.

158

I. M. 8811. The Same

Substance. Mill-made paper. Size 9×4½ inches. Folios 1–5. Lines 12–14. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

End:

यत् द्रव्यानारम्भकसंयोगविरोधिनं विभागमाश्रयते न तत् द्रव्यारम्भकसंयोगविरोधिनम्। यथा विकशितकुड्मलकमलकर्म इति व्याप्तेः। न च संयोगेऽप्येवमस्तु, तत्राविरोधात्। द्वितीयस्तु कारणा...

Commences from the beginning and ends in the discussions on 'seperation' (**विभाग**). Edges are slightly worm-eaten.

159

I. M. 574. The Same

Substance. Country-made paper. Size 9½×3½ inches. Folios 1-7 Lines 8. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

End :

संयोगस्त्रिविधः अन्यतरकर्मजः, उभयकर्मजः, संयोगजश्च । आद्यो यथा – मन ।

Continues upto 'connection' (**संयोग**) The Ms. is fairly accurate.

160

I. M. 9633. The Same

Substance. Mill-made paper. Size: 9½×4 inches. Folios 1-7. Lines 13-14. Script Nāgara Appearance: Good. Incomplete.

End .

योगजधर्मेण योगिनां सर्वज्ञानं तत्र निर्विकल्पकम् । विशेष्यप्रकारादिरहितं वस्तुस्वरूपमात्रं ज्ञानं

Commences from the beginning and goes upto the discussion on the different varieties of knowledge.

161

I. M. 283 & 284. Tarkâmṛta-taraṅgiṇi

Mukunda Bhaṭṭa

Substance. Country-made paper. Size: 10×5 inches Folios 1-23 Lines 13-14. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Complete.

Beginning

लम्बोदरपदद्वन्द्वचिन्तनात्तमनोरथम् ।
अनन्तभट्टमीमांसापारगं तातमाश्रये ॥
शरणीकृत्य विश्वेशचरणौ तन्यतेतराम् ।
बालानामवगाहाय तर्कामृततरङ्गिणी ॥

अथाद्या इति । तत् श्रीविष्णोश्चरणाम्बुजमित्यन्वयः । त्रिदशानां सन्दोहः समूहः, त्रिदशश्रेष्ठा इति वा ।

End :

प्रागुपसर्गाणां द्योतकत्वं धातूनामनेकार्थत्वात् । न च वैपरीत्यम्, उपसर्गाभावेऽपि धातोरर्थप्रतीतिर्धात्वर्थस्य क्लृप्तत्वात्, उपसर्गादर्थप्रतीत्यभावादित्यादि शिवमस्तु ।

Colophon :

इति श्रीमुकुन्दभट्टकृता तर्कामृततरङ्गिणी समाप्ता ।

Post-colophon

श्रीकोलंदामोदरेण लिखितं संवत् ४९ अश्ववति षष्ठ्यां गुरौ ।

The Ms. is not very correct. The author Mukunda Bhaṭṭa also wrote a commentary on the Tarka-saṃgraha (Vide No. 146) Also noticed in the Bombay University Mss. Catalogue. (No. 1984).

162

III. F. 301. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 9½ × 4½ inches Folios 1 – 16. Lines 12. Script, Nāgara. Appearance: Pasted Complete.

163

I. M. 4916. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 7½ × 3½ inches. Folios 1, 5 – 30, 37 – 41, 58 – 60, 60 – 62. Lines 8. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

End :

योगस्य विशेषणयोगेस्य व्यवच्छेदः, विशेषणाभाव इति यावत् । एवमिति—इवार्थः सादृश्ये तत्र भेदो धर्म्मश्चन्द्र इव मुखमित्यादौ चन्द्रपदार्थस्य भे...

Besides the missing folios, four or five lines in the end are only wanting. The last three folios (60-62) were added later on. The page mark '60' comes twice. The following occurs on the title page :—

तर्कामृतटीका भट्टहरिदत्तानाम्

न्यायशास्त्रम् पत्र६२

164

I. M. 390. चषक Caṣaka

Gaṅgārāma Jaṭi

Substance. Mill-made paper. Size. 10×4½ inches. Folios 1 - 4, 1 – 25. Lines 7 – 8. Script: Nāgara. Appearance: Good. Incomplete.

Beginning:

ॐ आतिरिति । अनुमिनोमीत्यनुगतप्रत्यक्षसिद्धानुमितिलक्षणमित्यर्थः । यथा च हेतुपक्षतावच्छेदकतयोरैक्येऽपि न सिद्धसाधनं तथोक्तमधस्तात् । वक्ष्यते चाधिकमुपरिष्टात् ।

End:

एफत्वञ्च स्वसमानाधिकरणभेदप्रतियोगितानवच्छेदकत्वमखण्डे तदत्यन्ताभावे सुलभमेव साध्यस्य साधनस्य वा संबन्धिनि विशेषणता...

It is a commentary on the Tarkâmṛta. The Ms. contains almost the whole of *'anumāna'*. It has been corrected to a considerable extent by a different hand. Some marginal notes occur here and there. The author's commentaries on the Tarka-saṃgraha and Muktâvalī have been published from the Bālamanoramā Press, Madras. Noticed in the Tanjore catalogue (No. 6530).

165

I. M. 291. वालवोध Bāla-bodha

Gaṇaka Govinda

Substance: Country-made paper. Size: 9½×3½ inches. Folios 1 – 35 Lines 7. Extent in granthas: 4 0. Script. Nāgara. Appearance: Old Camplete. Date: Saṃ 1655. (A. 8 1598)

Beginning

सिद्धिः । श्रीगणेशाय नमः ।

अव्यक्तः सर्वदोऽप्येको नित्येच्छाकृतिबुद्धिमान् ।

क्षित्यादिकार्यकर्ता यो विभुर्नयति सोऽव्ययः ॥१॥

अथ प्रमेयं निरूप्यते । अथेति मङ्गलार्थत्वात् । ननु मङ्गलमेव किम्, किमर्थं वा तदाचरणम् । अत्रोच्यते—इष्टदेवतानमस्कारादिकमेव मङ्गलं समाप्ति-

कामेन तदावरणं शिष्टाचारानुमितश्रुत्या तथैव बोधनात्। अभिमतसमाप्तिकामो मङ्गलमाचरेत्। तन्मङ्गलमन्वयव्यतिरेकसहचारेण समाप्तिकारणम्।

End

अलौकिककार्यं परमात्मन एव संभवति। जीवात्मनां शब्दादिकार्योपादाना-काशादिगोचरसाक्षात्काराभावादिति। एवमभावभावप्रभेदं द्विविधं वर्णितमिदं प्रमेयं गौतममुनिप्रणीतं देवगुरूणां प्रसादतः कृतवान् स्पष्टं प्रमेयमखिलं शाण्डिल्यः शूरसेनदेशस्थः ॥१॥

आलस्योपहतैर्यद्धि प्रोक्तं तद्बालमेजयम्।
बालबोधाय गोविन्दैः सनाढ्यैः सुगमीकृतम् ॥
रुद्रेष्विन्दुमिते शाके राज्ञि श्रीमुकुटेश्वरे।
गणको लाडभोगानां शास्त्रमेतदचीकृपत्।

Colophon

इति श्रीगणकगोविन्दकृतो बालबोधः समाप्तः।

Post-script ·

संवत् १६५५ वर्षे सावन सुदि ३ लि सा पि (?)रथी। शुभमस्तु।

It is an epitome of the Nyāya-Vaiśeṣika system written with a view to serve the purpose of the beginners. The text forms a digest of another work written by a different author whose name is not fully mentioned here. As regards himself, so far it is stated here that he belonged to the family of Śāṇḍilya and was an inhabitant of Śūrasena.

The author of the Bālabodha was one Govinda, who had been an astrologer attached to the people of Lāḍa. He is said to have finished the work in the Śaka year 1511 during the reign of king Mukuteśvara. Hall seems to have noticed this very Ms., but he failed to read correctly some lines towards the end. We cannot understand as to how he could arrive at Śāka 1111 as the date of the composition of the work; for the Ms. distinctly states it to be as **'रुद्रेष्विन्दुमिते शाके'** which stands for Śaka 1511. Further, he has also made the author Govinda as the son of Laḍāma—a statement which shows that he could not decipher the text of the Ms. faithfully.

166

III A. 32. पदार्थमाला Padârthamālā

Jayarāma

Substance: Country-made paper. Size. 10½×4 inches. Folios 1–80 Lines 8–12. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Complete.

Beginning:

स्वीकृतयशोदाश्रमहरगोदामबन्धनव्यसनम् ।
नलिनीदलसुकुमारं नन्दकुमारं नमस्यामः ॥
श्रीमता जयरामेण युक्तिमौक्तिकगुम्फिता ।
पदार्थमाला विबुधविलासाय विधीयते ॥

अत्र साधर्म्यवैधर्म्याभ्यां निखिलपदार्थतत्त्वज्ञानं निःश्रेयसोपयोगीति पदार्थास्तद्धर्माश्च निरूप्यन्ते । पदार्था द्रव्यगुणकर्मसामान्यविशेषसमवायाभावाः । अत्र पदार्थमुद्दिश्य द्रव्यादिविधानाद् द्रव्याद्यन्यतमत्वेन पदार्थव्यापकत्वं लभ्यते ।

End.

पदार्थमाला यदि नाम बाला लीलावसादप्यनुशीलयन्ति ।
तदा दुरूहार्थपयोधिपारं विना विचारं परिशीलयन्ति ॥

Colophon.

इति पदार्थमाला समाप्ता ।

The Padârtha-mālā, also called Padârtha-maṇimālā is a critique of Vaiśeṣika categories. The author Jayarāma Nyāya-pañcânana was a pupil of Rāmabhadra He also composed Dīdhiti-vivṛti—a commentary on Śiromaṇi's Guṇavivṛti (see India office catalogue, Part IV, No. 2070)

The Ms. is not complete. There is a long gap after fol. 22. Printed in the 'Sarasvatī Bhavana texts'.

167

I. M. 4934. The Same

Substance: Country made paper Size · 10½×4 inches. Folios 1–22, 102–110. Lines 9. Script. Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

168

I. M. 9402. न्यायसारसंग्रह Nyāya-sāra-saṃgraha

Mādhava Deva

Substance. Country-made paper. Size. $11\frac{1}{2}\times4\frac{1}{2}$ inches Folios 7 (by counting): Lines 7 Extent in granthas. 115. Script. Nāgara. Appearance. Fair. Incomplete.

Beginning:

न च तादृशनिश्चयविषयस्य धर्मिणो वास्तवं साध्यादितस्त्वमपि तत्र मानाभावात्। किन्तु सन्देहतावच्छेदकरूपस्य विशेषणत्वे व्यभिचारिणि रासभादौ महानसादिवृत्तितादृशायामव्याप्तिः। उपलक्षणत्वे साधारण्योत्तीर्णतादृशायामतिव्याप्तिः।

End.

व्यतिरेकितया वेति पाठे अर्थात् अर्थापत्तिविषयेति परमते न स...पक्षधर्मतया ज्ञायमानो हेतुः साध्याभावव्यापकीभूताभावप्रतियोगित्व··· दीनामतिरिक्तत्वनिरासाच्च सप्तैव पदार्थाः।

Colophon

इति श्रीन्यायसारसंग्रहः समाप्तः। धाराशहरनिवासिनो द्विजवर···लक्ष्मणदेवस्यात्मजेन माधवदेवेनानन्दवननिवासिना कृतोऽयं ग्रन्थस्तेन श्रीविश्वेश्वरः प्रीतो भवतु।

The text deals with the categories of the Nyāya-Vaiśeṣika system. The Ms. which is not very correct contains only some portions towards the end. Noticed in the India office catalogue (Vol. IV, No. 2119). For the author, see below, No. 203.

169

III. A. 33. पदार्थविवेक Padârtha-viveka

Substance: Country-made paper. Size: $11\times3\frac{1}{2}$ inches. Folios 1–95. Lines 9. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete

Beginning:

नत्वा विश्वेश्वरं देवं गुरुं श्रीलक्ष्मणाभिधम्।
द्रव्यादीनां पदार्थानां विवेकः क्रियतेऽधुना॥

यद्यप्यभिमतकर्मारम्भपूर्वसमये सर्वेऽपि शिष्टा मङ्गलमाचरन्ति, तस्य च न समाप्तिः फलम्। कृतेऽपि मङ्गलेऽसमाप्तेः। अकृतेऽपि मङ्गले समाप्तेश्च। नापि विघ्नध्वंसः प्रमाणाभावात्। विनायकस्तवपाठादिनापि विघ्नध्वंसस्य जायमानत्वेन व्यभिचाराच्च।

End :

यद्वा संयोगत्वेन संयोगानां समवायत्वेन चतुर्णां विशेषणतात्वेन विशेषणतानामेकत्वे त्रैविध्यमेव कुतो नोक्तमिति वाच्यं विभागे स्वतन्त्रेच्छाया नियामकत्वादिति दिक्।

Colophon

इति प्रत्यक्षपरिच्छेदः समाप्तः।

Like the previous one, it also constitutes a critique of Vaiśeṣika categories. Continues upto 'perception'. The name of the author does not occur anywhere in the Ms. Another Ms. of this text is noticed in the Calcutta Sanskrit College catalogue (Vol. III, No. 536).

170

I. A. 4(a). भाषारत्न Bhāṣāratna

Kaṇada Tarkavāgīśa

Substance : Country-made paper. Size : 15½ × 10½ inches. Pages 1–28 Lines 33 Script : Nāgara. Appearance : Good. Complete.

Beginning

चूडामणिपदाम्भोजभ्रमरीभूतमौलिना।
संक्षिप्य श्रीकणादेन भाषारत्नं वितन्यते॥

पदार्थो द्विविधः भावोऽभावश्च। तत्र भावपदार्थो वैशेषिकमते षड्विधः—द्रव्यगुणकर्मसामान्यविशेषसमवायभेदात्।

Colophon ·

इति श्रीकणादतर्कवागीशभट्टाचार्यविरचितं भाषारत्नं समाप्तम्।

Printed in Calcutta.

171

III. A. 21. तर्कचन्द्रिका Tarkacandrikā

Rāmakṛṣṇa Bhaṭṭa

Substance. Country-made paper. Size. 9½×4 inches. Folios 1–24. Lines 10. Script · Nāgara. Appearance : Fair. Complete.

Beginning :

यं ध्यात्वा विबुधाः सिद्धिमिन्द्राद्याः प्राप्नुवन् स्वकाम् ।
द्वैमातुरः स वः प्राव्याद् विघ्नध्वान्तविनाशकः ॥
हेरम्बं चक्रपाणिं च वन्दाह्गौतमं गुरुम् ।
तनुते रामकृष्णाख्यो बालेभ्यस्तर्कचन्द्रिकाम् ॥

इह खलु द्रव्यगुणकर्मसामान्यविशेषसमवायाभावाख्याः सप्त पदार्थाः । तत्र पृथिव्यप्तेजो वाय्वाकाशकालदिगात्ममनांसि नव द्रव्याणि ॥

Colophon .

इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणपारावारीण-वेङ्कटाद्रिभट्टकुलोत्तंस-तिरुमलभट्टार्यात्मज-सिद्धान्तरत्नाकरकर्तृ-रामकृष्ण-भट्टकर्तृका तर्कचन्द्रिका

इत्थं द्रव्यादयः सप्त युक्तिलेशैस्तु वर्णिताः ।
सन्तु मे गुणगृह्या ये शोधने सदया मयि ।

It is an elementary treatise on the Nyāya-Vaiśeṣika categories.

172

I. M. 3604. तर्कसिद्धान्तसंक्षेप Tarkasiddhânta-saṃkṣepa

Jayagovinda Vājapeyin

Substance: Country-made. paper. Size: 10×3 inches. Folios 1–37. Lines 7. Extent in granthas : 750 Script: Nāgara. Appearance: Fair. Complete. Date: Saṃ 1740. (A. D. 1683).

Beginning :

आरभ्य द्व्यणुकमनादिरञ्जसैव ब्रह्माण्डं रचयति तावदक्षयो यः ।
तं मुक्तामदमितजन्मसंचिताघव्याघात त्रिजगति विरिञ्चिकल्प्य··· ॥१॥

आत्मतत्त्वज्ञानमपवर्गहेतु स्तच्च पदार्थविवेकाधीनमिति पदार्थतत्त्वमत्र विरच्यते। तत्र द्रव्य-गुण-कर्म-सामान्य विशेष-समवायाभावाः सप्त पदार्थाः। तत्र द्रव्यत्ववद् द्रव्यम्। पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशकालदिगात्ममनांसि नव द्रव्याणि।

End :

निरूपिता गुणाः। कर्मादयस्तु पदार्थाः प्रसङ्गत तूक्ताः। परीक्षाप्रपञ्चस्तु पदार्थानां तर्करहस्ये कृत स्तत एव ते ज्ञेया(?) इति।

Colophon :

इति श्रीपदवाक्यप्रमाणपारावारीण-महामहिम-श्रीरविमण्डनतनयेन श्रीजयगोविन्दवाजपेयिना विरचित स्तर्कसिद्धान्तसंक्षेपः समाप्तः।

Post-script :

शुभ। संवत् १७४० कार्त्तिके शुक्लदशम्यां भृगुवासरे समाप्तोऽयं भवति।

The work is specially meant for the beginners. But the author himself states at the end that elsewhere in his Tarka-rahasya he has made a detailed treatment of the categories of the Nyāya-Vaiśeṣika system.

173

I. M. 61. पदार्थविवेचन Padârtha-vivecana

Lakṣmīpati

Substance : Country-made paper. Size : 11½ × 4½ inches. Folios 2–83 Lines 12. Extent in granthas . 2700 Script : Nāgara. Appearance : Fresh. Incomplete

Beginning :

·········त्। अन्यथा विद्यमान-परिपंथिप्रहारक-भूपालस्याप्यनुत्पन्नपरिपन्थि-प्रहन्तृत्वं स्यात्। ननु मङ्गलस्य विघ्नध्वंसजननेनैवोपक्षीणत्वान्न समाप्तिं प्रति हेतुतेति चेन्न—व्यापारं विना करणस्य फलाजनकत्वात्। तथा हि—छिदाकरणकुठारस्य विना तत्क्षणानुष्ठितप्रहारात्मकव्यापारं भूरुहस्कन्धभङ्गाजनकत्ववन्मङ्गलस्यापि विना व्यापाररूपविघ्नध्वंसं समाप्त्यजनकत्वात्।

End :

तथाहि—नौकामध्यस्थिता पारे गन्तुं भाग्यवताश्रयाम्।
किन्न कुर्वन्ति निपुणकर्णधारसमन्विता इति।

न च ग्रन्थकर्तॄणां तादृशफक्किकानिर्माणसामर्थ्यं नास्त्येवेति वाच्यम्, ग्रन्थकर्तुः फक्किकानिर्माणस्याकठिनत्वात्। तथाहि—

विन्ध्योपमकरीणां तु कुम्भसम्भेदकैर्नृभिः ।
कामिनीकुचकुम्भानां मर्दनं क्रियते न किमिति ॥
श्रीमातृपादाब्जयुगं हृदम्बुजे ध्यात्वा मया यल्लिखितं स्वपुस्तके ।
सर्वाङ्गशुद्धस्य महेशितुर्गलं ज्ञात्वाऽसितं चात्र सतां क्षमाऽस्तु ॥
विश्वविख्यातभूदेव-जयदेवात्मजो महान् ।
विश्वरूपः स्मृतो लोके चत्वारस्तत् सुताः स्मृता ॥
तेषामाद्यः श्रीनिवासो नामतुल्यगुणैर्युतः ।
वीरेश्वरो द्वितीयस्तु विद्याविनयविक्रमी ॥
विद्याललामसम्पन्नो विद्यापतिरभूत् परः ।
लक्ष्मीपतिश्चतुर्थस्तु तस्य या नयमालिका ।
विदुषां चित्तकमले भ्रमरीवास्तु सा शुभा ॥

Colophon

श्रीनारायणप्रसादादाप्तवरश्रीनारायणात्मज श्रीजयदेव-तदात्मजश्रीविश्वरूप-तदात्मजलक्ष्मीपतिविरचितं पदार्थविवेचनं सम्पूर्णम् शुभमस्तु । श्रीः । श्रीः ।

This is a manual of Nyāya and Vaiśeṣika. The author first of all versifies the tenets and doctrines of the Nyāya-Vaiśeṣika and then explains the same in prose. He gives his geneology as follows :

Nārayaṇa's son was Jayadeva. The latter had four sons :— (1) Śrīnivāsa, (2) Vīreśvara, (3) Vidyāpati and (4) Lakṣmīpati. Further, our author becomes proud of himself in stating that he is also the author of Nayamālikā (an elementary treatise on Mīmāṃsā). Of his other works, notice is made of one Laghu-padârtha-vivecana (No. 2836) in the Sarasvati-Bhavana Catalogue (Benares, 1919).

174

I. M. 190. भेदसिद्धि Bheda-siddhi

Viśvanātha

Substance : Country-made paper. Size : 9×4 inches. Folios 1–45. Lines 8. Extent in granthas : 750. Script . Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Beginning :

श्रीनन्दनन्दनाय नमः ।

यतो भिन्नं जगज्जातं यद्विभिन्नं जगत्त्रयात् ।

वन्दे वृन्दारकैर्वन्द्यं तदानन्दमहं महः ॥

इह केचन भेदमप्रमाणकं मन्यन्ते । त एवं प्रष्टव्या :—किं भेदो नास्त्येव उतास्ति प्रातिभासिकः, आहोस्विद् व्यवहारिकः, किमुतास्तु जगतां भेदो न तु जीवब्रह्मणोर्जीवानां वेति । तत्र नाद्यः । निखिललोकानुभूयमानस्य भेदस्यापलापे विश्वविप्लवापत्तेः ।

End :

तस्मात् सकलप्रमाणसिद्धः परमपुमर्थसाधनो भेदो गीर्वाणगुरूणामपि दुर्वार इति संक्षेपः ।

Col phon ·

इति महामहोपाध्याय-श्रीयुत-विद्यानिवासभट्टाचार्यपुत्र-श्रीविश्वनाथसिद्धान्त-पञ्चाननभट्टाचार्य्यकृतायां भेदसिद्धौ प्रथमः परिच्छेदः ।

The text comes from the pen of Viśvanātha Nyāyapañcānana —the renowned author of the Bhāṣāparichheda. Herein the author refutes the theory of the Vedantists and tries to establish the dualism of the Nyāya-Vaiśeṣika system.

The first chapter of this text is printed in the Sarasvati Bhavana texts. But the readings of some lines towards the end of the printed edition do not tally with that of this Ms. The text of the Ms. is corrupt, The right edge has been damaged by mouse.

175

III. F. 78. तर्कसमयखण्डनम् Tarkasamaya-khandanam

Veṇīdatta

Substance : Country-made paper. Size 11½×4 inches. Folios : 1–8. Lines 9. Extent in grantha : 200. Script : Nāgara. Appearance : Worn-out. Complete. Date : Sam 1718 (A. D. 1661).

Beginning ·

चारुचन्द्रवदनं लसत्स्मितं चातुरीततिलसद्दृगञ्चलम् (?) ।

बल्लवीमनस आतुरीकरं संभजे सुजलदद्युतिं हरिम् ॥

सर्वेषु समयेष्वभ्यर्हितत्वात् तावत् तर्कसमयो निराक्रियते । तत्र द्रव्यगुणकर्म-सामान्यविशेषसमवायाः षडेव भावाः । तत्र समवायिकारणं गुणाश्रयो वा द्रव्यं पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशकालदिगात्ममनोभेदेन नवविधमेव ।

End .

यत्तु कर्णविवरावच्छिन्नमाकाशं श्रोत्रमिति , तन्न वधिरत्वानुपपत्तेः । न चाद्दष्टोपगृहीतं तदिति अद्दष्टनाशादुपपत्तिः, अद्दष्टोपगृहीततत्तद्गोलकावच्छिन्ना-काशस्यैव चक्षुष्ट्वोपपत्त्याऽन्येन्द्रियाणामफलोपपत्तेः । तस्मात् सर्वमपलप्य भव बौद्धं बन्धुर्वा प्रविश वाऽनिर्वचनीयसमये परिहर वा तर्कधुरन्धरगर्वम् ।

Colophon

इति श्रीतर्कधुरन्धरवागीश-भट्टवेणीदत्तविरचितं तर्कसमयखण्डनं समाप्तम् ।

Post·colophon

संवत् १७७८ समये वैशाखमासे कृष्णपक्षे द्वादशी.

The author makes an attempt here to refute the Nyāya-Vaiśeṣika system of thought.

NYĀYA

176

I. M. 613. न्यायसूत्र Nyāya-sutra

Gautama

Substance: Country-made paper. Size: $10\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ inches. Folios 1 – 13 Lines 8. Script: Nāgara. Appearance: Old Camplete. Date: Saṃ 1635 (A. D. 1578).

Beginning :

प्रमाण-प्रमेय-संशय-प्रयोजन-दृष्टान्त-सिद्धान्तावयव-तर्क-निर्णय-वाद-जल्प-वितण्डा-हेत्वाभासच्छल-जाति-निग्रहस्थानानां तत्त्वज्ञानान्निःश्रेयसाधिगमः ।

End :

हेत्वाभासाश्च यथोक्ताः ।

Colophon .

इति पञ्चमोऽध्यायः । न्यायसूत्राणि समाप्तानि ।

Post-script

संवत् १६३९ समये कार्त्तिकवदि परिके वार बुधके शित लिखितं केसौदास-कायस्थेन भट्टनागरे । शुभमस्तु ।

Then follow some astronomical calculations written by a different hand.

The lower edge of the Ms. has been slightly damaged by worms.

177

I. M. 4. The Same

Substance Country-made paper. Size 13×4 inches Folios 1 - 16 Lines 6. Script · Nāgara. Appearance . Fair Complete.

Colophon :

इति महामुनिगणमौलिमण्डलश्रीमदक्षचरणप्रणीतं न्यायशास्त्रं समाप्तम् ।

Post script

शुभमस्तु । मङ्गलकास्तु । श्रीरस्तु । श्रीविश्वेश्वर जयति ।

178

I. M. 575. The Same

Substance : Fool-scap paper. Size : 8×4½ inches. Folios 1 12. Lines 7 – 8. Script : Nāgara. Appearance : Fresh. Incomplete.

End :

अणुश्यामता नित्यत्ववदेतत् स्यात् ।७७।

नाकृताभ्यागमप्रसङ्गात् ।७८।

Colophon ·

गौतमीये न्यायसूत्रे समाप्तश्चायं तृतीयोऽध्यायः ।

Contains the first three chapters only.

179

I. M. 608 & 9251. न्यायसूत्रवृत्ति Nyāya-sūtra-vṛtti

Viśvanātha

Substance. Mill-made paper. Size: 6½×4 inches. Folios 1-5, 1-7. Lines 7. Script. Nāgara. Appearance. Good. Incomplete.

Beginning

श्रीगणेशाय नमः ।

नत्वा शङ्करचरणं शरणं दीनस्य दुर्गमे तरणम् ।

सम्प्रति निरूपयामः पञ्चममध्यायमतिगहनम् ॥

अथ जातिनिग्रहस्थानयोरुद्दिष्टयोर्लक्षितयोर्बहुत्वं तद्विकल्पाज्जातिनिग्रहस्थान-बहुत्वमित्यनेन सूचितं बलवच्छिष्यजिज्ञासानुसारिप्रमाणादिपरीक्षयाऽन्तरितम् ।

End :

एवं विकल्पसमेऽपि प्रकृतसाध्यव्याप्यात् प्रकृतहेतोः साध्यसि...

Contains the exposition of the first five sūtras of the fifth chapter.

Printed in the Calcutta Sanskrit Series.

180

I. M. 583. The Same

Substance: Mill-made paper. Size: 8×4 inches. Folios 1-6 Lines 7. Script: Nagara. Appearance: Good. Incomplete.

End :

दृष्टान्ते वर्ण्यत्वस्य सन्दिग्धसाध्यकत्वस्यापादनं वर्ण्यसमा, तदयमर्थः — पक्षवृत्तिहेतुर्हि गमकः पक्षश्च सन्दिग्धसाध्यकस्तथाच...

Commences from the beginning of the fifth chapter and runs upto some portion of the fourth sūtra.

181

III. A. 1. न्यायवार्त्तिक Nyāya-vārttika

Uddyotakara

Substance: Country-made paper. Size: 13×7 inches. Folios 1–86. Lines 12. Script: Bengali. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning :

अत्र भाष्यम्—परीक्षितानि प्रमाणानि, प्रमेयमिदानीं परीक्ष्यते ।

End :

सिद्धान्तमभ्युपेत्यानियमात् कथाप्रसङ्गोऽपसिद्धान्तः । अस्योदाहरणं स्फुटं भाष्ये ।

अकारि महतस्तस्य भारद्वाजेन वार्त्तिकम् ।

Colophon :

इति श्रीपाशुपताचार्य-श्रीमदुद्द्योतकरकृतौ-न्यायवार्त्तिकं समाप्तम् ।

The first folio contains portion of Vācaspati's Nyāya-vārttika-tātparyaṭīkā (III. 1. 7.). Towards the end of the first line of the obverse of the second folio, begins the Vārttika (III. 1. 7.) abruptly and it contains upto the end of chapter V. Only the last two sūtras are left out.

182

I. M 7168. न्यायवार्त्तिकतात्पर्यटीका

Nyāya-vārttika-tātparya-ṭīkā

Vācaspati Miśra

Substance. Country-made paper. Size: 11×4½ inches Folios 66 by counting Lines 8–10. Script. Nāgara. Appearance. Fair. Incomplete.

Beginning :

न हि प्रमाणं तत्त्वेनावधारितं बोधकत्वमात्रेण स्वगोचरावधारणायालम्, तावन्मात्रस्य तदाभासं साधारण्यात् । अपितु बोधकत्वैकार्थसमवेतेनाव्यभिचारित्वेन । तदेव हि प्रामाण्यं तच्चाशक्यावधारणम् ।

End :

पृच्छति—कः पुनः शिष्येति । उपास्योपासकयोः परस्योपालम्भनं न सम्भवतीत्यर्थः । उत्तरम्—विवक्षितार्थप्रतिपादकत्वमेव स्वलीकार इति । हेत्वाभासानां च पृथक्करणं न वादे...

No beginning, no end, no colophon The Ms. contains the major portion of I i 1.

Printed in the Calcutta Sanskrit Series.

183

III. C. 123. न्यायनिबन्धप्रकाश

Nyayanibandhaprakāśa

Vardhamāna

Substance : Country-made paper. Size : $9\frac{1}{2} \times 4$ inches. Lines 11—13 Script : Nagara Appearance : Fair. Incomplete Date . Saṃ 1773 (A D. 1716).

End

गुरुत्वातिरिक्तभूतधर्मेऽतीन्द्रियमात्रवृत्तिगुणत्वे साक्षाद्व्याप्यजातिमत्त्वं वर्त्तते नवा उक्तशंकापरिहारपूर्वकं विनाशानुपपत्तौ हेतुमाह—न शरीरादेरिति ।

यस्तर्कतन्त्रशतयन्त्रसहस्ररश्मिर्गङ्गेश्वरः सुकविकैरवकाननेन्दुः ।

तस्यात्मजः पितुरधीत्य निबन्धमित्थं प्राकाशयत् कृतिमुदे बुधवर्द्धमानः ।

... ...

Colophon .

इति महामहोपाध्यायवर्द्धमानविरचिते न्यायनिबन्धप्रकाशे तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ।

Post colophon :

श्रीसंवत् १७७३ वर्षे कुआर सुदि ३ ।

This is a commentary on the Nyāya-vārttika-tātparya-ṭīkā of Vācaspati Miśra. The author is the son of Gaṅgeśa Upādhyāya, the renowned author of Tattvacintāmaṇi. Contains chapter I & III. The first folio is missing. The Ms. does not preserve a very correct text. Printed partly in the Bibliotheca Indica.

184

III. A. 15. बोधसिद्धि (न्यायपरिशिष्ट)

Bodhasiddhi (Nyāyapariśiṣṭa)

Udayanācārya

Substance. Country-made paper. Size. 11×5 inches. Folios 1–33. Lines 15. Script. Nāgara. Appearance. Fair. Complete. Date: Sam 1654 (1597 A. D.).

End:

गम्भीरेऽस्मिन् नयजलविधौ सन्ति रत्नानि भूयो
येषामेषा कतिपयपदा लेशदृष्टान्तलक्ष्मीः ।
धीश्रीहीने जगति बहुलं ग्राहको नास्ति यस्या-
स्तस्याः कष्टं क्व नु परिणतो यः परीक्षां विदध्यात् ॥

Colophon

इति श्रीन्यायाचार्यश्रीमदुदयनकृतौ बोधसिद्धिनाम्नि न्यायपरिशिष्टे पञ्चमाध्यायस्य द्वितीयमाह्निकम् । समाप्तश्चायमध्याय ।

Post-colophon:

संवत् १६५४ समये श्रावण शुदि १ भौमवासरे ।

185

III. A. 14. न्यायपरिशिष्टप्रकाश Nyāyapariśiṣṭaprakāśa

Vardhamāna

Substance · Country-made paper. Size 11×5 inches Folios 1–59. Lines 12. Extent in grantha · 2000 Script · Nāgara. Appearance · Fair. Complete

Beginning:

भूतभव्यभवद्वस्तु निबन्धनमबन्धनम् ।
तरिं संसारपाथोधेर्नमामि शिवदं शिवम् ॥
पूर्वेषां वचनादाप्तं चिन्तया च विवेचितम् ।
परिशिष्टप्रकाशोऽत्र वर्द्धमानेन तन्यते ॥

पूर्वाध्यायभेदकमनुगतमध्यायार्थं दर्शयन्नेव संगतिमाह—अथेति ।

Colophon:

इति परिशिष्टे वर्द्धमानप्रकाशः समाप्तः ।

Printed in the Calcutta Sanskrit Series along with the Pariśiṣṭa of Udayana

I. M. 6. कुसुमाञ्जलितात्पर्यविवेक

Kusumâñjali-tātparya-viveka

Guṇânanda Vāgīśa

Substance. Country-made paper. Size. 10½×4 inches Folios 2–244. Lines 9. Extent in granthas. 6550. Script Nāgara Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning

···लिः। यद्यपि तौ युतावञ्जलिः पुमानिति। विन्यासविशेषविशिष्टौ करावेवाञ्जलिस्तथापि राजदन्तादिवत् अञ्जलेः प्रसूनमिति समासः। वनं प्रस्थित-मित्यादौ वनपदस्य संख्याविशेषशङ्काद्यपि यथा पंरपरयान्वयस्तथात्रापि। अत एव च श्रीस्त्रीन् दयाञ्जलाञ्जलीनित्यादि अपि वदन्ति। अविघ्नमिति क्रियाविशेषग-मितरन्यायाद्विशेषयन्निष्टफलोपायत्वे हेतुगर्भविशेषणमाह—ईशस्य पदयुगे निवेशित इति।

End:

दूषयति—अनु(र्थ ?)ज्ञानेति। ननु ज्ञानतात्पर्यकेण स्वाध्यायोऽध्येतव्य इति विधिनैव ईश्वरप्रतिपादकवेदाध्ययनेनैव ज्ञानमात्रप्राप्तत्वात् वैयर्थ्यमन्यः स्यादि-त्यर्थः। द्रष्टरीश्वरस्य इष्टेः सा...

The first and the last folios are wanting. The Ms. is generally correct. Undertaken for publication in the Asutosh Sanskrit Series, Calcutta University.

The following colophon occurs at the end of the first stavaka:

Fol. 74 (a): इति श्रीगुणानन्दवागीशविरचितः कुसुमाञ्जलिप्रथमस्तवक-तात्पर्य्यविवेकः।

The text is also called 'Kusumāñjali-kārikā-viveka.' The following colophon found at the end of the fourth stavaka states it as such:

Fol. 182 (b): इति न्यायकुसुमाञ्जलिकारिकाविवेके चतुर्थस्तवकः।

I. M. 194. कुसुमाञ्जलिप्रकाशिका

Kusumâñjali-Prakāśikā

Bhagīratha Ṭhakkura

Substance : Country-made paper. Size : 10½ × 1½ inches Folios 1 – 128 Lines 11. Extent in granthas : 3780. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Beginning :

भावयद्भक्तजनताचेतः कमलकोरकान् ।
वन्दे सन्देहतिमिरविच्छेदमिहिरं महः ॥
यः कौशोरे विश्वविख्यातकर्मा
धर्माचार्य्यः श्रीमहादेवशर्मा ।
तस्योदर्यो वर्द्धमानस्य सूक्तौ
भावं मेघः सम्यगाविष्करोति ॥

कामद इति । कामः काम्यं काम्यत इति व्युत्पत्त्या । अथ च कामः कन्दर्पः । कामं दहन्नपि कामद इति विरोधद्योतनायापिः । ज्ञानमय इत्यभिव्याप्तौ मयट् । यथा जलमयो देश इत्यत्र व्याप्तिश्च देशकालाभ्याम् । इदञ्चेशस्येश्वराभिन्नत्वपक्षे अन्यथा शिवस्य संसारित्वेनानुपपत्तेः । स्थाणुः शिवः स्थाणुर्दारुविशेषो ज्ञानमय इति विरोधद्योतनायापिः ।

End :

अतएवेति । यत एव कार्यान्वितज्ञापक(ए)व पदानां स्वशक्तिरतएव परम्परया कार्यान्वयकल्पनमित्य......दान्तेति । अत शब्दोऽत्र स्वरूपपर एव । तत्रशब्द उपनिषत्परो वा अज (?) सायुज्यं संयोमव (?) शरीरस्य परमेश्वरेण सर्वदैवात्मन उरुदायिन तथा सति जीवन्मुक्तस्य धर्मसालोक्यसमा... हारविरोधादित्यन्यथा व्याचष्टे सायुज्यं सार्वज्ञा...

This forms a sub-commentary on Vardhamāna's 'Prakāśa' on Kusumāñjali. Bhagīratha *alias* Megha Ṭhakkura was a pupil of Pakṣadhara Miśra. Quotations are very few, Cintāmaṇi and Miśra are referred to in some places.

Commences from the beginning and continues upto the major portion of V. 16. The Ms. is not very correct. Not yet printed.

The following colophons occur at the end of the different chapters :

Fol. 59 (a) : इति भगीरथविरचितायां कुसुमाञ्जलिप्रकाशिकायां प्रथमः स्तवकः ।

Fol. 79 (a) : इति महामहोपाध्यायश्रीभगीरथविरचितायां कुसुमाञ्जलि-प्रकाशिकायां द्वितीयः स्तवकः ।

Fol 104 (b) : इति महाठक्कुरश्रीभगीरथविरचितायां कुसुमाञ्जलिप्रकाशि-कायां तृतीयः स्तवकः ।

Fol. 110 (b) : इति महाठक्कुरश्रीभगीरथविरचितायां कुसुमाञ्जलिप्रकाशि-कायां चतुर्थः स्तवकः ।

188

I. M. 351. कुसुमाञ्जलिकारिकाव्याख्या

Kusumāñjalikārikā-vyākhyā

Har idāsa

Substance : Country-made paper. Size 10½×4½ inches. Folios 1-31. Lines 9-10. Script : Nāgara. Appearance : Good. Complete. Date : Sam 1910 (A. D. 1853).

Beginning :

ईषदीषदनधीतविद्यया तातमातृमुदमाविवर्द्धयन् ।
क्षेपणाय भवजन्मकर्मणां कोऽपि गोपतनयो नमस्यते ॥१॥

इष्टदेवतासंकीर्त्तनं ब्रह्मप्रतिपादकसच्छब्दप्रयोगात्मकञ्च मङ्गलं कुर्वन् ग्रन्थनामाह —

सत्पक्षप्रसरः सतां परिमलप्रोद्बोधबद्धोत्सवो
विम्लानो न विमर्दनेऽमृतरसप्रस्यन्दमाध्वीकभूः ।
ईशस्यैष निवेशितः पदयुगे भृङ्गायमाणं भ्रम-
च्चेतो मे रमयत्वविघ्नमनघो न्यायप्रसूनाञ्जलिः ॥१॥

एषोऽनघो निर्दोषः न्यायः समस्तरूपोपपन्नलिङ्गप्रतिपादकं वाक्यं, स एव कुसुमाञ्जलिः, मे मम चित्तं रमयतु दुःखसामग्रीविहीनं करोतु ।

End :

इत्येष नीतिकुसुमाञ्जलिरुज्ज्वलश्री-
र्यद्वासयेदपि च दक्षिणवामकौ द्वौ ।
नो वा ततः किममरेशगुरोर्गुरुस्तु
प्रीतोऽस्त्वनेन पदपीठसमर्पणेन ॥

इति पञ्चमः स्तवकः ।

नो वासयेत् ततः किमस्माकम् ।

Colophon :

इति श्रीहरिदासभट्टाचार्यविरचित-कुसुमाञ्जलिकारिकाव्याख्यानं समाप्तम् ।

Post-colophon :

युचन्द्रनिधिभू युक्ते विक्रमादित्यवत्सरे ।
नभस्यासितपक्षेतु प्रतिपद्यर्कवासरे ।
बोधरामोऽलिखत् काश्यामाचार्याणां विनिर्मितिम् ॥१॥

Contains also the text of Kusumāñjali. The Ms. is fairly accurate. Printed several times in India. Translated into English by Cowell.

189

I. M. 191. न्यायकुसुमाञ्जलिविकाश

Nyāyakusumāñjali-Vikāśa

Gopīnatha Maunī

Substance : Country-made paper. Size : 9½×4½ inches. Folios 27–275. Lines 9. Extent in granthas 4500. Script : Nāgara. Appearance : Oldish. Incomplete.

Beginning :

...त्पत्तौ अतिरिक्ताद्दष्टकल्पने प्रमाणाभावाद्वेति चेत्, न । संयोगो निर्विशेषाणां यागादिजन्योपकारशून्यानां भोक्तृणां संभोगः सम्यक् प्रतिनियततया नोपपद्यते, भोग्यनिष्ठादृष्टस्य दृष्टस्यैव वा गन्धादिपरावृत्तेः । स्वजनकयागादिसंबन्धेन स्वर्गनियामकत्वमपेक्ष्य साक्षादेवादृष्टस्य स्वर्गसमानाधिकरणत्वस्य नियामकत्वमुचितमिति भावः ।

End :

अनुमेयेति इष्टाभ्युपायता । इष्टाभ्युपायता—इष्टसाधनत्वम् । इदं चानिष्टसाधनत्वस्याप्युपलक्षणं न कलञ्जं भक्षयेदित्यादि न तु समभिव्याहृतविधौ । न तु समभिव्या...

Commences from the middle of I. 9 and runs upto some portions of V. 15. Not yet printed.

The following colophon appears at fol. 78 b :

इति गोपीनाथमौनिनः कृतौ कुसुमाञ्जलिकारिकाविकाशे प्रथमः स्तवकः समाप्तः ।

190

III. A. 16. कुसुमाञ्जलिकारिकाव्याख्या

Kusumāñjalikārikā-vyākhyā

Nārāyaṇa Yati

Substance: Country-made paper. Size: 11½×5 inches. Folios 1–48. Lines 10. Script: Nagara. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning :

नारायणेन यतिना कुसुमाञ्जलिकारिकाः ।
व्याख्यायन्ते सतां प्रीत्यै गुरुभक्तिप्रसादतः ॥

प्रारिप्सितग्रन्थस्य निर्विघ्नपरिसमाप्तये कृतं मङ्गलं शिष्यशिक्षायै ग्रन्थादौ निबध्नन् प्रेक्षावत्प्रवृत्तये प्रयोजनसम्बन्धग्रन्थनामान्या(?)ह—सत्पक्षप्रसर इति ।

End :

ब्रह्मविष्णुशिवा ब्रह्मन् प्रधाना ब्रह्मशक्तयः ।
तथाभूताश्च मैत्रेय देवा यक्षादयस्तथा ।
ब्रह्मविष्णुमहेशानां यः परः स महेश्वरः ॥

इत्यादि स्मृत्या तद्बोधनादिति नैयायिकानामाशयः ।

Contains also the text of Kusumāñjali. The text of the Ms. is corrupt. This commentary offers very little help to the advanced students of Nyāya. Not yet printed.

191

III. A. 22. आत्मतत्त्वविवेक Ātmatattva-viveka

Udayanācārya

Substance: Country-made paper. Size: 16×5½ inches. Folios 1–64. Lines 8. Script: Bengali. Appearance: Fair. Complete. Date: Śaka 1739. (A. D. 1817).

The Ms. contains a specimen of good hand-writing. Printed in the Bibliotheca Indica Series.

192

III. A. 175. आत्मतत्त्वविवेककल्पलता

Ātmatattva-viveka-kalpalata

Śaṅkara Miśra

Substance: Palm-leaf. Size 14×1½ inches. Folios 1-153. Lines 6 Script: Bengali. Appearance: Slightly worm-eaten. Complete.

Printed at Benares.

193

I. M. 1552. आत्मतत्त्वविवेक-भावप्रकाश

Ātmatattva-viveka-bhāvaprakāśa

Raghunātha Śiromani

Substance: Country-made paper. Size: 9×4 inches. Folios 1-23; 1-21. Lines 9-14. Script. Nāgara Appearance: Fair. Incomplete. Date: Sam 1782(A. D 1725 .

Beginning:

ॐ नमः सर्वभूतानि विष्टभ्य परितिष्ठते ।
अखण्डानन्दबोधाय पूर्णाय परमात्मने ॥१॥
निर्णीय सारं तन्त्राणां तार्किकाणां शिरोमणिः ।
आत्मतत्त्वविवेकस्य भावमुद्भावयत्ययम् ॥

शिष्टाचारपरम्परापरिप्राप्ताभिमतकर्मारम्भसमयकर्तव्यताकं कृतमिष्टदेवता-नमस्कारं शिष्यान् शिक्षयितुमादौ निबध्नाति स्वाम्यमित्यादिना । ईश्वराय सार्वज्ञ्यादिशालिने नमः, श्रूयते हि यः सर्वज्ञः सर्ववित् यस्य ज्ञानमयं तपः तस्मा-देतद्ब्रह्मनामरूपमन्नं च जायते ।

End.

तस्या इति पञ्चमी । निर्वाणमपवर्गः । स्वयं भोगनाशदृष्टक्षयादित्यर्थ इत्येके । तस्या निर्वाणं विनाशः । स्वयं का(ल)विशेषसहकृतात् तत एवेत्यर्थ इत्यन्ये ।

Colophon :

इति महामहोपाध्याय-श्रीभट्टाचार्य-शिरोमणिविरचित आत्मतत्त्वविवेकभाव-प्रकाशः पूर्णः ।

Post script :

संवत् १७८२ श्रावण सुदि द्वितीया मङ्गलवार श्रीगोपाल ।

This is a commentary on the 'Ātmatattva-viveka' of Udayana. It is generally called 'Ātmatattva-viveka-dīdhiti.' The Ms. contains two parts which are written by two different hands. The former comprises 23 folios and it commences from the very beginning and runs upto some portion of the first chapter called **'क्षणभङ्गवाद'** Then follows a long gap. The latter part contains some portion of **'अनुपलम्भवाद'** towards the end.

Compare Bibliotheca Indica edition, pp. 1-127 & 829-946.

194

I. M 122. तर्कभाषा Tarkabhāṣā

Keśava Miśra

Substance : Country-made paper. Size : 9½×5 inches. Folios 1-26. Lines 11. Script : Nagara. Appearance : Fair. Complete. Date : Sam 1850 (A. D. 1793).

Beginning :

बालोऽपि यो न्यायनये प्रवेशमल्पेन वाञ्छत्यलसः श्रुतेन ।

संक्षिप्तयुक्त्यन्वितर्कभाषा विरच्यते तस्य कृते मयैषा ॥

प्रमाणप्रमेयसंशयप्रयोजनदृष्टान्तसिद्धान्तावयवतर्कनिर्णयवादजल्पवितण्डाहेत्वा-भासच्छलजातिनिग्रहस्थानानां तत्त्वज्ञानान्निःश्रेयसाधिगम इति न्यायस्यादिमं सूत्रम् । अस्यार्थः ॥ प्रमाणादिषोडशपदार्थानां तत्त्वज्ञानान्मोक्षप्राप्तिर्भवतीति ।

End :

दृष्टान्तभङ्गो विरोधः । दृष्टात्यन्तप्रयुक्तानां स्वरूपभेदेन भूयोभूयः प्रति-पादनमनतिप्रयोजनानामलक्षणं न दोषाय । एतावतैव बालव्युत्पादनसिद्धेः ॥

Colophon :

इति श्रीकेशवमिश्रविरचिता तर्कभाषा समाप्ता ।

Post-colophon :

इति संवत् १८५० भावनामसंवत्सर श्रावण कृष्ण १३ दिने ग्रन्थः समाप्तः ।

Edited with an elaborate introduction in the 'Bombay Sanskrit and Prakrit Series.'

195

III. F. 191. The Same

Substance : Country made paper Size 9×4½ inches. Folios 1-32, Lines 10. Script Nāgara. Appearance . Fair. Complete. Date : Sam 1682 (A. D. 1625).

Post-colophon

संवत् १६८२ समए भादौ वदी १२.

196

I. M. 551. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 9×4 inches Folios 1-39. Lines 10-11. Script . Nāgara. Appearance : Fair. Complete.

Post-colophon :

हास्त आक्षर काशिनाथभट खर्मेकर । फाल्गुण कृष्ण ६ रामराम ।

197

I. M. 570. The Same

Substance . Country-made paper. Size : 8×3½ inches. Folios 1-44. Lines 7—10. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Complete. Date : Śaka 1671 (A. D. 1749).

Post-script :

शाके १६७१ एकाक्षिसंवत्सरे मार्गशीर्षे मासि शुक्लपक्षे वाराणस्यां रचितेयं तर्कभाषा ।

याहशं पुस्तकं दृष्ट्वा ताहशं लिखितं मया ।
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न विद्यते ॥

The text of the Ms. is not very correct.

198

I. M. 626. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 8½×3½ inches. Folios 1-71. Lines 7-10 Script : Nāgara. Appearance : Oldish. Complete. Sam 1686 (A. D. 1629).

Post-colophon :

संवत् १६८६ वर्षे आषाढमासे शुक्लपक्षे सप्तम्यां बुधवासरे वाराणस्यां विश्वेश्वरसन्निधौ लिखितं भट्टश्रीकृष्णात्म्य सुतेन गोपीनाथेन आत्मपठनार्थं वा परोपकाराय । शुभं भवतु । श्रीः । रामाय नमः ।

The Ms. contains different types of hand-writing.

199

I. M. 4914. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 8½×3 inches. Folios: 1, 3, 5-34. Lines 9. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete. Date: Sam 1684 (A. D. 1627).

Colophon :

इति केशवमिश्रविरचितायां तर्कभाषायां प्रमेयादिपदार्थः ।

Post-script :

संवत् १६८४ वर्षे मार्गशिर वदि त्रियोदशिरेव आत्मपठनार्थं लिखितोऽयं ग्रन्थः । शुभमस्तु । श्रीराम ।

Only the second and the fourth folios are missing.

200

I. M. 587. तर्कभाषाप्रकाशिका Tarkabhāṣā-prakāśikā

Balabhadra

Substance. Country-made paper. Size: 10×4½ inches. Folios 1-34. Lines 12-14. Script: Nāgara. Appearance: Oldish Incomplete.

Beginning :

श्रीपुरुषोत्तमाय नमः ।

विभ्यन्निर्झरवैरितर्जनपरं चंडीशमुद्दण्डकं
स्तौमि स्तुत्यममेयगात्रनिभृतं चंचत्कपोलोज्ज्वलम् ।
चंडारिगणचारुवक्त्रकमलं देवं मुदा भैरवम्
योगिध्येयमखण्डितचित्तिविलसद्ब्रह्मैकरूपं परम् ॥१॥
विष्णुदासतनूजेन बलभद्रेण तन्यते ।
ध्यात्वा विष्णुपदाम्भोजं तर्कभाषा प्रकाशिका ॥२॥

विशिष्टशिष्टाचारानुमतश्रुतिबोधितकर्त्तव्यताकविघ्नविघातकमिष्टदेवतास्मरणादिरूपं मङ्गलं मनसि निधाय केशवमिश्रोऽस्मिन् ग्रन्थे प्रवृत्तिप्रयोजकं सम्बन्धचतुष्टय . सायन्नाह—बालोऽपीति ।

End :

पर्वतो वह्निमानित्यादिवाक्येऽतिव्याप्तिवारणाय लिङ्गेति । हेतुत्वप्रतिपादकमित्यर्थः...व्यतपृथि...

It is a commentary on the Tarkabhāṣā. The author is Balabhadra who also wrote a commentary on 'Saptapadārthī.' He is the father of Govardhana, the author of a similar commentary on the Tarkabhāṣā.

The commentary of Balabhadra is lucid and is specially suited for the beginners. The author is not found to raise any hair splitting argument here. He is not generally found to quote or criticise the view of others.

Commences from the beginning and continues upto certain portion of 'inference' (अनुमान).

The Ms. is worm-eaten and this has rendered some syllables illegible in some of the folios. The work is little noticed. See Hall, No. 11 under Nyāya.

201

I. M. 348. तर्कभाषाप्रकाश Tarkabhāṣa-prakāśa

Govardhana

Substance : Country-made paper. Size : 9½ × 3½ inches Folios 1—37. Lines 12 – 14. Script . Nāgara Appearance : Fair. Complete.

Beginning :

यस्तर्कभाषामनुभाषतेस्म गोवर्द्धनस्तत्कथासु धीरः ।
तेनानवद्येन सुधांशुगौरी कीर्त्तिर्गुरूणाममृताधिकाऽस्तु ॥१॥
विजयश्रीतनूजन्मा गोवर्द्धन इति श्रुतः ।
तर्कानुभाषां तनुते विविच्य गुरुनिर्मितिम् ॥२॥
श्रीविश्वनाथानुजपद्मनाभानुजो गरीयान् बलभद्रजन्मा ।
तनोति तर्कानधिगत्य सर्वान् श्रीपद्मनाभाद्विदुषो विनोदम् ॥३॥

शिष्यप्रवृत्तये अभिधेयं प्रतिजानीते बालोऽपीति । मयैषा संक्षिप्तयुक्त्यन्विता तर्कभाषा प्रकाश्यते । तर्काः षोड़शपदार्थास्ते भाष्यन्ते अनयेति तर्कभाषा गौतमप्रणीतसूत्ररूपा न्यायविद्या सा विशदी क्रियते इत्यर्थः ।

End :

मन्वत्र व्युत्पादितेषु पदार्थेषु केचित् सम्यक् न व्युत्पादिताः । केचित्तु न व्युत्पादिता एवेति । किमनेन ग्रन्थेन इत्यत आह—इहेति बालव्युत्पत्ते स्तावतैव सिद्धेरित्याशयः ।

दिशतु रं दर सोदम मिद्रिय रसुं दरं यः ।
अभिललित मिंदरया विधुं तुद तजः ।
(दिशतु पुरंदरसोदरमिन्दिरसुन्दरं शं वः ।
अभिललितमिंदिरया विधुंतुदारुंतुदं तेजः ॥)

Colophon :

इति श्रीगोवर्धनमिश्रविरचितं तर्कभाषाटिप्पणं समाप्तम् ।

Post-script :

रामचरणं वन्दे ।

This is a commentary on Tarkabhāṣā. The familiar name of the text is 'Tarkabhāṣā-Prakāśa.' But in the colophon it is named as 'Tarkabhāṣā-ṭippaṇa.' The author himself states at the introductory verse that he is the brother of Padmanābha and Viśvanātha, and further that he is the son of Balabhadra. From this we know that he is the brother of that Padmanābha, the author of 'Vardhamānendu'—a commentary on Vardhamāna's Prakāśa on Kiraṇāvalī. For, Padmanābha also mentioned himself there as the son of Balabhadra.

Edited along with the main text by S. M. Paranjpe and printed from Poona.

202

I. M. 1532. तर्कभाषासारमञ्जरी Tarkabhāṣā-sāramañjari

Mādhava

Substance : Country-made paper. Size : 9×3½ inches. Folios 2–100. Lines 10–13. Script : Nāgara. Appearance : Fair Incomplete. Date : Sam 1737 (A. D 1680).

Beginning :

......नरहितः सन्न्यायनये न्यायः पञ्चावयवोपपन्नं वाक्यं तन्नीयते ज्ञायते अनेनेति प्राधान्येन तत्प्रतिपादके न्यायशास्त्रे । अलसः—बहुतरदुःखजनक-

भाष्यादिग्रन्थाध्ययनद्वेषवान् । अल्पेन श्रुतेन—तादृशदुःखाजनकाध्ययनेन । अतएव पटुः तदाभ्यासममर्थोऽपि एतदध्ययनमेव करिष्यतीति वैलक्षण्यं ग्रन्थस्य प्रदर्शितम् ।

End :

रे धीरास्तर्कभाषाया न कर्त्तव्यावधारणा ।
शास्त्रार्थः सर्व एवास्यां विगूढः प्रकटीकृतः ॥१॥
बालकैः पठ्यते यस्मान्नागाधेति न संभवि ।
वानरैर्लङ्घितोऽप्येष नागाधः किं महोदधिः ॥२॥
अन्येषामपि संविलोक्य विवृतीः सम्यग्विभाव्याकरं
मात्सर्यं मनसा विधाय कलयन् व्याख्यां मदीयामपि ।
भावार्थं प्रतिसन्दधाति हृदये कोऽपीह धीरो यदि
स्यादेवात्र(?)विनिर्मितिविधौ श्लाघ्यो ममायं श्रमः ॥३॥
विद्वदज्ञाननाशेन विद्वद्गर्वविनाशनी ।
प्रायशो विदुषां नैषा सुखदापि भविष्यति ॥४॥
श्री श्री शुभं भवतु । ग्रन्थसंख्या २५०० ।

Then in the reverse comes the following :

…तादपि प्रियकरः सद्धर्मवर्य्यग्रणीः ।
काशीपण्डितमण्डलीषु विलसत्सद्वाक्यवृन्दः सदा
तस्यायं भुवि राजते द्युतितरां तर्कप्रकाशः सदा ।

Colophon

इति धाराधुरनिवासि-माधवदेवात्मज लक्ष्मणदेवसूनुकाशीनिवासि-माधवेन तर्क-प्रकाश-तर्कभाषासारमञ्जरी विश्वेश्वरप्रीतये च कृता ।

शुभं भूयात् । संवत् १७३७ शुक्लसंवत्सरान्तर्गतश्रावण शुक्लनवमी शनौ विशाखानक्षत्रे ब्रह्मयोगे काश्यां श्रीविश्वेश्वरसन्निधौ सदावर्त्युपनामकेन कृष्णभट्टस्य सूनुना गोपालनामकेन इदं पुस्तकं तर्कप्रकाशकं समापितं स्वार्थं परार्थञ्च समाधि-रस्तु लेखकपाठकयोः शुभं भवतु ।

यादृशं पुस्तकं दृष्ट्वा तादृशं लिखितं मया ।
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न विद्यते ॥

श्रीरामार्पणमस्तु ।

This constitutes a commentary on the Tarkabhāṣā. It is also called 'Tarkaprakāśa. The author Mādhava was an inhabitant of the village of Dhārāsura on the bank of the Godavari. He finished this work at Benares. He is frequently found to refute the views of Gaurikānta Sārvabhauma—the author of Bhāvārtha-dipikā which forms another commentary on Tarkabhāṣā. He also refers to Rudra Bhaṭṭācārya, Murari Miśra, Dīdhiti etc. His 'Nyāyā-sāra-saṃgraha' has been already described above (Vide No. 168).

Also noticed in the India Office Library Catalogue. The Ms. is not very correct and contains different types of hand-writing. The first two folios are missing and some portion of the concluding couplet is also wanting.

203

I. M. 9265. तार्किकरक्षा Tārkika-rakṣā

Varadarāja

Substance · Country-made paper. Size . 8½×3 inches. Folios 2–8, 11 Lines 9–11. Script : Nagara. Appearance . Old Incomplete. Date . Sam 1628 (A. D. 1571).

Beginning .

प्रमाणं प्रविभज्यैव भट्टपादेन लक्षितम् ।
प्रत्यक्षमेकं चार्वाकाः कणादसुगतौ पुनः ।
अनुमानञ्च तच्चापि सांख्याः शब्दञ्च ते अपि ॥
न्यायैकदेशिनोऽप्येवमुपमानञ्च केचन ।
अर्थापत्त्या सहैतानि चत्वार्याहुः प्रभाकराः ।
अभावः षष्ठान्येतानि भाट्टा वेदान्तिनस्तथा ।
सम्भवैतिह्ययुक्तानि तानि पौराणिका जगुः ॥

End :

वादे कथाऽवसानस्य हेत्वाभासो हि कारणम् ।
तथा निरनुयोज्यानामनुयोग इति द्वयम् ॥
न्यायविद्याविदग्धस्य मीमांसापारदृश्वनः ।
इयं वरदराजस्य कृतिर्विजयतेतराम् ॥

Colophon :

इति वरदराजविरचिता तार्किकरक्षा संपूर्णा ।

संवत् १६२८ समये याज्ञ (?) शुद्ध सिद्धनाथतनजेन लिखितं विश्वनाथशर्मणा वरदराजकृतं शास्त्रं विश्वेश्वरार्पणमस्तु । काश्यामिदं पुस्तकं लिखितम् । शुभमस्तु । श्रीमहागणपतये नमः । भुवनेश्वर्यै नमः ।

यथा पुस्तकं दृष्टं तथा लिखितं मया । यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न विद्यते । वक्रतुण्डाय नमः । कालभैरवसन्निधौ लिखितम् ।

Contains the Kārikās only.

First and the tenth folios are wanting. The text of the Ms. is generally corrupt. Printed at Benares.

204

I. M. 629. सारसंग्रह Sarasamgraha

Varadarāja

Substance. Country made paper. Size. 9×4½ inches Folios 1-`1. Lines 10. Script. Nagara. Appearance Fair. Incomplete.

Beginning .

तार्किकरक्षाख्यस्य चिकीर्षितायाष्टीकाया अविघ्नं न परिसमाप्त्यर्थं प्रचयगमनार्थं शिष्टाचारपरिपालनार्थं च परमेश्वरं स्तुवन् तन्नमस्कारलक्षणं मङ्गलमाचरति—

नमामि परमात्मानं स्वतः सर्वार्थवेदिनम् ।
विद्यानामादिकर्त्तारं निमित्तं जगतामपि ॥

प्रारिप्सितस्य ग्रन्थस्य प्रेक्षावदुपपादित्साप्रयोजिकामभिमतफलसाधनतामभिधाय श्रोतृबुद्धिमनुकूलयन् वर्तिष्यमाणमेवाग्रे दर्शयति—निःश्रेयसफलं प्राहुर्येषां तत्त्वावधारणम् ।

End :

मतान्तरेषु न्यूनाधिकसंख्याकप्रमाणाङ्गीकारं विवृणोति—

प्रत्यक्षमेकं चार्वाकाः कणादसुगतौ पुनः ।
अनुमानं च तच्चाथ सांख्याः शब्दं च ते अपि ।
न्यायैकदेशि........

This is the author's own commentary on his Tārkika-rakṣā. Contains also the text of the original Tārkikarakṣā. Continues upto the beginning of the discussion on pramāṇa. The text of the Ms. is very accurate. Printed at Benares.

205

III. F. 164. The Same

Substance: Country-made paper Size 8×2½ inches. Folios 1–72. Lines 8 Script. Nagara. Appearance: Fair. Complete. Date. Sam 1666 (A. D. 1609)

206

I. M. 495. तर्कचन्द्रिका Tarka-candrikā

Gopāla-putra

Substance. Country made paper Size 11×4½ inches Folios 1–14. Lines 11. Extent in granthas. 520. Script Nāgara. Appearance: Fair. Complete

Beginning:

हाटकेशं सिद्धनाथं प्रणिपत्य गुरुं तथा ।
पंड्या गोपालपुत्रेण क्रियते तर्कचन्द्रिका ॥

तर्काः प्रमाणादिषोडशपदार्थाः । तथा च सूत्रम्—प्रमाणप्रमेयसंशयप्रयोजन-दृष्टान्तसिद्धान्तावयव-तर्क-निर्णय वाद-जल्प-वितण्डा-हेत्वाभासच्छल जाति-निग्रह-स्थानानां तत्त्वज्ञानान्निःश्रेयसाधिगम इति न्यायस्य प्रथमं सूत्रम् । तत्र प्रमाणादिषोडशपदार्थानां तत्त्वज्ञानमुद्देशलक्षण-परीक्षाजन्यम् । तत्रोद्देशस्तु अभिधानादेव पदार्थकथनमुद्देशः ।

End.

सोऽपि स्वरूपासिद्धः । यथा गोलक्षणमेकशुरत्वमिति । तच्च कुत्रापि गवि नास्ति । एवमन्यान्यपि निग्रहस्थानानि बहुनि सन्ति । तथापि विस्तरभयान्न प्रदर्शितान्येतावतैव व्युत्पित्सोर्व्युत्पत्तिसंभवादिति ।

Post-script.

संमपत श्रीगराम शकराश हई गङ्गामातासहर । राम ।

This constitutes a primar on Nyāya. But some of the categories have been explained mainly from the Vaiśeṣika point of view. In fol. 12 *a*, *l*. 9, the author refers to Śiromaṇi.

On the title page, occurs the following written by a different hand.

इदं पुस्तकं गोपालपन्तात्मजवीरेश्वरस्य.

The text of the Ms. is not very correct.

207

III. F. 305. न्यायसार Nyāyasāra

Bhāsarvajña

Substance. Country-made paper. Size: 10 × 3½ inches. Folios 1—18. Lines 10 Script: Nagara. Appearance. Fair. Complete

Beginning:

प्रणम्य शम्भुं जगतः पतिं परं
समस्ततत्त्वार्थविदं स्वभावतः ।
शिशुप्रबोधाय मयाऽभिधास्यते
प्रमाणतद्भेदतदन्यलक्षणम् ॥

सम्यगनुभवसाधनं प्रमाणम् ।

End:

नित्यसंवेद्यसुखेन विशेष आत्यन्तिकदुःखनिवृत्तिः पुरुषस्य मोक्ष इति ।

Colophon:

इति श्रीभासर्वज्ञविरचिते न्यायसारे तृतीयः परिच्छेदः । समाप्तोऽयं न्यायसारः ।

This contains a brief exposition of the Nyāya system. But there are a few deviations from the school of Gautama,

Printed in the Bibliotheca Indica. Also published from Bombay with notes in English.

III. A. 8. न्यायरत्नप्रकरण Nyāyaratnaprakaraṇa

Maṇikaṇṭha

Substance: Country-made paper Size: 10×3½ inches Folios 1—62. Lines 8. Extent in granthas: 1450. Script: Nāgara. Appearance: Slightly worm-eaten. Complete. Date: Sam 1622 (A. D. 1565).

Beginning:

न्यायरत्नप्रसादेन तमःप्रसवहेतुता ।
हस्तामलकवत् प्राज्ञः सर्वं जानीत संप्रति ॥
अनुमानविधानस्य व्याप्तिज्ञानस्य कारणम् ।
आदौ तर्कं निरूप्येह पश्चादन्यन्निरूप्यते ॥

तथाहि—अनुमितौ तर्कः साक्षात्कारणम्, अन्यथा वा । तत्र लिङ्गपरामर्शः करणमनुमितौ तच्च व्यापारवद्भवति । व्यापारस्यान्यस्यानुपपत्त्या तर्क एव व्यापार इत्यनुमितौ तर्कस्य साक्षात्कारणत्वमिति वदन्ति ।

End:

इति श्रीमणिकण्ठेन सतां कण्ठविभूषणम् ।
तत्प्रकाशचमत्कारि न्यायरत्नमिदं कृतम् ॥
यद्विवेचनचातुर्यं यद् ग्रन्थग्रथनोचिती ।
तनोति मुनिमूर्धण्यगौतमस्यापि कौतुकम् ॥
जानन्ति नैव बहवोऽपि परप्रयासं
ज्ञात्वाऽपि हन्त कुटिला विमतिं भजन्ति ।
ते केचिदेव शशिकान्तमणिस्वभावा
येषां मनः परगुणैर्द्रवतामुपैति ॥
गुरुत्वादवगाहन्त आशयस्य महाशयाः ।
उत्प्लवन्ते तु तुच्छत्वादन्तःशून्या इतस्ततः ।

Colophon:

इति श्रीमणिकण्ठविरचितं न्यायरत्नप्रकरणं समाप्तम् ।

Post-Colophon:

संवत् १६ द्वाविंशत्याख्यसंवत्सरे प्रवर्त्तमाने वैशाखमासि शुक्लपक्षे एकादश्यां तिथौ मङ्गलवासरे तरणितटिनीतटनिकटवर्त्ति-श्रीमत्सूर्यपुरसंज्ञकमहातीर्थे सौराष्ट्र-

देशवर्त्ति श्री . भ्याख्यनगरपञ्चक्रोशवर्त्तमान-ग्रा(?)ङ्ग्रामबिषालि उदीच्यज्ञातीय-तिलक श्रीव्यासलक्ष्मीधरतस्यानुजश्रीदेवदास...हेरम्बाख्येन इदं पुस्तकं लिखितं। श्रीरस्तु कल्यानमस्तु। पठनार्थं परोपकारार्थं च लेखकपाठकयोः।

Contains discussions on various topics connected with **'अनुमान'**. The author appeard at an age when the study of the ancient system of Nyāya was at a declining stage. Reference is made in this text to Khaṇḍana and Pariśiṣṭa. In folio 22 (b), the author refers to his another work of the name of 'Nyāya-cintāmaṇi.' Ms. of this text is rare. Noticed by Aufrecht.

209

III. F. 128. न्यायसिद्धान्तदीप Nyāya-siddhânta-dipa

Śaśadhara

Substance: Country-made paper. Size: 9×3½ inches. Folios 1–39. Lines 10–12. Script: Nāgara Appearance. Fair. Incomplete.

Beginning:

ध्वंसितपरिसिद्धान्तध्वान्तं गोतममतैकसिद्धान्तम्।
नत्वा नित्यमधीशं शशधरशर्मा प्रकाशयति॥
न्यायसिद्धान्तदीपोऽयं कथासु विजिगीषुभिः।
धारणीयः प्रकाशाय सत्तर्कस्नेहसुप्रभः॥

इह तावदभीष्टकर्मणो निर्विघ्नसमाप्तिमुद्दिश्य बहुशः प्रवर्त्तमाना विनायकार्चन-प्रभृतिपूर्वादौ मङ्गले दृश्यन्ते प्रेक्षावन्तः। तत्र मङ्गलस्य तद्विशेषस्य वा नमस्कारस्य प्रतिबन्धदुरितध्वंसकारणद्वाराऽभीष्ट समाप्तिं प्रति कथमुपायत्वं ग्राह्यम्। श्रुतेरिति चेत्, न। तथाविधश्रुतेरनाकलनात्। शिष्टाचारात् तदनुमानमिति चेत्, न। शिष्टाचारस्यानिर्वचनात्।

End

व्यभिचारनियमाप्रतिसन्धाने उपाधित्वज्ञानेऽप्यनुमितिदर्शनात्। अन्यथा हेत्वाभासाधिक्यप्रसङ्गात्। व्यभिचारोन्नयनदशायां त्वन्यत्र क्लृप्तसामर्थ्यो व्यभिचार एव दूषणमित्याहुः।

इति व्याप्तिप्रकरणम्।

तेयं व्याप्तिर्भूयः सहचारदर्श.........

Contains dissertations on the various topics connected with 'anumāna.' Commences from the beginning and ends in 'vyāpti.'

For another Ms. of this text, see India Office Catalogue, Vol. IV., No. 1988. Printed at Benares.

210

III. A. 28. न्यायसिद्धान्तमाला Nyāyasiddhântamāla

Jayarāma Pañcânana

Substance: Country-made paper. Size: 11×4½ inches. Folios 1–74. Lines 14–15. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning:

क्रमप्राप्तं शब्दं वक्ष्यति—आप्तोपदेशः शब्दः। शब्द इति लक्ष्यनिर्देशः। शाब्दप्रमाकरणं तदर्थः। आप्तो यथार्थः। आप्नोति स्वप्रकारविशेष्यतया व्याप्नोतीति व्युत्पत्त्या स्वप्रकारकवद्विशेष्यक इत्यर्थात सर्वा...प्रमाया एव लक्ष्यत्वे यावत् स्वविशेष्यवृत्तित्वसंबन्धेन स्वव्याप्यस्वप्रकारतासामान्यकस्तदर्थः।

End:

तथैतिह्यमपि न मानान्तरं तद्धि विशिष्याविदितकर्तृकं वाक्यम्। तत्र चाप्तोक्तत्वाद्यवधारणे शब्दत्वमेवान्यथाऽप्रमाणत्वमेवेति सिद्धं चत्वारि प्रमाणानीति शिवम्।

शब्दार्थनिर्णयो नाम गुरोरपि सुदुर्घटम्।
किञ्चित् श्रीजयरामोक्तं सुधीभिरवधीयताम्॥

Colophon:

इति महामहोपाध्याय-श्रीजयरामन्यायपञ्चाननकृतायां न्यायसिद्धान्तमालायां प्रमाणलक्षणप्रकरणं समाप्तम्।

A trealise on Pramāṇa written on the basis of the Nyāya-sūtras. The Ms. contains only the chapter on Śabda. Printed in the S. B. T., Benares.

211

NAVYA-NYĀYA

I. M. 289. तत्त्वचिन्तामणि Tattvacintāmaṇi

(प्रत्यक्षखण्ड)

Gaṅgeśa Upâdhyāya

Substance: Country-made paper. Size 11½×2½ inches. Folios 1–124. Lines 7. Script: Nāgara. Appearance: Oldish. Incomplete. Date: Saṃ 1572 (A. D. 1525).

Beginning :

गुणातीतोऽपीशस्त्रिगुणसचिवस्त्र्यक्षरमयः
त्रिमूर्त्तिर्यः स्वर्गस्थितिविलयकर्म्माणि तनुते ।
कृपापारावारः परमगतिरेकस्त्रिजगतां
नमस्तस्मै कस्मैचिदमितमहिम्ने पुरभिदे ॥१

Colophon :

इति श्रीमहामहोपाध्याय-श्रीमद्गङ्गेश्वरविरचिते आन्वीक्षिक्यां तत्त्वचिन्तामणौ प्रत्यक्षपरिच्छेदः समाप्तः ।

Post-colophon :

संवत् १५७२ समये ज्यैष्ठ सुदि १३ शुक्रे ।

Contains the whole of the chapter on 'perception'. Printed in the Bibliotheca Indica Series.

212

I. M. 347. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 12×3½ inches. Folios 1–105. Lines 6. Extent in granthas: 1924. Script. Nāgara. Appearance: Good. Incomplete.

Contains portions of 'perception.'

213

I. M. 2811. The Same

(अनुमानखण्ड)

Substance: Country-made paper. Size: 12×3½ inches. Folios 1 · 13. Lines 9. Extent in granthas: 324. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete

Beginning :

प्रत्यक्षोपजीवकत्वात् प्रत्यक्षानन्तरं बहुवादिसम्मतत्वादुपमानात् प्रागनुमानं निरूप्यते । तत्र व्याप्तिविशिष्टपक्षधर्मताज्ञानजन्यं ज्ञानमनुमितिः । तत्करण-मनुमानम् । तच्च लिङ्गपरामर्शो न तु परामृश्यमानं लिङ्गमिति वक्ष्यते ।

End :

अथोपाधिज्ञानाद् व्यभिचारज्ञाने सति न व्याप्तिनिश्चय इत्युपाधिर्निरूप्यते । तत्रोपाधिः साध्यत्वाभिमतव्यापकत्वे सति साधनत्वाभिमताव्याप...

Commences from 'inference' (अनुमान) and continues upto the beginning of 'upâdhi.'

214

I. F. 43. The Same

(तत्त्वचिन्तामणि)

Substance . Country-made paper. Size : 11½×8½ inches. Pages 1 – 158. Lines 27. Script · Bengali. Appearance Good. Complete.

215

I. G. 38. The Same

Substance : Country-made paper.. Size · 12×8½ inches. Pages 1 – 105. Lines 29. Script : Bengali. Appearance : Good. Complete.

216

III. F. 133. The Same

(अपूर्ववाद)

Substance : Country-made paper. Size : 9×4 inches, Folios 1 - 18. Lines 15—16. Script : Nâgara. Appearance : Fair. Complete. Date : 1728..

Post colophon :

नेत्रधरभू १७२८ मितवर्षे पौषमासासित तितिजवार (?) चतुर्दशीषु सत्पुस्तकं लिपि समस्त(मास ?) मिदं व्यलेखीत् स्वार्थं परार्थमपि तद् रघुनन्दनाख्यः ।

It is not definitely stated whether the Śaka or the Vikrama era is referred to here.

COMMENTARIES ON THE TATTVA-CINTĀMAṆI

I. M. 18. तत्त्वचिन्तामण्यालोक Tattvacintāmaṇyâloka

Jayadeva Miśra

Substance. Country-made paper. Size 10¼×4¼ inches. Folios 1–90. Lines 11. Extent in granthas: 3430 Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete. Date: Saṃ. 1842 (A. D. 1785).

Beginning:

वक्त्राणि पञ्च कुचयोः प्रतिबिम्बितानि
दृष्ट्वा दशाननसमागमनभ्रमेण ।
भूयोऽपि शैलपरिवृत्तिभयेन गाढम्
आलिङ्गितो गिरिजया गिरिशः पुनातु ॥१॥
अधीत्य जयदेवेन हरिमिश्रात् पितृव्यतः ।
तत्त्वचिन्तामणेरित्थमालोकोऽयं प्रकाश्यते ॥२॥

प्रसङ्गान्मङ्गलस्य समाप्तिहेतुतां स्थापयितुं भूमिमारचयति—इहेति । इह लोके । खलु वाक्यालङ्कारे । एकवाक्यता अविप्रतिपत्तिः । अतो भ्रममूलकता निराकृता । विवादाङ्गसंशयबीजविप्रतिपत्त्यदर्शनान्न्यूनता च परिहृता ।

End:

अतएव सम्बन्धस्य सम्बन्धिभिन्नत्वनियमेन स्वरूपसम्बन्धं परे दूषयन्तीति भावः । अत्र च इति । एवं सति घटाभावभ्रमानुपपत्तिः । तथोपेतायाः फलदर्शनगम्यतया तत्र विशिष्टज्ञानोत्पत्त्या योग्यता ।

Colophon.

इति प्रत्यक्षखण्डं ।

Post script

सं० १८४२ ।

Contains the whole of the chapter on 'perception.' Partly printed in the Biblotheca Indica.

218

I. M. 4940. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 9×4 inches. Folio 1. Lines 10. Extent in grantha: 10. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Commences from the beginning.

219

I. M. 413. प्रत्यक्षालोकसारमञ्जरी Pratyakṣâloka-sāramañjarī

Bhavânanda Siddhântavāgīśa

Substance Country made paper. Size 11×5 inches. Folios 62–224. Lines 12. Extent in granthas: 7128. Script: Nāgara. Appearance. Fair. Incomplete. Date: Saṃ 1804 (A. D. 1747).

Beginning:

—मूहालम्बनोत्तरतृतीयक्षणे अयं घट इत्यंशे प्रमा नवेति संशयमादाय प्रमात्वे हेतुरस्ति, न तूभयाभाववत्तद्व्यक्तिकरमिति व्यभिचारात्। न च यदंशे तृतीयक्षणवर्त्तिसंशयकोटित्वं तदंशे न स्वाश्रयग्राह्यमिति साध्यं, प्रकृते चायं घट इत्यंशे प्रमात्वस्य संशयकोटिता तदंशे च न स्वाश्रयग्राह्यता किन्तु पूर्वघटांश इति वाच्यम्। द्विमात्रकोटिकत्वे वैयर्थ्यापत्तेरिति तृतीयक्षण इत्यादि। अप्रामाण्यसंशयाजन्येति चेत्यर्थः।

End

न च जात्यतिरिक्तपदार्थस्य किञ्चिद्धर्मावच्छिन्नस्यैव प्रकारत्वात् रूपं घटादेः स्वस्मिन् स्वरूपेण प्रकारतेति वाच्यं, मात्वाभावादनन्यगतिकतया तद्देवत्वस्य(?) तद्व्यक्तिस्वरूपत्वे क्लृप्ते इदन्त्वानवच्छिन्नप्रकारतायां तथा नियमस्य कल्पनाच, सैव वेदन्ताप्रत्यक्षे इदंशब्देन स्मृतौ तच्छब्देन कथ्यत इति प्राहुरिति।

श्रीभवानन्दसिद्धान्तवागीशेन विनिर्म्मिता
अलंकरोतु चरणौ कंसारेः सारमञ्जरी ॥१॥
मणिमव्यधियाकृतिं मदीयां विबुधा नैव मुधाऽवमानयन्तु
नहि जातु विहातुमुत्सहन्ते प्रतिपच्चन्द्रमसो रुचिं चकोराः ॥२॥

Colophon

इति श्रीभवानन्दसिद्धान्तवागीशभट्टाचार्य्यविरचिता प्रत्यक्षालोकसारमञ्जरी संपूर्णा ॥

Post-colophon :

श्री संवत्—१८०४ ।

This is a commentary on the 'Āloka' of Jayadeva. Begins abruptly, but terminates at the end of perception.

220

III. F. 169. अनुमानालोक Anumānâloka

Jayadeva Miśra

Substance : Country-made paper. Size : 9×3 inches. Folios 2-332. Lines 8. Script . Nagara. Appearance : Oldish. Incomplete Date : Sam 1629 (A. D. 1572).

Colophon :

इति श्रीमहामहोपाध्याय-जयदेवमिश्रविरचितोऽनुमानखण्डालोकः समाप्तः ।

Post-colophon :

संवत् १६२९ विक्रमसंवत्सरे आषाढ़मासे शुक्लपक्षे द्वादश्यां गणेशेन स्वार्थं परार्थञ्च लिखितम् ।

221

III. A 3. शब्दालोकरहस्य Śabdâlokarahasya

Mathurānātha Tarkavāgīśa

Substance . Country-made paper. Size : 15×3½ inches. Folios 1-208 Lines 8. Script : Bengali : Appearance . Oldish. Complete. Date : Śaka 1623 (A. D. 1701).

Colophon :

इति श्रीमथुरानाथतर्कवागीशविरचिते शब्दालोकरहस्येऽपूर्व्वावादरहस्यम् ।

Post-colophon :

शाके वृषध्वजविलोचनबाहुयुक्ते
नीहारदीधितिकलापरिसंख्यजाते ।
आलोकलोककरीं वरमानुषीं तां
श्रीरामराम(!) सुकृती व्यलिखत् स्वपाठे ॥

222

Commentary on Tattvacintāmaṇi (Avayava)

I. M. 32. तत्त्वचिन्तामणिव्याख्या (अवयव)

Substance: Country-made paper. Size: 11×4 inches. Folios 1–20. Lines 12. Extent in granthas: 664. Script: Nāgara. Appearance: Fair Incomplete.

Beginning:

यदुपास्तिवशादस्ति भुक्तिमुक्तिसुलभता ।
तं वन्दे परमात्मानं नियतं वृषभध्वजम् ॥

केवलान्वयानुमानादिहेतुकानुमाननिरूपणानन्तरं न्यायादिनिरूपणेऽसङ्गतत्व-शङ्कानिरासार्थं सङ्गतिं प्रदर्शयन् शिष्यावधानाय प्रतिजानीते—तत्रेत्यादि । तत्पूर्वं निरूपितं अनुमानं केवलान्वयादिहेतुकानुमानं परार्थं परविवादविषयार्थसाधकम् । न्यायसाध्यं न्यायप्रयोज्यं इति, इत्यनन्तरं प्रयोजकत्वसङ्गत्येति पूरणीयं । तथा च पूर्वनिरूपितपरार्थानुमानं न्यायादिसाध्यमिति प्रयोजकत्वसङ्गत्या न्यायादयो निरूप्यन्त इति निरूप्यन्त इत्यन्तस्यार्थः ।

End:

अत्र परामर्श इत्यस्यानंतुषंगेन(?)मानन्वयः । तथा च तस्मान्न्यूनार्थ-बोधाय(?) यदि न निगमनप्रयोगः, तदा निगमनवाक्यात् पक्षतावच्छेदका-वच्छिन्नवह्नेरलाभादुपक्र—

It contains a lucid commentary on the Avayava section of the Tattvacintāmaṇi (Anumānakhaṇḍa). The Ms. commences from the very beginning of the Avayavs but ends abruptly towards the end of it. The name of the commentary does not appear anywhere in the Ms.

223

I. M. 9269. Commentary on Tattvacintāmaṇi

Substance: Country made paper. Size: 9½×3½ inches. Folios 45–73, 76–85. Lines 15. Extent in granthas: 2028. Script: Nāgara. Appearance: Oldish. Incomplete.

किं चैककारणकल्पना कारणद्वयविरोधिनी । तत्रचं यत्र प्रत्येककारणतावच्छेदक-द्वयाघटितं कारणतावच्छेदकं, इह तु प्रत्येकाभावकारणतावच्छेदकस्यैकाभाव-निष्ठकारणतावच्छेदके प्रवेशादतिरिक्तान्यपदार्थप्रवेशाच्च ।

End:

नन्वन्यतरकर्मजोभयकर्मजकारणाकारणसंयोगजभेदेन संयोगस्य त्रैविध्यं सर्व-सिद्धमेव । विभागश्च कतिविध इति चेत्, अत्र नैयायिकाः संयोगवद् विभागोऽपि ।

The Ms. contains commentary on the Pakṣatā section of the Tattvacintāmaṇi. It begins and ends abruptly. It has no colophon. The portion at the end seems to contain some other work on the Vaiśeṣika system.

224

I. M. 10941. Commentary on Tattvacintāmaṇi

Substance: Country-made paper. Size: 20×3 inches. Folios 10. (by counting). Lines. 8. Extent in granthas 800. Script: Bengali. Appearance: Old. Incomplete.

The Ms. has no systematic leaf marks, no colophon and no name. Some stray leafs of the commentaries on the Tattvacintāmaṇi are to be found here. It begins and ends abruptly.

225

III. G. 153. प्रत्यक्षचिन्तामणि-माथुरी

Pratyakṣacintāmaṇi-Māthurī

Mathurānātha Tarkavāgīśa

Substance: Country-made paper. Size: 17×3 inches. Folios 1-165. Lines 7. Script: Bengali. Appearance: Oldish. Incomplete.

Beginning:

न्यायाम्बुधिकृतसेतुं हेतुं श्रीराममखिलसम्पत्तेः ।
तातं त्रिभुवनगीतं तर्कालङ्कारमादराज्ञत्वा ॥
श्रीमता मथुरानाथतर्कवागीशधीमता ।
विशदीकृत्य दर्श्यन्ते प्रत्यक्षमणिफक्किकाः ॥

This constitutes a commentary on the Tattvacintāmaṇi by Mathurānātha Tarkavāgīśa. Starts from the beginning of 'pratyakṣa' section and breaks off towards the end. Portions of some leaves in the beginning and also in the end are damaged.

Printed in the Bibliotheca Indica.

226

III. C. 124. अनुमानचिन्तामणि-माथुरी

Anumāna-cintāmaṇi-Māthurī

Mathurānātha Tarkavāgīśa

Substance Country-made paper. Size · 9½×4 inches. Folios 1–9. Lines 10. Script. Nāgara. Appearance · Fair. Incomplete.

Contains some leaves of Anumāna-khaṇḍa-rahasya of Mathurānātha. Starts from the beginning. Printed in the Bibliotheca Indica.

227

III. G. 147. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 17½×3½ inches. Lines. 5—9. Script : Bengali. Appearance : Oldish. Incomplete

Stray leaves. Commences from the very beginning of Anumāna.

228

I. M. 8. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 12½×6 inches. Folios 1–5 Lines 17. Script . Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Beginning :

(Text) : **नन्वनुमितिहेतुव्याप्तिज्ञाने का व्याप्तिः ? न तावदव्यभिचरितत्वम्, तद्धि न साध्याभाववदवृत्तित्वम् ॥१॥**

(Com.) : **अनुमान प्रामाण्यं निरूप्य व्याप्तिस्वरूपनिरूपणमारभते नन्वित्या-दिना ।**

End :

(Text) : साध्यवदन्यावृत्तित्वं वा ॥५॥

(Com.) : तृतीये साध्यवत्प्रतियोगिकान्योन्याभावमात्रस्य घटकत्वे चालनीयन्यायेनान्योन्याभावमादाय नानाधिकरणसाध्यके वह्निमान् धूमादित्यादावव्याप्तिश्चेत्यपि बोध्यम् ।

Colophon

इति चिन्तामण्यन्तर्गत-व्याप्तिपञ्चकलक्षणीव्याख्या-मथुरानाथ-पञ्चाननभट्टाचार्य्यकृता समाप्ता ।

Contains the whole of Vyāpti-pañcaka. The main text of Gaṅgeśa also goes side by side.

229

III. A. 19. The Same

Substance : Country-made paper. Size . 11×4½ inches. Folios (i) 1–7. (ii 1—54, (iii) 55–63. Lines 9—10. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

The first seven leaves contain portion of Vyāpti, while II. & III. contain the whole of Upâdhi and Pakṣatā.

230

I. M. 10574. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 12½×5 inches. Folios 1–11, 1–29, 1—13, 25—168. Lines 10. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Beginning :

पूर्वं न तु परामृश्यमानं लिङ्गं करणमिति वक्ष्यते इति यदुक्तं तदेव प्रसंगादाह —एवमिति ।

End :

ऊह्यमिति । पर्वतो वह्निमान् धूमादित्यादि उपाध्याभासत्वेनोह्यमित्यर्थः ।

Colophon :

अनुमानपरिच्छेदरहस्ये उपाधिवादरहस्यम् ।

Stray leaves containing different sections of Anumāna. The Ms. ends in Upâdhi.

231

I. M. 10565. The Same

Substance : Country-made paper. Size . 12×5 inches. Folios 20 - 92. Lines 10. Script : Nagara. Appearance . Fair Incomplete.

Beginning

धारणत्वादि प्रत्येकधर्मप्रकारकज्ञानस्यैव प्रतिबन्धकत्वादित्यर्थः । व्यर्थ-विशेषणत्वादिति—सत्यन्तविशेषणस्य व्यर्थत्वादित्यर्थः ।

End :

न च धर्म्मिग्राहकधर्म्मितावच्छेदकविशिष्टधर्म्मिमात्रग्राहकमिति वाच्यम्, घटो व्यापक इत्यादिवत् वह्न्यादेरपि अतथात्वात् । तथाप्युद्भावने कथक-सम्प्रदायसिद्धप्रकारभेदोऽनेन दर्शित इति न काप्यनुपपत्तिरिति संक्षेपः ।

Colophon

इति श्रीमहोपाध्यायमथुरानाथतर्कवागीशभट्टाचार्य्यविरचितं हेत्वाभास-रहस्यं समाप्तम् ।

Begins abruptly from Savyabhicāra and ends in Bādha.

232

III. A. 180. शब्दचिन्तामणि-माथुरी Śabda-cintāmaṇi-Māthurī

Mathurānātha

Substance : Country-made paper. Size : 17×3 inches. Folios 1 – 58, 1 – 157, 25 (by counting), 1—35. Lines 8. Script : Bengali. Appearance : Oldish. Incomplete.

Stray leaves. Starts from the beginning and breaks off towards the end.

233

I. M. 307. तत्त्वचिन्तामणि-प्रकाश Tattvacintāmaṇi-prakāśa

Rucidatta

Substance : Country-made paper. Size : 12½×4½ inches. Folios : 1—162. Lines : 11. Extent in granthas : 5474. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete. Date. Saṃ. 1864 (A. D. 1807).

Beginning .

प्रणयकलहकाले भीषणं भीतिहेतोः
प्रकटयति समन्तान्मायया कायमस्मिन् ।
सभयमथ भवान्या गाढमाश्लिष्यमानो
घटयतु घनविघ्नध्वंसमस्माकमीशः ॥१॥
निशम्य सकलं शास्त्रं नानागुरुमुखाम्बुजात् ।
अनुमानप्रकाशोऽयं रुचिदत्तेन तन्यते ॥२॥

सङ्गतिं दर्शयन्नेव शिष्यावधानार्थमिदानीमनुमाननिरूपणं क्रियत इति प्रतिजानीते—प्रत्यक्षेति । अत्र प्रत्यक्षस्यानुमानं प्रति साक्षात् परम्परया वा हेतुत्वमुपजीव्यत्वम् ।

End

तथा चोक्तश्रुतिरपि उक्तार्थानन्यथासिद्ध एव तत्र प्रमाणमेवेति तात्पर्यम् । अतएव शास्त्रमपि तत्त्वज्ञानपूर्वकमुपपद्यते अन्यथा तद्विमक्षणएव मोक्षापत्तौ तदसंभवादित्यवधेयम् ।

Colophon

सोदरपुरसमुद्भूत-महामहोपाध्याय-श्रीरुचिदत्तमिश्रविरचिते तत्त्वचिन्तामणिप्रकाशे अनुमानपरिच्छेदः समाप्तः ।

Post-colophon :

संवत् १८६४ ।

Contains the whole of Anumāna-khaṇḍa. The author was a pupil of Jayadeva *alias* Pakṣadhara Miśra of Mithilā.

234

I. M. 10225. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 9½×3½ inches. Folios 1-9, 14-23, 25-26, 23-40 and 44. Lines: 10. Extent in granthas 938 Script: Nāgara. Appearance: Slightly damaged. Incomplete.

End :

न स उपाधिरिति । न स उक्तोपाधिलक्षणाक्रान्त इत्यर्थः । सार्थकत्वादिति । तथा चोक्तलक्षणत्वाद्बाधानुन्नीतपक्षेतरेति व्याप्तिस्तद्वदस्थेति भावः

Breaks off towards the end of Pūrva-pakṣa.

235

I. M. 4935. The Same

Substance: Country-made paper. Size · 11×5 inches. Folios 41–111 Lines 9. Extent in granthas 5780. Script Nagara Appearance. Oldish. Incomplete

Beginning

संभवे किमनया प्रत्यासत्त्या। न च तदवतारस्य व्याप्तिस्मृतिविलम्बेन विलम्बितत्वमिति वाच्यम्, तदनवतारदशायामपि व्यभिचारसंशय इत्यत्र मानासंभवात्। तथा च सर्वत्र तत्संशयो नास्त्येव।

End.

तन्नाश्यत्वं हि तज्जन्यतायां प्रतियोगित्वम्, न च प्रागभावनाशाप्रतियोगि जन्योऽभे—

The Ms. begins and ends abruptly. The title 'Anumāna-prakā-śikā' appears in fol. 42a

236

III. E. 93. प्रत्यक्षचिन्तामणि-परीक्षा

Pratyakṣa-cintāmaṇi-parīkṣā

Padmanābha Miśra

Substance: Country-made paper Size. 11×4½ inches. Folios 1–88. Lines 10 Script. Nāgara. Appearance. Fair. Complete.

Beginning.

बलभद्रपदाम्भोजे समाढ्य विधानतः।
चिन्तामणिपरीक्षेयं पद्मनाभेन तन्यते॥
चिन्तामणिपरीक्षाभूषण-विन्यासकामानाम्।
इति बलभद्रतनूजस्तस्या विधिमादरात् तनुते॥
बलभद्रोदितानर्थान् स्मृत्वा स्मृत्वा यथामति।
वक्रानपि ऋजुप्रायान् करोति बलभद्रजः॥

विघ्नध्वंसार्थं कृतं मङ्गलं शिष्यशिक्षायै निबध्नाति—गुणातीत इति।

Colophon :

इति श्रीमहामहोपाध्याय-श्रीगंगेशविरचितोयं(?) तत्त्वचिन्तामणौ प्रत्यक्षखण्डः समाप्तः ।

Also called Tattvacintāmaṇi-prakāśa. The text of the Ms. is not very correct.

237

I. M. 590. तर्कचूडामणि Tarkacūḍamaṇi

Dharmarāja

Substance: Country-made paper Size: 10½×4 inches. Folios 2-211 and 233-250. Lines: 8. Extent in granthas. 3192. Script: Nāgara. Appearance. Oldish. Incomplete.

Beginning :

—ज्यत्वस्य प्रत्यक्षनिरूपणानन्तर्यविशिष्टे निरूपणेऽन्ययेमपुंस (?) संचित्-संवेद्यत्वेनानन्तरनिरूपणप्रयोजक-जिज्ञासाजनकज्ञानविषयत्वस्य प्रत्यक्षोपजीवकत्वे लाभेन सङ्गतित्वव्याप्यनेन ग्रन्थेन प्रतिपादनात् । उपजीवकत्वेन प्रतिपादनं तु पक्षधर्मतासिद्धये व्याप्तावि—र्थादुपार्थेवेति बोध्यम् ।

End .

यद्यपि त्रयो धर्मस्कन्धाः इत्युपक्रम्य ब्रह्मसंस्थोऽमृतत्वमेतीति श्रूयते तथापि स्मृतिवाक्यमापातत उदाहरन्ति—ब्रह्मचारीति । आनन्तर्यप्रतियोगित्वं ब्रह्म-चर्यादप्यस्ती—

Colophon :

इति धर्मराजविरचिते तर्कचूडामणौ आधेयशक्तिवादः समाप्तः ।

The Ms. begins and ends abruptly. It contains a commentary on Tattvacintāmaṇi (Anumānakhaṇḍa) from Anumiti to Iśvarânumāna. The author is the celebrated writer of the Vedânta-paribhāṣā, where he says that he has written a commentary on the Tattvacintāmaṇi, called Tarkacūḍāmaṇi,

refuting ten other commentaries on the work and that his Tarkacūḍāmaṇi is the delighter of the learned. Compare :

"येन चिन्तामणौ टीका दशटीका-विभञ्जिनी ।
तर्कचूडामणिर्नाम कृता विद्वन्मनोरमा ॥
तेन बोधाय मन्दानां वेदान्तार्थावलम्बिनी ।
धर्म्मराजाध्वरीन्द्रेण परिभाषा वितन्यते ॥

The Ms is discoloured at places.

238

I. M. 2821. तत्त्वचिन्तामणिदीधिति (अनुमानखण्ड)

Tattvacintāmaṇi-dīdhiti

Raghunātha Śiromaṇi

Substance Country-made paper. Size : 12×4 inches Folios 1—4. Lines 11. Script . Nāgara. Appearance . Fair. Incomplete.

Beginning :

ॐ नमः सर्वभूतानि विष्टभ्य परितिष्ठते ।
अखण्डानन्दबोधाय पूर्णाय परमात्मने ॥१॥

End

नन्वभिहितमेव साधर्म्यदर्शनं सम्भावनां भावयति, सम्भावनेनैव च बहुशो व्यवहारहेतुरित्यत आह—अनुमानमिति । ननु वयम् आपाततो भ्र—

Commences from the beginning of Anumāna and breaks off towards the end of Anumiti. Printed at Benares.

239

I. M. 1545. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 9½×3½ inches. Folios 1–23. Lines 7. Script : Nagara. Appearance : Fair. Incomplete.

End:

Starts from the beginning of Anumāna-khaṇḍa and breaks off at the beginning of Purvapakṣa.

240

I. M. 589. The Same

Substance · Country-made paper. Size . 9½×4 inches. Folios 1–13. Lines 15. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Terminates in the middle of Purva-pakṣa.

241

I. M. 2805. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 12×4 inches. Folios 1–26. Lines 11. Script · Nāgara Appearance : Fair. Incomplete

Beginning :

सर्वमिदं सति व्याप्तिनिश्चये स्यात् । स एव न संभवति उपायाभावादित्यत आह—व्याप्तीति । समारब्धानुमानप्रामाण्यपरीक्षाकारणीभूतव्याप्तिग्रहोपायप्रतिपादननिदानं व्याप्तिस्वरूपनिरूपणमारभते—नन्वित्यादिना ।

End .

उपाधित्वम् उपाधिपदप्रवृत्तिनिमित्तम् । उपाधिता उपाधिपदवाच्यता । योगादरे तु लाघवात् साध्यव्यापकतामात्रेण रूढिरिति भावः ।

Colophon :

इति दीधिति-व्याप्तिरहस्यम् । इति व्याप्तिवादः समाप्तः ।

Starts from the beginning of Vyāpti and ends in Ata-eva-catuṣṭaya.

242

I. M. 2822. The Same

Substance · Country-made paper Size . 12×4½ inches. Folios 1–3. Lines 7. Script Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

End :

सत्तायां गुणेन द्रव्यत्वसामानाधिकरण्यमिति प्रतीति हि द्रव्यत्वे गुणेन पृथिवीत्वसामानाधिकरण्यमिति प्रतीति—

Starts from the beginning of Vyāpti and terminates abruptly in Siṃha-vyāghra-lakṣmaṇa.

243

I. M. 1543. The Same

Substance. Country-made paper. Size: 10×3½ inches. Folios 1–12. Lines 7. Script: Nāgara Appearance: Fair. Incomplete. Date: Sam 1921 (A. D. 1864).

Colophon :

शिरोमणिकृतसिद्धान्तलक्षणी समाप्ता ।

Post-colophon :

संवत् १९२१ ।

Contains the whole of 'Siddhânta-lakṣaṇa.'

244

I. M. 1546. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 9½×3½ inches. Folios 1—3. Lines 8. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete. Date: Sam 1922 (A. D. 1865).

Beginning :

एतावता प्रबन्धेन सपरिकरं हेतुं निरूप्य तत्प्रसङ्गात् तत्त्वनिर्णयादिरूपं तत्कार्य्यकारित्वाच्च तदाभासनिरूपणं प्रतिजानीते—तथेति ।

End :

एवं साध्यनिश्चयोत्तरं तस्यामनुमितावपि मानसज्ञानाविरोधित्वाच्च ।

Colophon :

इति शिरोमणिकृता सामान्यनिरुक्तिः समाप्ता (?)

Post-colophon :

सं १९२२, भाद्र स्त-च, भौमे ।

The Ms. does not contain the whole of Sāmānya-nirukti though the colophon states it to be as such.

245

I. M. 245. अनुमानदीधिति-माथुरी

Anumāna-dīdhiti-Māthurī

Mathurānātha

Substance : Country-made paper. Size 10×4½ inches. Folios 2–5, 7–15, 40–53, 61–172 Lines 12. Extent in granthas . 4170. Script . Nāgara Appearance : Fair. Incomplete.

End :

लाघवादिति। साध्यव्यभिचारानुमापको हि प्रविष्टत्वापेक्षया साध्यव्यापकत्वस्य लघुत्वादिति भावः। साध्यव्यापकतामात्र इति। स्वनिष्ठव्याप्तिसंक्रामकतयैव साधनाव्यापकत्वलाभान्मात्र इति।

Colophon :

इति व्याप्तिवादरहस्यम्।

व्याप्तिग्रहोपाये कथनीये प्रथमं प्राभा—

Begins abruptly from the 'Anumiti' section of Didhiti. From fol. 40. it contains Mathurānātha's commentary on Dīdhiti commencing towards the end of 'Anumiti-rahasya' and ending in Vyāpti-vāda.

246

III. A. 18. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 9½×4 inches Folios 1–61. Lines 9. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Beginning :

उद्देशादिति स्वयं संगतिकथनम्। तल्लक्षणानन्तरमित्यत्र तल्लक्षणस्यावधित्वमार्थं लक्षणम्। उद्देशेऽपीति शेषः। तथा च निरूपणम्। सङ्गतिलक्षणपर्यालोचनेन तस्या आवश्यकत्वं दर्शयितुं लक्षणमाह—पूर्वापरेति।

End

अप्रसिद्धेरिति। यद्यपि नित्यजन्यान्यः प्रागभाव एव प्रसिद्धः, तथापि अजन्यनित्यपदार्थमादायेदमुक्तम्। नन्वेवमप्यत्यन्ताभावजन्यान्यतरत्वस्य पक्षधर्मत्वात् तदवच्छिन्नसाध्यव्यापकत्वं संभवत्येवेति चेत्, न। प्रागभावमात्रपक्षकजन्यत्वहेतौ भावत्वस्य पक्षधर्मावच्छिन्नसाध्यव्यापकत्वासंभवादिति भावः। अक्षरव्याख्या तु नित्य...

Contains major the portion of Anumiti

247

I. M. 2806. The Same

Substance Country-made paper. Size. 12½×4 inches Folios 1–82. Lines 13. Extent in granthas: 3361 Script Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete

End

विवक्षिते च तस्मिन्नतिव्याप्तिरित्यर्थः। जन्यवृत्तित्वाभावप्रलयकालीनजल-परमाणुत्वादिक्रियादावपि वर्त्तते। तत्र हेतुतावच्छेदककालिकसम्बन्धेन हेतुसामानाधिकरण्याभावस्यासत्त्वादन्ततो महाकाल एव हेतुसमानाधिकरणत्वादिति भावः। अत्र—

Commences from Vyāptivada and breaks off towards the end of Siddhânta-lakṣana.

248

I. M. 14. The Same

Substance. Country-made paper. Size 11×4½ inches. Folios 1–25, 29–30. Lines 12. Extent in granthas: 795. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete

End.

अन्यथा परामर्शस्थले पशुमान् सास्नादिमत इत्युद्भावनेऽपि वादिना निग्रहापत्तेः। तत्रापि लाघवाद् गोत्वावच्छेदेन तादृशव्याप्त्यवगाहिपरामर्शस्यैव हेतुतायाः सुवचत्वादिति अलं पल्लवेन।

Colophon:

इति महामहोपाध्याय-श्रीमथुरानाथ तर्कवागीश-भट्टाचार्य्यविरचिते अनुमान-दीधितिप्रकाशे असिद्धिग्रन्थरहस्यम्।

Contains the commentary on the Asiddhi section.

I. M. 192. प्रत्यक्षदीधितिपरीक्षा Pratyaksa-didhiti-pariksa

Rudra Bhattâcārya

Substance : Country-made paper. Size. 10×4½ inches. Folios 1–92. Lines 12 Extent in granthas : 3060. Script . Nāgara. Appearance : Fair. Complete Date : Sam 1767 (A. D. 1710).

Beginning

अनिर्वाच्यगुणग्राममानताशे[ष]कामदं ।
चिराय चिन्मयं धाम घनश्याममुपास्महे ॥
विद्यानिवासपुत्रस्य न्यायवाचस्पतेरियं ।
निर्मितिर्निर्मलधियामानन्दयतु मानसम् ॥

प्रेक्षावदिति—प्रेक्षावत्प्रवृत्तये प्रयोजनवत्तामभिधेयसंबन्धौ चाहेत्यन्वयः । तदुक्तं—

सिद्धार्थं सिद्धसम्बन्धं श्रोतुं श्रोता प्रवर्त्तते ।
शास्त्रादौ तेन वक्तव्यः संबन्धः सप्रयोजनः ॥

सिद्धो ज्ञातः अर्थः प्रयोजनं यस्य एवं सिद्धो ज्ञातः संबन्धो वाच्यवाचकभाव-लक्षणो यस्य तम् । एतस्य घटानयनमर्थो जलाहरणं च प्रयोजनमित्युक्त्वाभिहिते घटमानयेति वाक्ये [तत् ?] श्रोतुं श्रोता प्रवर्त्तते इति बोध्यम् । एतस्य फलवत्तैव कुतस्तत्राह—फलवदिति ।

End :

न च तत्र रज[त]त्वविशिष्ट-प्रत्यक्षं रजते जाय[त] एव, रंगे तदापादकाभावा-दिति वाच्यम् , इदं रजतत्वेन जानामीति प्रत्यक्षेणैव रंगे रजतत्वविशिष्टबुद्धिसिद्धिः । कारणबाधादेव हि तत्र ज्ञानद्वयमभ्युपेतम् । तन्निरासे च तादृशानुव्यवसायस्य भ्रमसिद्धिरित्यर्थः ।

Colophon :

इति श्रीमहामहोपाध्याय-श्रीविद्यानिवासभट्टाचार्य्यात्मज-श्रीरुद्रभट्टाचार्य्य-विरचिता प्रत्यक्षदीधितिपरीक्षा समाप्ता ।

Post script :

संवत् १७६७ ।

This is a commentary on the Pratyakṣa section of Didhiti. The author happens to be the brother of Viśvanātha Nyāyapañcānana, the celebrated author of Siddhānta-muktāvalī. Undertaken for publication in the Asutosh Sanskrit Series, Calcutta University.

250

I. G. 36. अर्थमञ्जरी Arthamañjarī

Kāśīśvara

Substance. Country-made paper. Size: 12×9 inches Pages 1–155. Lines 22 Script, Nagara: Appearance Slightly worm-eaten Complete

Beginning ·

सर्वमभिधेयं घटत्वादित्यादेः केवलान्वयिसाधकस्यापि न निर्दोषत्वरूपं सद्धेतुत्वं सर्वमनित्यं प्रमेयत्वादित्यादेर्व्यतिरेकिसाधकस्यापि न साधारणत्वमतो हेतुविशेषपरतया सद्धेतुत्वात् साधारणत्वादिति मूलं संगमयति सद्धेतुत्वमिति। न्यूनताभङ्गाय व्यतिरेकिसाधनकस्यापि लक्ष्यतां स्वयं निराकरोति व्यतिरेकिनस्त्विति।

End

उत्पत्तिरवश्यभविष्यत्वघटितेत्यत्र हेतुः समानार्थकत्वादित्यन्तं स्वयं प्रागभावास्वीकारादाह वर्त्तमानकेनेति। तत्रोत्पत्तिरपि ध्वंसघटितग्राह्या इदं निरुक्तभविष्यत्त्वमतीन्द्रियत्वादिति तथा चानुमानादिनैव तन्मतमिति।

Colophon ·

महामहोपाध्याय-श्रीत्रिलोचनात्मज-श्रीकाशीश्वरविरचिता अर्थमञ्जरी समाप्ता।

This constitutes a brief commentary on the Didhiti. Begins from Anupasaṃhārī. Another Ms. of this text is deposited in the library of the Government Sanskrit College, Calcutta.

251

I. M. 195. तत्त्वचिन्तामणिदीधितिविवरणम्

Tattvacintāmaṇi-dīdhiti-vivaraṇam

Gokulanātha

Substance: Country-made paper. Size: 11×4½ inches. Folios 1–44. Lines 13. Extent in granthas: 1690. Script: Nāgara. Appearance Fair. Incomplete.

Beginning

चिन्तामणिप्रकाशेन निरस्ततमसो मम ।
न्यायो गोकुलनाथस्य स्फुरत्ववयवैः सह ॥

अनुमिति द्विविधा, स्वार्था परार्था च । स्वार्थपरार्थत्वे पुनरनुमितित्वव्याप्ये जाती । तत्र स्वार्थानुमितिं प्रति जनकतापरामर्शस्याप्रामाण्यशङ्काकलङ्कशून्य-व्याप्तिविशिष्टपक्षधर्मतानिश्चयत्वादिना पूर्वमुपपादितं परार्थानुमितौ तु न तथाविधः परामर्शः कारणं वादिवाक्यप्रयोजनपरामर्शे धर्मिण्यप्रामाण्यशङ्कावतोऽपि वादिनो मध्यस्थस्य वा तथाविधानुमित्युदयात् ।

End

निगमनलक्षणे अवयवार्थेऽवयववाक्यार्थः स्वार्थः स्वजन्यप्रतीतौ मुख्यविशेष्यः । हेत्ववयवेऽतिव्याप्ति वारयति—हेत्वर्थश्चेति ।

न्यायावयवमणौ यो दीधितिदोषेण दर्शितो ।
दोषस्योद्धरणेन मयि प्रीयेत प्राकृततरपुरुषः ॥

Colophon :

इत्यवयवमणिदीधित्योर्विवरणम् ।

This is a commentary on the Avayava section of Dīdhiti. The author states that he is going to rectify here the defects of Śiromaṇi himself. The text of the Ms is not very correct.

252

I. M. 193. तत्त्वचिन्तामणिदीधितिप्रकाश

Tattvacintāmaṇi-dīdhiti-prakāśa

Bhavānanda

Substance Country-made paper. Size 10×4½ inches. Folios 1–157. **Lines** 14. Extent in granthas: 4368. Script: Nāgara. Appearance: **Fair.** Incomplete.

Beginning :

नमस्कृत्य गुरून् सारं निगूढं मणिदीधितौ ।
श्रीभवानन्दसिद्धान्तवागीशेन प्रकाश्यते ॥

ॐनमः इति । परमात्मने सर्वोत्कृष्टायात्मने नमः । उत्कर्षश्च जगतः सृष्टिस्थितिलयकर्तृत्वम् । एकरूपस्य कथं सृष्ट्यादिविचित्रकार्य्यकारित्वम् ? तत्र हेतुमाह—ओमिति । ब्रह्मविष्णुशिवात्मकायेत्यर्थः । ॐकारघटिताकारोकारमकारैर्ब्रह्मादीनां प्रतिपादनात् ।

End :

तथा च सामान्यलक्षणाव्यवस्थापयितुस्तावकीयज्ञानविषयो घटो न वा परस्तादृशघटज्ञानवान्नवेति संशयो न तु विशेषदर्शनसत्त्वात् । अत एव पूर्वपक्षे प—

Starts from the beginning of the Anumānakhanda. Published in the Bibliotheca Indica Series.

253

I. M. 598. The Same

Substance : Country-made paper. Size $10\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ inches Folios : 1, 11–50, 1–10, 1–35, 14. Lines 11. Extent in granthas . 2408 Script : Nāgara. Appearance · Fair. Incomplete.

Beginning :

श्रीगोविन्दपदाम्भोजनखचन्द्रमरीचयः ।
सञ्चरिष्णोस्तमस्यन्धे मम सन्त्ववलम्बनम् ॥

तेन वह्निमान् धूमादित्यादौ कालिकसम्बन्धेन धूमाधिकरणक्रियावच्छेदेन घटत्वेन द्रव्यत्वाद्यभावस्य प्रतियोगिसामानाधिकरण्याभावेऽपि न क्षतिः । न वा द्रव्यं विशिष्टसत्त्वादित्यत्र घटवृत्तित्वविशि—

Breaks off towards the end of Vyāpti-vāda

254

I. M. 9668. भवानन्दी-व्याख्या

Commentary on Bhâvananda

Viśveśvara

Substance : Country-made paper Size . $12 \times 4\frac{1}{2}$ inches Folios 22 (by counting). Lines : 19. Extent in granthas : 1806 Script . Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Beginning ·

विषयत्वमिति वाच्यं सामान्यावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वेनावश्यकल्पनीया-त्यन्ताभावेनैवोपपत्तेः । दैशिकसम्बन्धेनेति ।

End :

परामर्शजन्यतावच्छेदकत्वविशिष्टे अवच्छेदकत्वावगाह्यनुमितिविषयसंयोगे तादृशपक्षताजन्यावच्छेदकभेदसत्त्वादिति भावः ।

Colophon

इति श्रीमन्मनोहरोपाख्य-श्रीविश्वनाथात्मजविश्वेश्वरकृतायां श्रीभवानन्द-सिद्धान्तवागीशकृतिव्याख्यायामनुमितिलक्षणग्रन्थव्याख्यानम् ।

The Ms. contains portion of Viśveśvara's sub-commentary on Bhavananda's commentary on the Anumiti section of the Tattva-cintāmaṇi-dīdhiti. It has no page marks and it begins abruptly.

255

I. M. 415. The Same

Dinakara

Substance Country-made paper. Size $10 \times 4\frac{1}{2}$ inches. Folios 1–89. Lines · 10. Extent in granthas 1976. Script . Nāgara. Appearance Partly worm-eaten. Incomplete

Beginning

प्रद्योतनस्तिमिरवारणवारणाय
सञ्चारयन्निजकराग्रलसन्नखानि ।
उन्निद्रयन्नखिललोकविलोचनानि
भूयासमो निरसनाय नमः शिवाय ॥

विद्वद्वृन्दधुरीणस्य पितुः पादावनुस्मरन् ।
भवानन्दवचोव्याख्यां ब्रूते दिनकरः सुधीः ।

ग्रन्थारम्भे विघ्नविघाताय कृतं गुरुप्रणतिरूपं मङ्गलं शिष्यशिक्षायै स्वकीयर्त्यनु-बन्धये स्वनामस्वनिबन्धं चिकीर्षितं प्रतिजानीते—नमस्कृत्येति ।

End:

घटत्वपटत्वोभयविशिष्टस्याप्रसिद्ध्या घटत्वपटत्वोभयविशिष्टवदिति बुद्धेश्चालीकत्वाद् घटपटोभ—

This is a sub-commentary on the Dīdhiti-prakāśa of Bhavânanda. Commences from 'inference'.

256

I. M. 58. The Same

Mahādeva Puntaṁkara

Substance. Country-made paper. Size. 9×4 inches. Folios 889 (by counting). Lines 8. Script. Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning:

...स आह—सर्वातकृष्टात्मन इति । यत् किञ्चिदवधिकोत्कृष्टेत्यस्याव्यावर्त्तकतया सर्वेति । उत्कर्षमेवाह—उत्कर्ष इति । एकरूपस्येति । केवलस्येत्यर्थः । विचित्रसहकारिरहितस्येति यावत । ईश्वरस्येति शेषः ।

End:

अखण्डोपाधिरतिरिक्तपदार्थो वा जन्यत्वमित्याशयात् ।
लौकिक्यां लौकिकं सत्याम(?)लौकिक्यामलौकिकम् ।
उत्पाद्यापत्यसम(?)जन्महादेवः कृतार्थः ॥

Colophon:

श्रीकाशीवासि-महाराष्ट्रान्वयसम्भूतपुण्यस्तम्भकारोपनामक-श्रीमुकुन्दपण्डितात्मजमहादेवपण्डितविरचितोऽनुमानमानदीधितिटिप्पण्यां (?) भवानन्दीव्याख्या सर्वोपकारिणी सम्पूर्णा ।

Post-colophon:

लिखितमिदं पुस्तकं भवानीशङ्करपण्डितेन ।

The Ms. forms a sub commentary on the Dīdhiti-prakāśa of Bhavânanda. It is also called Sarvopakāriṇī. The first folio is missing.

257

I. M. 9258. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 9½×4 inches. Folios 3–30. Lines 9. Extent in granthas: 567. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning :

...भिचारेत्यस्याभावप्रधानमिदंसतया सव्यभिचारत्वविरुद्धत्व-सत्प्रतिपक्षते-त्याद्यर्थकतया दोषाणामेव विभजनान्नचेत्यादिग्रन्थोऽसङ्गत इत्यतो दूषणान्तरमाह एवमिति ।

End :

बाध इति । यद्विषयकत्वेति । यथाश्रुतकल्पे(?)कामिनीजिज्ञासादिना । विषयेति । ऽव्याप्तिरित्यसाधारणप्रतिबन्धकतावटितमेव लक्षणं कर्त्तव्यम् । अत्रैवाशङ्कते मूले, यद्यपीति । समाधानं तु ज्ञायमान-सदिति तृतीयलक्षणाभि-प्रायेण तथापीत्यादिनेति बोध्यम् ।

Colophon :

इति सामान्यनिरुक्तौ टिप्पणी ।

Contains portion of Sāmānya-nirukti.

258

I. M. 6764. The Same

Substance. Country-made paper. Size: 9½×4½ inches. Folios 1–3 Lines. 16 Extent in granthas: 80. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning

गिरमित्यादि । अत्र सत्प्रत्ययद्वयेन तादृशनिधानविधानानन्तर्यलाभात् स्वीयदीधितिवृत्तिनिर्माणकाले तदसत्वस्य सूचनेन सिद्धान्तानुरोधेन गुरुवचनमनु-सृत्येदं निर्मितमिति स्वीयग्रन्थस्य प्रकर्षातिशयः सूचितः । फलवदिति । फल-वच्छास्त्रस्य आन्वीक्षिकीरूपस्य ।

End :

तत्र तत्तद्घटज्ञानादिरूपे घटज्ञानव्यक्तिभेदे घटत्ववति घटप्रकारकत्वाभेदे तादृप्येण तस्यैव पक्षत्व ..

It is a commentary on the Didhiti. Commences from Pratyakṣa-khaṇḍa.

259

I. M. 5097. The Same

Substance Country-made paper. Size: 11½×4 inches. Folios 71 (by counting). Lines 10. Extent in granthas: 1420. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning:

एवमपि उक्तान्यथासिद्धिरपि योग्यतासंशयाद्युक्तबाधादिग्रहे विनापि योग्यतासंशयाद्यप्रामाण्यग्रहं शाब्दानुदयान्नान्यथासिद्धिरित्यपि सूचयति ।

End:

यद्विषयकेति व्यर्थमिति चेन्न । पर्वतो ह्रदो वा वह्न्यभाववानित्यादिभ्रमसाधारणविषयितया एव प्रतिबन्धकतावच्छेदकत्वात् तादृशविषयिता—

The title of this commentary does not appear anywhere in the Ms. It begins and ends abruptly. However, it appears to be a commentary on Sāmānya-lakṣaṇā.

260

I. M. 2816. तत्त्वचिन्तामणिदीधितिटिप्पणी (जागदीशी)

Tattvacintāmaṇi dīdhiti-ṭippaṇī (Jāgadīśī)

Jagadīśa Tarkālaṅkāra

Substance: Country-made paper Size: 12½×4 inches. Folios 44. Lines 11. Script: Nāgara Appearance: Fair Incomplete.

Beginning:

सस्मितानलसरोजमङ्गने रिङ्गमाणमतिलोलकुन्तलम् ।
रोचनोल्लसितभालमस्तु ते केशव मनसि शैशवं वपुः ॥१॥

End:

इदमनुमानाप्रामाण्यदूषणादिकं व्याप्तिनिश्चये सति व्याप्तिनिश्चयत्वं प्रमाणताप्रयोजकरूपं तच्छून्यत्वं पक्षे नास्ति इति स्वरूपासिद्ध्यानुमानाप्रमाण्यं तु साधयितुं शक्यत इति भावः ।

Colophon:

इति श्रीमहोपाध्यायजगदीशतर्कालङ्कारभट्टाचार्य्यविरचिता अनुमितिग्रन्थदीधितिटिप्पणी समाप्ता ।

Contains the whole of the section of Anumiti. Full text of the commentary of Jagadīśa on Anumāna-khaṇḍa has been published in the Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.

261

I. M. 7893. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 9½×4 inches. Folios 36–43. Lines 10. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

End:

न च तत्रोभयगोचरस्मृतिनाश्यतावच्छेदकं जात्यन्तरं प्रत्येक—

It is a fragment of the section of Anumiti.

262

I. M. 9413. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 10×4½ inches. Folios 1–39. Lines 10. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

End:

साध्यवद्भिन्ने घटे वर्त्तमानस्य गगनघटसंयोगात्मकसाध्याभावाधिकरणे गगनत्वहेतोः सत्त्वादिति वाच्यम्, अभावाभावस्यातिरिक्तत्वमतएवैतल्लक्षण-करणादिति भा—

Contains the whole of Anumiti and a portion of Vyāpti-pañcaka.

263

I. M. 2814. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 12×4 inches. Folios 1—184 Lines 8. Script: Nāgara Appearance: Fair. Incomplete.

eginning :

समारब्धेति—समारब्धं यदनुमानप्रामाण्यपरीक्षणं तत्कारणीभूतं यद्व्याप्ति-ग्रहोपायप्रतिपादनं तन्निदानं व्याप्तिस्वरूपनिरूपणमित्यर्थः ।

End :

तथा च करवह्निसंयोगोऽतीन्द्रियधर्म्मसमवायी समवायित्वे सति जनकत्वा-दित्येवाप्रयोजकत्वं स्वमते बोध्यमिति भावः ।

Colophon

तर्कवादः समाप्तः ।

Commences from Vyāpti-pañcaka and ends in Tarka. Some marginal notes are found to occur here and there.

264

I. M. 8814. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 13½ × 5¾ inches. Folios 1 – 10. Lines 12. Script : Nāgara. Appearance . Fair. Incomplete.

Beginning :

ननु ईश्वरेच्छारूपस्य वाच्यत्वस्य गुणत्वादिसमवायित्वात् समवायित्वं न तद्व्यधिकरणधर्म्म इत्यत आह—वाच्यत्वमिति ।

End .

चक्षुःसंयुक्तसमवेतद्व्यणुकविशेषणतया रूपाद्यभावचाक्षुषापत्त्या चक्षुःसंयुक्तयोग्य-समवेतविशेषणतया एवाभावग्राहकत्वेन द्रव्यान्यद्रव्यसमवेतवृत्त्यभावचाक्षुषत्व-स्यैव तज्जन्यत्वतावच्छेदकत्वात् । अन्यथा त्रसरेणु...

It is a fragment of the section of Vyadhikaraṇa.

265

I. M. 9660. The Same

Substance : Country-made paper. Size . 12½ × 4½ inches. Folios 1—40 Lines 11—12. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

End :

ननु तद्घटत्वेन घटो नास्तीत्याकारकसमानाधिकरणधर्म्मावच्छिन्नाभावप्रत्यक्षे व्यभिचारान्नोक्तनियम इत्यत आह—घटो नास्तीत्येवेति। तथाच विशेषधर्म्मेण सामान्या...

Like the previous one, it also forms a fragment of Vyadhikaraṇa.

266

I. M. 10566. The Same

Substance: Country-made paper. Size. 12½×5 inches. Folios 1-144. Lines 10. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning :

लक्षणेऽतिव्याप्त्यपक्षमपवा...वगाहिनिश्चयत्वावच्छिन्नकारणत्वगर्भं स्यानुमितिलक्षणम्, तादृशनिश्चयत्वेनानुमितिहेतुत्वव्यवस्थापननियमसम्भवादिति भावः।

Colophon :

इति श्रीजगदीशतर्कालङ्कारभट्टाचार्य्यविरचितानुमानखण्डदीधित्युपाधिवादटिप्पणी संपूर्णा।

Begins abruptly and ends in Upâdhi.

267

I. M. 2812. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 12½×4 inches. Folios 1—17. Lines 11. Extent in granthas. 576. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning

अनुमितिलक्षणेति। अनुमितिस्वरूपैककार्य्येत्यर्थः।

End :

लक्षणेति (व्याप्य ?)पक्षोभयवैशिष्ट्यावगाहि...। ननु ज्ञानद्वयं न परामर्शहेतुः। पक्षधर्म्मताज्ञानस्य—

Starts from the beginning of Pakṣatā and breaks off in the beginning of Parāmarśa.

268

III. G. 150. The Same

Substance. Country-made paper. Size: 18×4 inches. Folios (a) 1-23, (b) 1—30, (c) 1—12. Lines 6—8. Script: Bengali. Appearance: Fair. Incomplete

All these three commence from the beginning, but none of them continues upto the end. The first contains Parāmarśa while the remaining two contain Pakṣatā.

269

I. M. 2813. The Same

Substance Country-made paper Size: 12½×4 inches. Folios 1-42. Lines 10. Script. Nāgara. Appearance: Fair, Incomplete.

Beginning:

मूलोक्तन्यायलक्षणस्याग्रे दृष्टतया स्वयं न्यायलक्षणमाह—उचितेति ।

End:

पञ्चम्यर्थान्वितो न प्रतिज्ञार्थः । किन्तु तदेकदेशार्थः । इत्येव प्रागुक्तं न तु हेत्वर्थान्वितो न प्रतिज्ञार्थ इत्युक्तमित्याशयेनाह—प्रायमिति ।

Post-colophon:

नवदुर्वादलश्यामे श्रीलक्ष्मे मनोरमे ।
त्यक्त्वा सर्वान्यकृत्यं मे चित्तं नित्यं निमज्जतु ॥

Contains the whole of Avayava.

270

I. M 2815. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 12½×4 inches. Folios 1—98. Lines 10. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

End :

कुर्वन्ति नित्यमनुमानमणेरनेके प्रायः प्रयासमधिदीधितिनीतिभाजः ।

एषा पुनस्तदपि नैव निगूढमर्थं प्रकाशयति तेन ममैष यत्नः ॥

Colophon .

इति श्रीमहोपाध्यायजगदीशतर्कालङ्कारविरचितानुमानमणिदीधितिटिप्पणी समाप्तिमलभत् ।

Post-colophon :

पुस्तकमिदं काश्यां रामात्मजविश्वनाथेन लिखितं स्वार्थं परार्थं भवति ।

Begins from Sāmānya-nirukti and ends in Bādha, The text of the concluding portion of the Ms. does not tally with that of the printed edition.

271

I. M. 10567. The Same

Substance Country-made paper. Size : 12½×5 inches Folios 23 – 61. Lines 10. Script : Nāgara. Appearance . Fair. Incomplete.

Beginning .

ननु प्रकारतामादाय धूमत्वादावतिव्याप्तिरित्यर्थः ।

Colophon :

इत्यनुपसंहारिरहस्यम् ।

Begins abruptly from the end of Savyabhicāra and ends in Anupasamhāri-rahasya.

272

I. M. 8900 Patrikā-Jāgadīśī

पत्रिका-जागदीशी

Substance . Country-made paper. Size : 12½×4½ inches. Folios 9 – 14. Lines 9. Extent in granthas 174 Script : Nāgara. Appearance : Partly worm-eaten. Incomplete.

Beginning :

प्रतियोगित्वाव्यापकत्वात् । गोः सत्तावद्भावस्य लक्षणघटकत्वेन न सत्राति-व्याप्तिरिति वाच्यम्, तथा सति स्वरूपतः साध्यतावच्छेदकस्थले अव्याप्त्यापत्तेः; तत्र साध्यतावच्छेदकतावच्छेकस्य अभावादिति ध्येयम् ।

End :

पर्य्याप्तिनिवेशेऽपि यावदन्तर्गतस्य साध्यव्यापकतावच्छे—

The Ms. is a mere fragment. It begins and ends abruptly and it has no colophon. It contains a portion of a certain Patrikā on Jagadīśa's commentary on the section of Vyāptivāda (Vyaptipañcaka and Siddhântalakṣaṇa).

273

I. M. 10568 तत्त्वचिन्तामणिदीधितिविवृत्ति (गादाधरी)

Tattvacintamaṇi-didhiti

Gadādhara Bhaṭṭâcārya

Substance Country-made paper Size 12⅓×5 inches Folios 1-49. Lines 12. Extent in granthas. 2058 Script Nāgara Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning :

दीधितिकृतस्तु अन्योन्याभावादिगर्भव्याप्तिबुद्धौ अत्यन्ताभावादिगर्भव्यभिचारधियो विरोधित्वमस्वीकुर्वन्तो मणिमन्त्रादिवत् व्यभिचारज्ञानस्य प्रतिबन्धकत्वं नानुमन्यन्ते ।

End

धर्मधर्मिभावः । धर्मत्वं धर्मित्वं च । तच्च तयोरपि विशिष्टबुद्धिविषयतयाऽनुमतमिति न समवायपक्षवक्ष्यमाणदोषावसर इति भावः । तस्य समवायस्य अनभ्युपगमादित्यनेनान्वयः । तदैन्द्रियकत्वस्यानभ्युपगमादिति । तथा च—

Contains Gadādhara's commentary on Prāmāṇyavāda. Begins abruptly and continues upto the beginning of the Pañcamī-vipratipatti.

Partly printed in the Sastramuktavali Series, Conjeeverum, South India.

274

III. G. 149. The Same

Substance · Country-made paper. Size 16½×3½ inches. Folios (i) 16-40, (ii) 1-86, 127-217. Lines . 7-8. Script . Bengali. Appearance Oldish. Incomplete.

Begins abruptly; (i) ends in Prathamā-vipratipatti. Jñaptivāda ends in fol. 131 and Pramā-lakṣaṇa in 194.

275

I. M. 1426. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 12×4 inches. Folios 1-434. Lines 8. Extent in granthas. 11284. Script: Nāgara. Appearance. Oldish. Incomplete.

Beginning:

अभिवन्द्य मुहुः समादरात्
पदपाथोजयुगं पु(मु?)रद्विषः ।
विवृणोति गदाधरः सुधी-
रतिदुर्बोधगिरः शिरोमणेः ॥

प्रारिप्सितसमाप्तिपरिपन्थिप्रत्यूहव्यूहविध्वंसनपटीयसीं परमेश्वरप्रणतिमाचरैा निबध्नाति ॐमिति ।

End.

यदि चाभावविशेषस्यापि सामान्यावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वस्य तत्त्वेनाधिकरणविशेषावच्छिन्नत्वं स्वीकृत्यातिप्रसङ्गो वारयितुं शक्यते, तदा घटपटादिप्रतियोगिकत्वस्यापि तत्त्वेन तथात्वमुपगम्यातिप्रसङ्गवारणासंभवाद् घटपटाद्यभावाभा··· ।

Commences from Anumiti and continues upto some portion of Viśeṣa-vyāpti. The complete commentary of Gadādhara on Anumāna section has been printed in the Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.

276

I. M. 248. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 11×4½ inches. Folios 1-27. Lines 11. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Commences from Vyāpti-pañcaka and continues upto the end of Siṃha-vyāghrī.

277

I. M. 8901. The Same

Substance : Country-made paper. Size 12×4½ inches. Folios 12 (by counting). Lines 15. Script Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Contains stray leaves of Vyāpti-pañcaka.

278

I. M. 9661. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 13×4½ inches. Folios 144 (by counting). Lines 9. Extent in granthas : 3575. Script : Nāgara. Appearance Fair. Incomplete.

Beginning .

अनुमानं निरूप्य न्यायतदवयवनिरूपणं प्रतिजानीते मूले—तच्चेति ।

Colophon :

इति श्रीमहामहोपाध्यायगदाधरभट्टाचार्य्यचक्रवर्त्तिविरचिता अनुमानखण्ड-दीधितिटिप्पणी ।

Contains stray leaves of the commentary on the sections of Vyāptivāda, Parāmarśa, Kevalānvayin, Avayava and Hetvābhāsa.

279

I. M. 1429. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 12×4 inches. Folios 1–25. Lines 9. Script : Nāgara : Appearance : Fair. Incomplete.

Contains some portion of Hetvābhāsa. Some of the leaves are damaged.

280

I. G. 35. न्यायसिद्धान्तमञ्जरी

Nyāyasiddhânta-mañjarī

Jānakīnātha Cuḍāmaṇi

Substance : Country-made paper. Size : 12×8 inches. Pages 1–48. Lines 25. Script : Bengali. Appearance Good. Complete.

Beginning :

प्रणम्य परमात्मानं जानकीनाथशर्मणा ।
क्रियते सूक्तिमुक्ताभिर्न्यायसिद्धान्तमञ्जरी ॥

Colophon :

इति महामहोपाध्याय-चूडामणि-भट्टाचार्यकृतायां सिद्धान्त-मञ्जर्यां शब्द-परिच्छेदः । समाप्तोऽयं ग्रन्थः ।

Printed at Benares.

281

III. A. 26. The Same

Substance : Country-made paper. Size 11×4½ inches. Folios 1-44. Lines 8. Script : Nāgara. Appearance Fair. Complete.

282

III. F. 225. न्यायसिद्धान्तमञ्जरी दीपिका (तर्कप्रकाश)

Nyāya-siddhânta-mañjarī-dīpika (Tarka-prakāśa)

Śrīkaṇṭha Dīkṣita

Substance : Country-made paper. Size . 10×1½ inches. Folios 1-48. Lines 11. Script Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Beginning :

संध्यायाः प्रणतिक्षणे गिरिजया सेर्ष्यं समालोकिते
रोषं मानिनि मा कृथा स्त्वदपरा नान्यास्ति वन्द्या मम ।
किन्तु त्वामहमानमामि मनसि ध्यात्वा तवैवाकृति-
रित्थं हर्षितशैलराजतनयां हृष्टः शिवः पातु वः ॥
सिद्धान्तगूढवर्त्मैक-भावना परिशीलिता ।
श्रीकण्ठ निर्मिता सेयं कृतिरातनुतां मुदम् ॥

सत्येकस्मिन्नपि बाधके साधकसहस्रस्याप्यकिञ्चित्करत्वेन प्रतिबन्धकाभावस्यावश्यापेक्षिततया प्रकृतग्रन्थसमाप्तिप्रतिबन्धकदुरितरूपविघ्नविघाताय कृतं भगवन्नत्यात्मकं मङ्गलं शिष्यशिक्षार्थमादौ निबध्नाति—प्रणम्येति ।

End :

ननु तादृशनियमे मानाभावादित्यत आह—अत्र प्रयोजनं चेतोत्यपरे ।

नानातर्कविचारणैकमतिना यत् किञ्चिदुक्तं मया ।
तद्गृह्णन्तु हृदा विभाव्य सुधियः सारार्थसंग्राहकाः ॥
हृद्येतद् यदि धारयेदपि जनः मज्ञायते सोऽचिराद् ।
वादीन्द्रः परवादिदूषणशताधानैकदक्षः कृतिः ॥

Colophon :

इति श्रीमद्विद्वन्मुकुटमाणिक्यराजि-नीराजननीराजितपदद्वन्द्व-न्यायवागीश-श्रीदीक्षित-श्रीकण्ठशर्मविरचितायां न्यायसिद्धान्तमञ्जरीदीपिकायां प्रत्यक्षखण्डः समाप्तिमगमत् ।

This is a comentary on the Nyāyasiddhānta-mañjarī of Jānakinātha Cuḍāmaṇi. Contains only the chapter on 'perception'.

Printed at Benares.

283

III. E. 114. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 10×4½ inches. Folios 1–52. Lines 11–12. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Beginning

प्रत्यक्षनिरूपणानन्तरमुपजीव्योपजीवकभावसंगत्याऽनुमानं निरूपयन् प्रतिजानीते अथेति । अथ शब्दोऽत्र आनन्तर्यवचनः । तत्र प्रत्यक्षनिरूपणस्यार्थादवधित्वमवगम्यते ।

End .

एवं धूमवान् वह्नेरित्यत्रार्द्रेन्धनाद् द्रव्यत्वादिनोपाधित्वापत्तिश्चेत्यत आह—यद्वेति ।

Starts from the very beginning of 'inference.'

284

I. M. 1427. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 9×4 inches. Folios : 1–37. Lines : 9. Extent in granthas . 814. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

285

I. M. 9260. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 9½×4 inches. Folios 1–11, 1—36, 50–99, 102–117, 119–141. Lines 9. Extent in granthas : 1088. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

286

III. E. 122. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 10×4½ inches. Folios 52–59. Lines : 10. Script : Nāgara. Appearance : Pasted. Incomplete.

Colophon :

इति श्रीमद्विद्वन्मुकुटमाणिक्यराजि-नीराजननीराजितपदद्वन्द्व-न्यायवागीश-दीक्षित-श्रीकण्ठशर्मविरचितायां न्यायसिद्धान्तमञ्जरीदीपिकायामनुमानखण्डः समाप्तः ।

Contains some leaves towards the end of 'inference'.

287

III. A. 24. न्यायकौस्तुभ Nyāya-kaustubha

Mahādeva Paṇḍita

Substance : Country-made paper. Size : 12×6½ inches. Folios 1–69. Lines 15. Extent in granthas : 7200 Script : Nāgara. Appearance : Fair. Complete.

Beginning :

दाक्षायणीरमणसच्चरणारविन्दं ब्रह्मादिभिः सुरवरैरपि सेव्यमानम् ।
श्रीगौतमं मुनिवरं मणिकारमुख्यानान्वीक्षिकीरतबुधांश्च नमामि भक्त्या ॥

... ...

न्यायसिद्धान्तनिष्कर्षे जिज्ञासा यस्य विद्यते ।
संग्राह्यस्तेन सुधिया न्यायकौस्तुभ आदरात् ॥
न्यायाम्भोधिं समुन्मथ्य भावनामन्दराद्रिणा ।
विष्णुनेव महादेवेनायं कौस्तुभ उद्धृतः ॥

इह सकलशिष्टानां ग्रन्थारम्भे मङ्गलाचरणान्मङ्गलफलमादौ विचार्यते ।

Colophon :

इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणपारावारीण-श्रीमन्मुकुन्दपण्डितात्मज-पुणतामकरोप-नामक-महादेवपण्डितविरचिते न्यायकौस्तुभे शब्दपरिच्छेदः समाप्तः ।

Contains discussions on the Pramāṇas according to Navya-Nyāya. In folio 44(b), reference is made to the advocates of Dīdhiti

Noticed in the Bombay University Manuscript Catalogue, Vol. II. No. 1291. Partly printed in the S. B. T., Benares.

288

I. M. 537. The Same

Substance: Country-made paper. Size · 11×4 inches. Folios 1-24, 1—10. Lines 11. Extent in granthas: 1152. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning:

अथ प्रमाणादिषोडशपदार्थतत्त्वज्ञानान्निःश्रेयसाधिगम इति भगवतो महामुनेरक्षपादस्योक्त्या प्रमाणादिपदार्था निरूपणीयास्तत्र मानाधीना सर्वेषां व्यवस्थितिरिति प्रथमं प्रमाणतत्त्वं निरूप्यते ।

Colophon:

इति न्यायकौस्तुभे महादेवविरचितेऽन्यथाख्यातिविचारः ।

Contains the whole of Prāmāṇyavāda and Anyathākhyātivāda.

289

I. M. 455. The Same

Substance: Country-made paper. Size 12×4½ inches. Folios 1-22. Lines 9. Extent in granthas: 525. Script Nagara. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning:

साम्बं शिवं नमस्कृत्य महादेवः सतां मुदे ।
विचारयत्यनुमितौ पक्षताहेतुतां स्फुटम् ॥१॥
तार्किकैः पक्षता सम्यक् कथिता यद्यपि स्फुटम् ।
तथाऽप्यत्र चमत्कारः सतां व्यक्तीभविष्यति ॥२॥

सत्यपि परामर्शादिसकलानुमितिकारणसमवधाने पर्वतो वह्निमानित्यादिनिर्णयदशायामनुमितेरनुत्पत्त्याऽनुमितिं प्रति पक्षता हेतुरिति सकलनैयायिकसिद्धान्तः ।

End

प्रकारतादीनां तत्रानुद्गमेन तादृशानुमित्यादीनां बाधाय प्रतिबध्यत्वप्रसङ्गः, विरोधिज्ञानाप्रतिबन्धकत्वप्रसङ्गश्च । प्रकारतादीनामेव तादृशप्रतिबध्यप्रतिबन्धकभावावच्छेदकत्वादिति दिक् ।

Contains discussions on Pakṣata.

290

I, M. 52. The Same

Substance. Country-made paper. Size $10\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2}$ inches Folios 1-12. Lines 8. Extent in granthas: 322. Script Nagara. Appearance: Fair. Incomplete.

The beginning is the same as the previous one; but it ends abruptly.

291

III. A. 87. ईश्वरवादः Iśvaravada

Substance. Country-made paper. Size. $9\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ inches. Folios 1-22. Lines 11 Script. Nagara. Appearance. Fair. Complete.

Beginning:

सांबं शिवं नमस्कृत्य महादेवः सतां मुदे ।
तार्किकाभिमतं मानमीश्वरे वक्ति तत्त्वतः ॥

Colophon.

इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणज्ञपुणतामकरोपनाम-श्रीमुकुन्दपण्डितात्मज-महादेवपण्डितरचितेश्वरवादः समाप्तः ।

An attempt has been made here to prove the existence of God and also the means of proving the same. For other Ms. of this text, see India Office Catalogue, Vol. IV. No. 2013.

292

III. F. 124. **सिद्धान्त-रहस्य** Siddhânta-rahasya

Substance Country-made paper. Size 10×4 inches. Folios 2-362. Lines 9-10. Script. Nägara. Appearance. Fair. Incomplete.

Beginning :

·········निष्ठाप्रामाण्यज्ञानात्मकापेक्षाबुद्धिरूपो बाधनिश्चयः। ततो ह्रदो वह्निमानिति विशिष्टबुद्धिः, ततो ह्रदो वह्न्यभाववानिति लौकिकप्रत्यक्षात्मके वह्निबाधनिश्चयः।

End

प्रतियोगिध्वंसयोस्तत्र व्यक्तित्वेन कार्यकारणभावावश्यकत्वस्य सत्ताजातिप्रमाणविचारावसर एव सुव्यक्तत्वादिति समासः।

Colophon .

पाकज-विचार-रहस्यम्।

Contains dissertations on several topics of Navya-Nyaya. For a general idea of the text, the names of some of its chapters are furnished below

(i) विपरीतज्ञानादिविशिष्टबुद्ध्याः प्रतिबध्यप्रतिबन्धकतावच्छेदकधर्मविचारः (fol 22*b*).

(ii) वेगनाश्यनाशकभावरहस्यम् (fol. 46*a*).

(iii) अपेक्षाबुद्धेर्द्वित्वादिव्यञ्जकतानिरूपणम् (fol. 56*b*).

(iv) अपेक्षाबुद्धित्वादिव्यञ्जकत्वखण्डनम् (fol. 62*b*).

(v) आश्रयनाशसमवेतनाशयोः कार्यकारणभावः (fol. 98*a*).

(vi) इतरबाधस्थलीयानुमितिविचारः (fol. 134*a*).

(vii) अनुमितित्वप्रयोजकव्याप्तिस्वरूपम् (fol. 160*b*), etc, etc

In the beginning of the chapter entitled **'कर्ममात्रस्य व्याप्यवृत्तितासिद्धान्तप्रकरणम्'** which commences in folio 188*a*, there occur the following benedictory verses :

कुञ्चिताधरपुटेन पूरयन् वंशिकां प्रचलदंगुलिपंक्तिः।
मोहयन् ललितवामलोचनाः पातु कोऽपि नवनीरदच्छविः॥
श्रीमता मथुरानाथतर्कवागीशधीमता।
रहस्यं सर्वशास्त्राणां सिद्धान्तानां प्रचक्ष्यते॥

The Ms. has been copied by several hands. Also noticed by Aufrecht.

293

III. F. 126. The Same

Substance : Country-made paper. Size $9\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2}$ inches. Folios 1–12. Lines 8–9. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete

Beginning :

ननु चक्षुःसंयुक्तसमवाय-द्रव्यसमवेतचाक्षुषयोः केन रूपेण कार्यकारणभाव इति चेत्, अत्र प्राञ्चः—तत्पुरुषीयद्रव्यसमवेतचाक्षुषत्वेन कार्यत्वं तत्पुरुषीय-चक्षुःसंयुक्तसमवायेन कारणता। लौकिकविषयत्वविशेषणत्वोभयघटितसामाना-धिकरण्यं प्रत्यासत्तिः।

End :

नापि परात्म-तत्समवेतादिनिष्ठ-लौकिकविषयितासंबन्धेन स्वात्मादौ मानसोत्पत्तिसंभवः। तादृशविषयिता-संबन्धेन मानसोत्पत्तिं प्रति परात्म...

Commences from "चक्षुःसंयुक्तसमवायस्य कार्यकारणभावः". Compare fol. 200*b* of the previous Ms.

294

III. F. 106. इतरबाधरहस्य Itarabādha rahasya

Substance : Country-made paper. Size : $11 \times 4\frac{1}{2}$ inches. Folios 1–3. Lines 12. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Complete. Date : Sam 1834 (A. D. 1777).

DISSERTATIONS

295

III. A. 2.

Substance : Country-made paper. Size : $11 \times 3\frac{1}{2}$ inches. Folios 1–92. Lines 9. Script : Nāgara. Appearance. Fair. Complete.

Beginning :

अथानुमानं निरूप्यते। अनुमितिकरणमनुमानम्, अनुमितित्वं चानुमिनोमी-त्यनुभवसिद्धो जातिविशेषः। परेतु वह्निमनुमिनोमीतिवत् पर्वतमनुमिनोमीति प्रतीत्यभावेन विधेयताया एव तादृशप्रतीतिविषयत्वे सति अनुमितित्वजातौ भानमाहुः।

End :

तत्र ज्ञानाविष्योपाधस्य समवायेन हेतुत्वं ममतु विषयतयेति दिक् ।

A dissertation on 'Anumāna'. The following occurs on the title page :

'अनुमानसिद्धान्तमंजुषा-वादार्थः'

Some of the dissertations on Navya-Nyāya are printed under the title of 'Vāda-vārīdhi' in the Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.

296

III. F. 70. अनुमितिपरामर्शविवेक

Anumiti-parāmarśa-viveka

Substance : Country-made paper. Size : 9½ × 3½ inches. Folios 1—26. Lines 8. Script . Nāgara. Appearance . Slightly worm-eaten. Complete.

Beginning :

परामर्शं विनाऽनुमित्यनुदयादनुमितिं प्रति परामर्शो हेतुरिति सिद्धान्तः ।

End :

तत्रापि परामर्शद्वितीयक्षणोत्पन्नानुमित्यव्यवहितक्षणावच्छिन्नानुमितित्वावच्छिन्नाभावाधिकरणत्वं प्रति सिषाधयिषाविरहविशिष्टनिश्चयत्वघटित-सिद्धित्वावच्छिन्नाभावाधिकरणत्वस्य गुरोः प्रयोजकत्वकल्पनापेक्षया तादृशाभावाधिकरणत्वं प्रति अनुमित्साविरहविशिष्टानुमित्यभावाभावाधिकरणत्वस्य लघोः प्रयोजकत्वकल्पने लाघवादित्यलमसंग्रहेणेति ।

Colophon :

अनुमितिपरामर्शविवेकः समाप्तः ।

फाल्गुनस्य शुद्धचतुर्थी सौम्यवासरे ।

The name of the author does not appear anywhere in the Ms.

297

III. F. 97. अनुमितिपरामर्शहेतुहेतुमद्भावविचार

Anumitiparāmarśa-hetu-hetumadbhāva-vicāra

Harirāma Tarkālaṅkāra

Substance : Country-made paper. Size : 9½ × 3½ inches. Folios 1–59. Lines 9–10. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Complete. Date : Sam 1781 (A. D. 1724).

Beginning :

अनुमितिपरामर्शयोः सामान्यतोऽनुमितिपरामर्शत्वाभ्यां कार्यकारणभावः। परामर्शत्वञ्च जातिविशेषः।

Colophon :

इति श्रीहरिरामतर्कालङ्कारविरचितोऽनुमितिपरामर्शहेतुहेतुमद्भावविचारः समाप्तः।

Post-colophon :

संवत् १७८१······माधवे······गुरौ श्रीभरद्वाजकाशीनाथेन संपूर्णं कृतमेतत्। श्रीभरद्वाजरामभट्टानामेतत्।

For other Mss., see India Office Catalogue, Vol IV, No. 2019.

298

III. F. 113. The Same

Substance : Country-made paper Size : 10½×3½ inches Folios 1-50. Lines 9. Script : Nāgara Appearance : Fair Complete.

Colophon :

हरिरामतर्कवागीशविरचित-परामर्शवादः समाप्तः।

299

I. M. 9664. The Same

Substance Country-made paper. Size . 13×5 inches. Folios 1-32. Lines 11. Extent in granthas . 1070. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

300

III. F. 122. अनुमितिपरामर्शयोः कार्यकारणताभावविचार

Anumiti-parāmarśayoḥ kāryakāraṇatā-bhāvavicāra

Mahādeva Paṇḍita

Substance . Country-made paper. Size : 10½×3½ inches. Folios 1-87. Lines 8 Script : Nāgara. Appearance : Fair. Complete.

Beginning :

नत्वा शिवपदाम्भोजं महादेवः सतां मुदे ।
विचारयत्यनुमितौ परामर्शस्य हेतुताम् ॥
यद्यपीह बहुभिर्विचारितं पण्डितै स्तदपि···मयम् ।
यद्यदस्ति तदिहावलोक्यतां सूक्ष्मदृष्टिमवलम्ब्य सज्जनाः ॥

End :

परामर्शस्यानुमितौ हेतुतेह निरूपिता ।
महादेवेन विदुषा तनोतु विदुषां मुदम् ॥

Colophon :

इति श्रीमत्-पण्डितमहादेवविरचितोऽनुमितिपरामर्शयोः कार्यकारणताभाव-विचारः समाप्तः ।

This is different from a similar one written by Harirāma.

Also noticed in the Bombay University Manuscript Catalogue, Vol II, No. 1987.

301

III. A. 27. रत्नकोशकारिकाविचार Ratnakośakārikā-vicāra

Harirāma Tarkavāgīśa

Substance Country-made paper. Size $9\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ inches. Folios 1—59 Lines 10. Script: Nagara. Appearance: Fair. Complete. Date: San 1819 (A. D 1762).

Beginning :

परोक्षज्ञानं निश्चयात्मकमेवेति सिद्धान्तः । रत्नकोशकारस्तु सत्प्रतिपक्ष-संवलनदशायां संशयात्मिकामनुमितिमङ्गीकरोति । तत्र संशयत्वस्य लिङ्ग-परामर्शादिजन्यतानवच्छेदकतया कथं ततः संशय उत्पत्स्यत इति नाशंकनीयम् । संशयत्वस्य जन्यतानवच्छेदकत्वेऽपि एकधर्मिकविरुद्धोभयव्याप्यवत्ताज्ञानदशाया-मर्थवशादेकधर्मिकविरुद्धोभयधर्मप्रकारकज्ञानत्वरूपसंशयत्वावच्छिन्नोत्पत्तेरावश्यक-त्वात् ।

End :

उपदर्शितनानाविधगुरुतरशाब्दादिसामग्र्यभावनिवेशप्रसङ्गात् तदपेक्षया कामत्वेनापरको (?) ह्यनुमितिसामग्र्यभावस्यैव निवेशयितुमुचितत्वादिति न कथञ्चिदप्यनुमितेः संशयत्वोपपत्तिरिति कृतं पल्लवितेन ।

Colophon :

इति रत्नकोशकारिकाविचारः समाप्तः ।

Post-Script

मार्गशीर्ष कृष्ण ८ गुरौ समाप्तं सं १८१९ ।

Contains a dissertation on the view of the author of Ratnakośa as referred to in the Dīdhiti. The text of the Ms. is not very correct. For another Ms. of this text, see Calcutta Sanskrit College Ms. Catalogue, Vol IV, No. 546. But the name of the author occurs only in the Ms as noticed below.

302

III. F. 72. संशयानुमितिविचार Saṃśayânumiti-vicāra

Harirāma Bhaṭṭâcārya

Substance : Country-made paper. Size. 9½×4¾ inches. Folios 20 (by counting). Lines 11. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete. Date . Sam 1821 (A. D. 1774).

End

अपरको ह्यनुमितिसामग्र्यभावस्य सामग्रीश्याह्यावनिवेशे उपदर्शितनानाविध-गुरुतरशाब्दादिसामग्र्यभावनिवेशप्रसङ्गात् । तदपेक्षया लाघवेनापरको ह्यनुमिति-सामग्र्यभावस्यैव निवेशयितुमुचितत्वादिति न कथञ्चिदप्यनुमितेः संशयत्वोपपत्ति-रिति कृतं पल्लवितेन ।

Colophon :

इति तर्कवागीशचूडामणिहरिरामभट्टाचार्यविरचितः संशयानुमितिविचारः सम्पूर्णः ।

हरिरामेण रचितो भट्टाचार्येण धीमता ।
रत्नकोशः समाप्तोऽयं भूनेत्रवसुभूमिते ॥
वत्सरे माधवे कृष्णे पञ्चम्यां भृगुवासरे ।
भवदेवेन लिखितः श्रीरामे च समर्पितः ॥

It is the same as the previous one. The first folio is missing. The text of the Ms. is very corrupt.

303

I. M. 4921. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 10½×3½ inches. Folios 2—50 Lines 8 Extent in granthas: 1029. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

304

III. F. 127. नवीनमतविचार Navīnamata-vicāra

Substance: Country-made paper. Size: 10×3 inches. Folios 1–42. Lines 8. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Complete

Beginning.

अनुमितिं प्रति पर्वतीयधूमव्यापकोवह्निरित्याकारक एव परामर्शो हेतु नंतु वह्निव्याप्यधूमवानित्याकारकः। तद्धेतुत्वे कारणतावच्छेदककोटौ व्यापकसामाना-धिकरण्यरूपव्याप्तिघटकीभूतसामानाधिकरण्यादिपदार्थविषयता-निवेशेन गौरवादिति तु व्यापकताज्ञानकारणतावादिनः।

End:

अनुमित्यादिकं प्रति अर्थापत्तिसामग्र्याः प्रतिबन्धकत्ववादिमते अक्षुण्णमेवेत्या-हुरिति।

Colophon:

इति नवीनमतविचारः।

Contains dissertations on some important topics of Anumāna. The name of the author is not mentioned in the Ms. But in the India Office Catalogue, this very text comes under the name of 'Navyamata-vicara,' and the authorship is ascribed to Harirāma Tarkâlaṅkāra. See Vol. IV, No. 1998.

305

I. M. 586. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 9½×4½ inches. Folios 1–24. Lines 12. Extent in granthas: 702. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Complete.

306

III F. 96.

Substance Country-made paper. Size: 10×3½ inches. Folios 1—10. Script: Nāgara Appearance: Fair. Complete.

Beginning:

अथ साध्याभाववद्वृत्तित्वरूपव्याप्तिरेवानुमित्युपयोगिनी व्यापकसामानाधिकरण्यादेर्गुरुतया तत्प्रकारकत्वेनैव पक्षधर्मतानिर्णयस्य अनुमितिहेतुतावच्छेदात गगनादौ व्याप्तिसत्त्वेऽपि पक्षधर्मताविरहादेवानुमित्यसंभवात् वाच्यत्वादेः केवलान्वयित्वग्रहदशायां तदीयत्वेनाभावभानासंभवात् व्याप्तिग्रहासत्त्वेऽपि न क्षतिः ।

End

तत्र च स्वपदार्थस्य वह्नित्वादेर्यथाप्रवेशस्तथैवानुमितिविषयताव्यभिचरितानामपि तादृशप्रतियोगिताधर्मिकमुभयवत्ताज्ञानमिति नानुपपत्तिलेशोऽपीति विरम्यते इति ।

No name, no colophon. The following appears on the title page written by a different hand.

"नव्यमतवादार्थः"

307

III. F. 99. लिङ्गोपहितलैङ्गिकभानविचार

Liṅgôpahita-laiṅgikabhānavicāra

Harirāma

Substance: Country-made paper. Size: 10½×3½ inches. Folios 1–33. Lines 7. Script: Nāgara. Appearance: Slightly worm-eaten. Complete.

Beginning:

वह्निव्याप्य-धूमवान् पर्वतो वह्निमानित्याद्यनुमितिमामनन्त्याचार्याः । तेषामयमाशयः । तथाविधपरामर्शात् तादृशानुमित्यनङ्गीकारे वह्निव्याप्यालोकवान् पर्वत इत्यादिपरामर्शादपि पर्वतो वह्निमानित्यनुमित्युत्पत्त्या पर्वतोद्देश्यकवह्निविधेयकानुमितिं प्रति वह्निव्याप्यधूमप्रकारकपर्वतविशेष्यकपरामर्शस्य हेतुतायां व्यभिचारात् तद्वारणार्थं धूमपरामर्शजन्यतावच्छेदककोटौ स्वाव्यवहितोत्तरक्षणो-

त्पत्तिकत्वादिसंबन्धेन धूमपरामर्शवत्वनिवेशनमावश्यकं चिन्तामणिकारमते। आचार्यमतेतु तादृशपरामर्शात् तथाविधानुमित्यभ्युपगमे वह्निव्याप्यधूमप्रकारक-पर्वतोद्देश्यक-वह्निविधेयकानुमितिं प्रति वह्निव्याप्यधूमप्रकारकपर्वतविशेष्यक-परामर्शत्वेन हेतुतायाः कल्पनीयतया वह्निव्याप्यालोकवान् पर्वत इत्यादि परामर्शात् तथाविधानुमित्युत्पत्त्यभावेन धूमपरामर्शहेतुतायां व्यभिचाराभावाद् धूमपरामर्शजन्यतावच्छेदककोटौ अव्यवहितोत्तरत्वा…निवेशे प्रयोजनाभावात् तदनिवेशप्रयुक्तलाघवं चिन्तामणिकारमतापेक्षया…त्परितरमेव (?)

End

व्यभिचारवारणार्थं वह्निव्याप्यधूमवान् पर्वत इत्यादिपरामर्शजन्यतावच्छेदक-कोटौ तदव्यवहितोत्तरत्वस्य निवेश आवश्यक इत्यलं जीर्णपलालान्वेषणेन।

A dissertation on some aspect of 'Anumāna.' No name, no colophon. Another Ms. of this text is noticed in the India Office Catalogue, Vol. IV, No. 2026.

308

I. M. 9672. The Same

Substance. Country-made paper. Size: 13×5 inches Folios 1–12, 17—20. Lines 11. Extent in granthas: 459. Script: Nāgara. Appearance: Worm-eaten. Complete.

309

III. G. 152. सामग्रीप्रतिबन्ध्यप्रतिबन्धकभावविचार

Sāmagrī-pratibandhya-prati-bandhaka-bhāva-vicāra

Harirāma Tarkavāgīśa

Substance: Country-made paper. Size. 9×4 inches. Folios 1–17. Lines 10–11. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Complete.

Beginning:

समाने विषये लौकिकप्रत्यक्षसामग्रीबलवताम् (?) अतः प्रत्यक्षसामग्रीसत्त्वे च लौकिकप्रत्यक्षमेवोत्पद्यते न त्वनुमितिः। तदनन्तरं साक्षात्करोमीत्यनुव्यवसाय-स्यैवोदयात्।

End :

विषयावच्छिन्नत्वङ्मनोयोगस्यैव स्पार्शनहेतुत्वोपगमाच्चक्षुर्मनोयोगकालीनत्वङ्मनोयोगस्यैव च विषयावच्छिन्नत्वानभ्युपगमेन स्पार्शनापत्त्यसंभवादिति कृतं पल्लवेन ।

Colophon .

इति श्रीतार्किकमल्लवर्यहरिरामतर्कवागीशकृत-सामग्रीप्रतिबन्ध्यप्रतिबन्धकभावः समाप्तिमगमत् ।

Same as No. 1992 & 2002 of India Office Catalogue, Vol. IV.

310

I. M. 4930. The Same

Substance . Country-made paper. Size . 11×4 inches Folios 3–99 Lines 6. Extent in granthas . 2037. Script Nagara Appearance . Fair. Incomplete

Beginning .

तस्य चोभयत्र दर्शनात् । अन्यथा नीलघटयोरभेदसंसर्ग इत्यादौ साधर्म्य वैधर्म्याभ्यां तत्त्वज्ञानं निःश्रेयसहेतुरित्यादौ च का गतिः ?

End :

विरोधित्वं चापरामर्श रूपविशेषदर्शनात् कथं शंका येन तन्निवृत्त्यर्थं तर्कापेक्षा स्यादिति वदन्ति । अत्र शंकाविरोधि-जिज्ञासानिवृत्त्यर्थत—

The Ms. has no colophon. The names of the author and the work are given on the top of fol. 3.

311

I. M. 9264. व्याप्तिवाद Vyāptivāda

Substance . Country-made paper Size . $9\frac{1}{2}\times3\frac{1}{2}$ inches. Folios 3—35. Lines 13. Extent in granthas 1385. Script : Nagara. Appearance : Fair, Incomplete.

Beginning .

तत्प्रत्ययेन पदार्थतावच्छेदकद्वयसामानाधिकरण्यशङ्केन तदुभयसामानाधिकरण्यप्राप्तौ तत्र च ज्ञानान्वयेन तदुभयसामानाधिकरण्यप्राप्तौ तत्र च ज्ञानान्वयेन तदुभयसामानाधिकरण्यावगाहिज्ञानजन्यत्वमर्थो लभ्यत इति न प्रमानुमितावव्याप्तिरित्याहुः । तच्चिन्त्यम् ।

End :

न चैवं ज्ञानप्रत्यासत्त्यभेदः । तस्य च समानविषयकस्यान्यस्य च भिन्नविषय-कस्यासत्तितया भेदस्यातिस्फुटत्वादिति संक्षेपः ।

Anonymous. Begins abruptly. Contains a critical note on Vyāpti.

312

I. M. 1539. उपाधिविवरण Upâdhivivaraṇa

Substance Country-made paper Size 8¼×4 inches Folios 1—10. Lines 7. Extent in granthas: 140. Script · Nāgara. Appearance . Fair. Complete. Date : Sam. 1483 (A. D. 1426)

Beginning

उपाधिस्तु साधनाऽव्यापकत्वे सति साध्यसमव्याप्तिरित्येके । तत्र साधना-व्यापक उपाधिरित्युक्ते शब्दो नित्यः कृतकत्वादित्यत्र द्रव्यत्वादीनामुपाधिता स्यात् । अतः साध्य पदम् । साध्यव्याप्तिरुपाधिरित्युक्ते शब्दानित्यत्वे साध्ये प्रमेयत्वादीनामुपाधिता स्यात् । अतः साधनाऽव्यापकपदम् ।

End

[अविनाभावस्य लक्षणभेदं वक्तुं द्वैविध्यमाह—स द्विविध इति । व्याप्ति-रन्वय इत्युक्ते...

Colophon :

समाप्तं चेदमुपाधिविवरणम् ।

Post-colophon

संवत् १४८३ वर्षे श्रावणवदि १२ भूमे द्विवेद धनेश्वरस्य अध्ययनार्थं द्विवेद-द्वारिकेण लिखितं ग्रन्थसंख्या—१४० ।

Anonymous. Contains a dissertation on Upàdhi. The Ms. does not appear to be so old as it is recorded. Probably the scribe has copied verbatim even the post-colophon statement of the original Ms.

313

I. M. 31. उपाधिविचार (इत्यादि) Upâdhivicāra, etc.

Substance : Country-made paper. Size : 11×4 inches. Folios 1—86. Lines 12. Extent in granthas : 3060. Script : Nāgara. Appearance : Fair, Incomplete.

Beginning :

पूर्वग्रन्थेनाभिहित-सामान्यलक्षणास्वरूपकसम्बन्धिज्ञानात् स्वजन्यव्याप्तिप्रतिबन्धकव्यभिचारज्ञानसम्पादकज्ञानविषयत्वेन स्मृतस्य उपाधेरुपेक्षानर्हत्वादुपेक्षानर्हतावच्छेदक-तथाविधविषयत्वप्रसङ्गसंगत्या उपाधिर्निरूप्यते ।

End ·

तथा चानुपसंहारस्यानुमितिजनकव्यतिरेकव्याप्तिग्रहे प्रतिबन्धकीभूतज्ञानविषयत्वेनैव हेत्वाभासत्वमित्याहुः । विरुद्धत्वं च न साध्याभावव्याप्यत्वं कपिसंयोगि एतद्वृक्षत्वादित्यादावतिव्याप्तेर्नापि साध्यानधिकरणवृत्तित्ववि— ।

Anonymous. Ends abruptly. Contains a dissertation on Upâdhi, Pakṣatā, Parāmarśa, Kevalânvayin, Arthâpatti, Avayava and Sāmānya-nirukti.

314

I. M. 8897. संशयपक्षता-रहस्य Sāṃśayapakṣata-rahasya

Substance : Country-made paper. Size : 12½ × 5 inches. Folios 1—3. Lines 15 Extent in granthas 134. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Beginning ·

अथ पक्षता निरूप्यते । तत्र साध्यसन्देह एवेति वृद्धाः । दृष्टं च पर्व्वतपक्षकसंयोगसंसर्गकवह्निविधेयकानुमितिं प्रति पर्व्वतपक्षकसंयोगसंसर्गकवह्निप्रकारकतत्सम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगिताकाभावीयविशेषणतासंसर्गावच्छिन्नवह्न्यभावप्रकारताशाली संशय एव पक्षते । तस्य तादृशसंशयत्वेन न हेतुता, गौरवात् । × × दीधितिकृतस्तु प्राचीनमतं परिष्कुर्वन्ति ।

End :

संशये ग्राह्याभावोभयप्रकारतानिरूपित-विशेष्यतयो रैक्यात् सर्वत्र न संशयविशेष्यतायामभाव-प्रकारतानिरूपितत्व-सत्वादेकत्र - द्वयमितिरीत्याऽभावाप्रामाण्योभय-प्रकारताकाप्रामाण्यज्ञानस्य च तद्व्यक्तित्वेनैवोत्तेजकत्वस्वीकारादिति दिक् ।

Colophon :

इति संसयपक्षतारहस्यम् ।

Anonymous.

315

I. M. 472. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 7×3 inches. Folios 1–11. Lines 7. Script . Nāgara. Appearance . Fair Incomplete.

316

I. M. 9671.

Substanue : Country-made paper. Size : 13×5 inches. Folios 7—10. Lines 13. Extent in granthas : 121. Script Nāgara. Appearance . Fair. Incomplete.

Beginning

न समूहालम्बनेच्छाकालीनवह्निवह्नयभाववांश्चेति इत्यनाहार्यज्ञानेऽतिव्याप्तेरिति चेन्न, तादृशाहार्यभिन्नत्वस्य निवेशात् सा र्व भौ म मते सिषाधयिषाविरहविशिष्ट-स्वलक्षणाव्यवहितोत्तरक्षणोत्पत्तिकानुमितिकभिन्नाया सिद्धिः सिषाधयिषाविरह-विशिष्टायास्तस्याभावः, अनुमित्यात्मकसिद्धीनां स्वाव्यवहितोत्तरक्षणावृत्ति-स्वात्मकानुमितिकतया प्रतिबन्धकत्वापत्तिरत उत्पत्तिनिवेशः ।

End .

तादृशस्थले सामानाधिकरण्येन वह्नयभाववानगाहिमहानसीयवह्नयवगाहि-महानसीयवह्निमान् पर्वतीयवह्निसामान्याभाववान्न वेति संशयः पर्वतत्वाद्यवच्छेदेन वह्निसाध्यकस्थले पर्वतो वह्निमान् वह्नयभाववांश्च ।

Abrupt beginning and end. Its also contains a dissertation on Pakṣatā.

317

I. M. 11225.

Substance : Country-made paper. Size : 10×4½ inches. Folios 1—2. Lines 8—10. Extent in granthas : 54. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Beginning :

साध्यसन्देहजनककोटिद्वयोपस्थापकपक्षधर्मताज्ञानविषयत्वमिति सव्यभिचार-सामान्यलक्षणम् ।

End :

पक्षधर्मिकसाध्यवत्तानिश्चयस्यापि विषयकत्वप्रकारत्वेन पक्षान्तर्गतत्वात् इति पक्षधर्मतापदोपादानेऽपि तत्र ज्ञानत्वेऽतिव्याप्तेर्व्वज्रलेपत्वात् इति बोध्यम् ।

Colophon :

सव्यभिचारसामान्यलक्षणोपरि ।

Anonymous. A dissertation on Savyabhicāra.

318

I. M. 9663.

Substance : Country-made paper. Size : 13×5 inches. Folios 2—8. Lines 11. Extent in granthas 243 Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete,

विषयत्वमिति योजना । विषयप्रवृत्त्युपयोगि-यन्निरूपणघटकज्ञानप्रयोजनं इत्यपि योजना । शिष्टनिरूपणघटकहेत्वाभासत्वज्ञाने प्रवृत्तौ जननीयायां हेत्वाभासत्वाज्ञान-धर्मिकेष्टसाधनताज्ञानस्यापेक्षितत्वात् तत्त्वनिर्णयेत्यादिग्रन्थस्य फलप्रदर्शनपरत्वं संभवतीति भावः ।

End

नन्वेवं सति प्रमेयं गगनवद्वाच्यत्वादित्यादौ गगनाभावाभावस्य गगनस्याधि-करणाप्रसिद्ध्या हेतोः सत्प्रतिपक्षतात्वं न स्यादिति चेत्, का हानिः । बाधमा-दायैव हेतौ इष्टत्वोपपत्तेः । असाधारण्यरूपतायाः संपादनीयत्वादित्यनेनान्वयः । अयं भावः—यदा—

Anonymous. Abrupt beginning and end. Contains a dissertation on Vādha.

319

I. M. 9272.

Substance : Country-made paper Size : 9×3 inches. Folios 4 (by counting). Lines 14. Extent in granthas : 144. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Beginning :

गुणत्वेन व्यासज्यवृत्तिगुणचाक्षुषत्वावच्छिन्नं प्रति व्यासज्यवृत्तिगुणत्वेन च तादात्म्यसंबन्धेन हेतुत्वान्तराभ्युपगमात् ।

End

अनुमितिभिन्नमानसोपमित्योरेव परस्परं व्यभिचारादित्यनुमितित्वस्य मान-सत्वविरुद्धत्वमेव लाघवादुचितम् । एतेन शाब्दत्वोपमितित्वयोरपि मानसत्व-व्याप्यत्वं प्रत्याख्यातमिति समासः ।

Colophon :

अनुमितित्वशाब्दत्वादेर्मानसत्वव्याप्यत्वखण्डनम् ।

Anonymous. Begins abruptly.

320

III. G. 17. वायुप्रत्यक्षविचार Vāyu-pratyakṣavicāra

Substance : Country-made paper, Size : 10×4½ inches Folios 1 - 19. Lines 15 Script : Nāgara, Appearance Fair. Date Sam 1780 (A. D 1723).

Beginning :

अपेक्षाबुद्धिशून्यकाले द्वित्वाद्यनुपलम्भादपेक्षाबुद्धेरनेकसंख्याहेतुत्वं स्वीक्रियते ।

Colophon

इति वायुप्रत्यक्षविचारः ।

Post colophon

संवत् १७८० आषाढशुद्धाष्टम्यां रवौ अयाचितोपाख्यरघुनाथसूनुना रामचन्द्रेण लिखितं पुस्तकमेतत् स्वार्थं परार्थञ्च ।

Contains dissertations on the following topics :—

(i) अपेक्षाबुद्धेरेकसंख्याहेतुत्वविचारः, (ii) लौकिकविषयताविचारः, (iii) स्मृतिसंस्कारविचारः and (iv) वायुप्रत्यक्षविचारः ।

Some of these are also noticed in the India office Catalogue, Vol. IV. No. 2027 & 2028. The name of the author is not mentioned anywhere in the Ms.

321

III. F. 98. स्मृतिसंस्कार-विचार Smṛti-saṃskāra-vicāra

Substance . Country-made paper. Size . 10×4 inches. Folios 1 - 13. Lines 9—10. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Complete. Date : Sam 1805 (A. D. 1748).

Beginning :

घटगोचरस्मृतिं प्रति घटगोचरज्ञानत्वेन न हेतुता घटनिर्विकल्पकादपि घटस्मरणापत्तेः । अवच्छिन्नविषयताशालित्वे हेतुत्वं कल्पयित्वा तद्वारणेऽपि द्रव्यत्वेन घटज्ञानादिसत्त्वे घटत्वेन तत्स्मरणापत्तेः ।

End ·

न च तथापि वह्निव्याप्याभाववान् धूम इति ज्ञानकाले वह्निव्याप्यो धूम इति संस्कारासत्त्वेऽपि विपरीतज्ञानकारणबलात् तन्नाशापत्तिरिति वाच्यम्। तादृश-संस्कारनाशं प्रति तादृशसंस्कारस्यापि प्रतियोगिविधया हेतुत्वेन तदभावादेव तथापत्त्यसंभवादित्याहुः।

Colophon .

इति स्मृतिसंस्कारविचारः समाप्तिमगमत्।

Post-colophon :

संवत् १८०५ वैशाखशुक्लचतुर्दश्याम्।

Also noticed in the India office Catalogue, Vol. IV. No. 2023.

322

III. F. 142.

Substance. Country-made paper, Size : 11×4½ inches, Folios 1-89. Lines 10, Script. Nagara, Appearance : Fair. Incomplete.

Contains discussions on the different topics of Nyāya-Vaiśeṣika. The names of the principal chapters are given below.

(a) **विषयनिष्ठदोषप्रतिबन्ध्यप्रतिबन्धकभावरहस्य** (ends in fol. 23*a*).

(b) **प्रागभावखण्डन** (fol. 40*a*).

(c) **विषयकार्यकारणभावरहस्य** (fol. 54*a*).

(d) **अभावग्राहकयोग्यतानिरूपण** (fol. 71*a*).

(e) **शरीरज्ञानादिककारणत्वविवेक** (fol. 79*b*).

The name of the author does not appear anywhere in the Ms.

323

I. M. 4918. पदार्थतत्त्वविवेचन Padârtha-tattvavivecana

Raghunātha Siromaṇi

Substance : Country-made paper. Size : 10×3½ inches. Folios 1-4, 6 Lines 8. Extent in granthas : 126- Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incemplete.

Beginning :

ॐनमः सर्वभूतानि विष्टभ्य परितिष्ठते ।
अखण्डानन्दबोधाय पूर्णाय परमात्मने ॥

अथ पदार्थतत्त्वं निरूप्यते । तत्र दिक्कालौ नेश्वरादतिरिच्येते । माना-भावात् । ... न कलञ्जं भक्षयेदिति कलञ्जभक्षणाभावविषयकं कार्यमिति अर्थः । तेन एतादृशोऽप्यन्वयः स्थलविशेषे व्युत्पत्तिसिद्ध इति मन्तव्यम् ।

अर्थानां युक्तिसिद्धानां मदुक्तानां प्रयत्नतः ।
सर्वदर्शनसिद्धान्तविरोधेनैव दूषणं ॥
अर्था निरुक्ताः सिद्धान्तविरोधेनैव पण्डिताः ।
विना विचारं न त्याज्या विचारयत यत्नतः ॥
सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञान् नत्वा नत्वा भवादृशान् ।
इदं याचे मदुक्तानि विचारयत सादरम् ॥
नीतिरेषा न दोषाय सेविता पूर्वपण्डितैः ।
यन्निजोक्तिविचाराय याचन्ते विदुषोऽपरान् ॥

Colophon :

इति भट्टाचार्यशिरोमणिविरचितं पदार्थतत्त्वविवेचनं संपूर्णम् ।

It is also called Padârtha-khaṇḍana or Padârtha-tattva-nirṇaya. Published in the Vizianagram Sanskrit Series, Benares.

324

I. M. 290. पदार्थखण्डनटिप्पणी Padârtha-khaṇḍana-ṭippaṇī

Raghudeva Bhaṭṭâcārya

Substance : Country-made paper. Size : 13×3½ inches. Folios 2–34. Lines 11. Extent in granthas : 1992. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

End :

पदार्थखण्डनीकृतपुरुहूतपुरोहितम् ।
शिरोमणिमहं वन्दे शिरोमणिमिवाद्भुतम् ॥
श्रीमद्दीधितिकारकल्पितघटाकोलाहलव्याकुले मार्गे ।
सञ्चरणाय यन्निगदितं सिद्धान्तसिद्धेतरत् ॥
दवासेन भवेद् यदीह सहसा प्रौढापवादो मम ।
क्षन्तव्यः कृतिभिः श्रुतो यदि भवेद् यक्षानुरूपो बलिः ॥ ।

Colophon :

इति रघुदेवभट्टाचार्य्यविरचितं पदार्थखण्डनटिप्पणं समाप्तिमगमदिति ।

Printed in the Vizianagram Sanskrit Series along with the main text of Raghunātha.

325

I. A. 12. पदार्थतत्त्वावलोक Padârtha-tattvâvaloka

Viśvanātha

Substance : Country-made paper. Size : 15½×9½ inches. Pages 1–53. Lines 29. Extent in granthas : 1700. Script : Bengali. Appearance : Good. Complete.

Beginning

इन्द्रादिवृन्दारकवृन्दवन्द्यं प्रणम्य पादाम्बुरुहं मुरारेः ।
शिरोमणिस्वीकृतवर्त्मनैक वमतान्यकृतस्य (वर्त्मनैव मतान्यहं तस्य ?) विवेचयामि ॥

अथ द्रव्यादयस्तावत् प्राचीनपरिगृहीताः पदार्थाः । तत्र विचार पुरः सरं केषाञ्चिदाधिक्यं निराकरिष्यन्नाधिक्यमपि केषाञ्चिद् व्यवस्थापयिष्यन् वस्तु-व्यवस्थापकं सिद्धान्तप्रवादमात्रमनधिकृत्य प्रतिजानीते—अथेति ।

End :

निर्मासे कठिनेऽस्मिन् कौटिल्येनापि सूक्ष्मतरबुद्ध्या ।
दत्तो दोषोऽपि मुदे स्तन इव विहितो रदाघातः ॥
विद्यानिवाससूनोः कृतिरेषा विश्वनाथस्य ।
विदुषामतिसूक्ष्मधियाममत्सराणां मुदे भविता ॥
त्वच्चिन्तारहितेन तावकमहामायाविमूढात्मना
संसारार्णवदुर्निवारलहरीजालेषु मोमुह्यता ।
विद्योर्जत्सदसद्विवेकरहितेनेदं मया वर्णितं
तेमानेन पदार्पितेन भगवान् प्रीणातु नारायणः ॥

Colophon :

इति श्रीसिद्धान्तपञ्चाननकृतः पदार्थतत्त्वावलोकः समाप्तः ।

This is a commentary on the Padârthakhaṇḍana of Raghunātha Śiromaṇi by Viśvanātha, the celebrated author of the Bhāṣā-pariccheda.

The text of this Ms. is very corrupt. For further information, see India Office Catalogue, Vol. IV., No. 2097.

326

III. A. 9. द्रव्यसारसंग्रह Dravyasāra-saṃgraha

Raghudeva Bhaṭṭâcārya

Substance: Country-made paper. Size: 10×4½ inches. Folios 1—92. Lines 11. Extent in grantha. 3100. Script· Nāgara. Appearance: Fair. Complete. Date: Sam 1832 (A. D 1775).

Beginning:

यत् तादात्म्यस्फुटपरिचयोत्पादनायार्द्धदेहं
गौरी प्राप्ता हरिरपि यदीयार्द्धदेहं जहार ।
अत्युदा···परिमितगुणग्राममीशं तमाद्यं
वन्दे यस्मादमलमतिभिः प्रार्थ्यते मोक्षलक्ष्मीः ॥
रघुवीरकृतद्रव्यसारसंग्रहलोकनैः ।
सन्तश्चरन्तु निःशङ्कं सिद्धान्तसिद्धवर्त्मसु ॥

अत्र सकलशिष्टै र्ग्रन्थादौ मङ्गलस्योपनिबद्धत्वादादौ मङ्गलफलं विचार्यते ।

End:

दीधितिकृतस्तु मनो न पदार्थान्तरमपि तु असमवेतम् । तत्तु प्राचीनमते परमाणुः नवीनमते त्र्यसरेणुरिति मनसो हष्टमात्रगुणवत्त्वं निर्युक्तिकमित्याहुः ।

Colophon:

इति श्रीयुतमहामहोपाध्यायहरिरामतर्कवागीशभट्टाचार्यशिष्यश्रीयुतरघुदेवभट्टाचार्य-विरचितो द्रव्यसारसंग्रहः समाप्तः ।

Post-colophon:

शुभमस्तु संवत् १८३२ ।

Contains discussions of the various problems connected with 'substance.'

327

I. M. 9270.

Substance: Country-made paper Size: 9×3½ inches. Folios: 1–10. Lines 12. Extent in granthas: 314. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning:

द्रव्यनाशं प्रति क्वचित् समवायिनाशः क्वचिदसमवायिनाशः कारणम् । तत्र समवायिनाशाजन्यद्रव्यनाशं प्रति विजातीयसंयोगनाशः कारणम् ।

End:

संख्याग्रन्थेऽवधिज्ञानमधिकमपेक्ष्य द्वित्वाव्यञ्जकैकबुद्धिव्यङ्ग्यत्वं द्विपृथक्त्वादे-रिति पूर्वोक्तमूलव्याख्यानावसरे वर्द्धमानोपाध्यायैरेव लिखनात्। फलगर्भोक्त-व्याप्तेरेव द्वित्वादेरपेक्षाबुद्धिजन्यत्वाभ्युपगमे बीजत्वसम्भवेन गौरवापादककारण-गर्भताहशव्याप्तेर्वैशेषिकसिद्धत्वे मानाभावाच्च। भाष्यकारेण सूत्रकारेण ताहशव्याप्तेरलिखनात्। प्रतिनियतव्यञ्जकाव्यङ्ग्यत्वघटितव्याप्तेराचार्यैर्लिखनेऽपि प्रतिनिय—

The Ms. deals with the cause of the destruction of 'substance' at the time of the dissolution of the world.

328

I. M. 9268. सुवर्णवाद Suvaarṇavāda

Rāmabhadra Sārvabhauma

Substance: Conntry-made paper. **Size**: $9\frac{1}{2} \times 3\frac{1}{2}$ inches. **Folios** 1–2. **Lines** 13. **Extent in granthas**: 70. **Script**. Nāgara. **Appearance**: Oldish. Incomplete.

Beginning:

नमामि न्यायदुष्पारपारावारैकतारकं।
श्रीमद्भट्टाचार्य्यचूडामणितातपदद्वयम् ॥१॥
भट्टाचार्य्यसार्वभौमरामभद्रेण धीमता।
तैजसत्वं सुवर्णादेराधिक्यं च विचार्यते ॥२॥

अथ सुवर्णं तेज इति निखिलवैशेषिकैकवाक्यतया नैयायिका वदन्ति। तदपरे न क्षमन्ते। मानाभावात्। न हि सुवर्णं तेज इति कश्चित् साक्षात् करोति।

End:

प्रतिबन्धकाभावस्य च कार्यसहभावेन हेतुत्वात् न पीतोत्पत्तिसमये तद्विरूपो-त्पत्तिः। एवं च एकेनैव वैजात्येनाप्रिसं—

Contains a dissertation on the topic whether 'gold' is to be regarded as a fiery or earthy substance.

329

I. M. 9407. समवायपदार्थ Samavāyapadârtha

Substance: Country-made paper. Size: 9½×2½ inches. Folios 16–33. Lines 6. Extent in granthas: 324. Script: Nāgara. Appearance: Oldish. Incomplete.

Beginning·

करोति तद्वावयवान्तरादिति स्थितिः। अतोऽवयवकर्मावयवान्तरादेव विभागमारभते।

End:

नहि दिक्षु वानुमेयः। एको नित्यः सर्वबान् समवाय इति।

Colophon:

इति समवायपदार्थः समाप्तः।

The Ms. begins abruptly. In contains a discussion on 'inherence' as a separate category which is recognised by the Vaiśeṣikas.

LINGUISTIC SPECULATIONS

330

I. A. 4(c). न्यायवादार्थ Nyāya-vādârtha

Substance: Country-made paper. Size: 15½×10½ inches. Pages 1–150. Lines 30. Script: Bengali. Appearance: Good. Complete.

Beginning:

अथ किमिदं कारणत्वं यदवच्छिन्नसमुदायः सामग्री। तत्र प्राञ्चः—अनन्यथासिद्धनियतपूर्ववर्त्तिजातीयत्वं कारणत्वम्। तत्र कारणान्तरेणैव सह यद्रूपावच्छिन्नस्य यादृशकार्यपूर्ववर्त्तित्वमवगम्यते तद्रूपावच्छिन्नं तादृशकार्यं प्रत्यन्यथासिद्धम्। यथा घटादिकं प्रति दण्डरूपत्वे दण्डसमवहितचक्राद्यवच्छिन्नमन्यं प्रति पूर्ववर्त्तित्वे ज्ञात एव यद्रूपावच्छिन्नस्य प्रकृतकार्यपूर्ववर्त्तिताग्रहः तद्रूपावच्छिन्नं तादृशकार्यं प्रत्यन्यथासिद्धम्। यथा ज्ञानादिकं प्रति आकाशत्वाद्यवच्छिन्नम्। तत्रहि शब्दादिसमवायिकारणतया आकाशादिसिद्धावेव तस्य ज्ञानादिपूर्ववर्त्तित्वं ग्रहीतव्यमिति।

End :

केचित्तु प्रतियोगिपदोत्तरस्य पुंसः प्रतियोगित्वेऽनुयोगित्वे वा नञुत्तरस्य चाधिकरणत्वे नञो वा भावबति (?) लक्षणा विभक्त्यर्थानुपयोगिसमानविभक्ति-कार्थयोरन्योन्याभावसंसर्गाभावबोधने नञो न सामर्थ्यं तेन न पतति न राज इत्यादौ भवत्यादेरन्योन्याभावो भूतलं घट इत्यादौ घटादेः संसर्गाभावो न प्रतीयत इति दिक् ।

Colophon :

इति न्यायवादार्थः समाप्तः ।

Contains dissertations on several topics of religious, philosophical and grammatical interests from the stand point of Navya-Nyāya.

331

I. M. 6754. वादार्थमाला Vādârthamālā

Rudra Nyāyavācaspati

Substance : Country-made paper. Size : 9×4. inches. Folios 1–6. Lines 9. Extent in granthas : 92. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Beginning :

विद्यानिवासपुत्रस्य न्यायवाचस्पतेरियं ।
निर्मितिर्निर्मलधियामानन्दयतु मानसम् ॥१॥

नीलरूपासमवायिकारणकत्वं पीतरूपासमवायिकारणकवृत्ति न वा ? नीलं रूपं पीतरूपासमवायिकारणकरूपासमवायिकारणं न वा ? नीलं रूपं नीलरूपान्य-रूपासमवायिकारणं न वा इति चित्ररूपे विप्रतिपत्तयः ।

End :

चित्ररूपवादिना तु नीलं प्रति नीलेतरस्य प्रतिबन्धकत्वमेव वाच्यं, तावतैव चित्ररूपस्थाने नीलानुत्पत्तिः । शुक्लघटादौ तदनुत्पत्तिः संगच्छते ।

The benedictory verse as quoted above, also occurs in the author's Pratyakṣa-dīdhiti-parikṣā. See above, p. 249. He is also the author of 'Śabda-pariccheda' wherein he seeks to establish the validity of 'Śabda' as a distinct source of cognition (See Ms. No. G. 1231, belonging to the Asiatic Society).

The present work is not noticed by Aufrecht.

332

III F. 74.

Substance: Country-made paper. Size: 11×3½ inches. Folios 1–16. Lines 9. Script: Nāgara Appearance: Fair. Complete.

Beginning:

नीलान्यरूपं नीलासमवायिकारणकं नवेति विप्रतिपत्तिः। विषि(?)कोटिश्चित्र-रूपत्वादिना सामानाधिकरण्येन च साध्यसिद्धिरुद्देश्याऽतोंशतो बाधेऽपि न क्षतिः।

End:

नीलघटादिमात्रसन्निकर्षदशायाञ्च चित्रत्वनिर्विकल्पकवारणाय चित्रत्वग्रहे संयुक्तसमवेतसमवायस्यापि विशिष्य हेतुतावाच्यासम्मते च चित्रचाक्षुषं प्रति संयुक्तसमवायस्य विशिष्यहेतुतामात्रकल्पने लाघवमिति।

No name, no colophon. Tallies to a considerable extent with the previous Ms. It may even be a copy of 'Citra-rūpa-vicāra.'

333

III. G. 148. नञ्वादटिप्पणी Nañvāda-ṭippaṇī

Rāmabhadra Sārvabhauma

Substance: Country-made paper. Size: 18×3½ inches. Folios 1–8. Lines 7. Script: Bengali. Appearance: Fair. Complete. Date: Śaka 1597 (A. D. 1675).

Beginning:

तातस्य तर्कसरसीरुहकाननेषु चूडामणेर्दिनमणेश्चरणौ प्रणम्य।
श्रीरामभद्रसुकृती कृतिनां हिताय लीलावशात् किमपि कौतुकमातनोति॥

End:

अन्योन्येत्यादेर्यथासंख्यमन्वयः। कृत्यादेरित्यादिनाद्यत्वपरिग्रहः स्वसामर्थ्य-मिति पूर्वोक्तमेतत्। अतः कल्पनागौरवादिकमहचिबीजमिति संक्षेपः॥

Colophon:

इति महामहोपाध्याय-श्रीयुतसार्वभौमभट्टाचार्यविरचिता नञ्वादटिप्पणी समाप्ता।

Post-colophon:

श्रीरामदेवतर्कवागीशपुस्तकमिदम्। श्रीराधाकान्तदासदेवस्याक्षरमिदम्। शकाब्दा १५९७ तारिख.२० ज्यैष्ठ बुधवार॥

334

I. G. 35. शब्दसारमञ्जरी Śabdasāra-mañjarī

Bhavânanda Siddhântavāgīṣa

Substance: Country-made paper. Size: 12×8 inches. Pages 1—24. Lines 23. Script: Bengali. Appearance: Fair. Complete.

Beginning:

नत्वा श्रीकृष्णचरणं कारकाद्यर्थनिर्णयः ।
श्रीभवानन्दसिद्धान्तवागीशेन प्रतन्यते ॥

Colophon:

इति श्रीभवानन्दसिद्धान्तवागीशविरचितायां शब्दसारमञ्जर्यां षट्कारक-विवरणं सम्पूर्णम् ।

Printed in Bombay. See 'Vādârtha-Saṃgraha,' part II.

335

I. F. 12. शब्दार्थसारमञ्जरी Śabdârtha-sāramañjarī

Jayakṛṣṇa

Substance: Country-made paper. Size: 12×8½ inches. Pages 1-23. Lines 26. Script: Bengali. Appearance: Fair. Complete.

Beginning:

हेरम्बचरणद्वन्द्वं विघ्ननाशकरं परं ।
प्रणम्य जयकृष्णेन क्रियते सारमञ्जरी ॥
तत्र प्रथमतः कालत्रयनिरूपणम् । वर्त्तमानध्वंसप्रतियोगित्वमतीतत्वम् ।

End:

आलोक्य विविधग्रन्थं विचार्य च पुनः पुनः ।
कृतेयं जयकृष्णेन शब्दार्थसारमञ्जरी ॥

Colophon:

इति जयकृष्णशर्मविरचिता शब्दार्थसारमञ्जरी समाप्ता ।

Contains discussion on some topics of grammatical interest from the view point of the Naiyāyikas.

It is generally called 'Sāra-mañjarī'. Printed in Calcutta.

336

I. F. 43. शब्दशक्तिप्रकाशिका Śabdaśakti-prakāśikā

Jagadīśa Tarkâlaṅkāra

Substance: Country-made paper. Size. 11½×8½ inches. Pages 1-134. Lines 25. Script: Bengali. Appearance. Good. Complete.

Beginning

तर्कतन्त्रं च विदुषा विदुषां तोषकारिका ।
क्रियते जगदीशेन शब्दशक्तिप्रकाशिका ॥

Printed in the Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.

337

I. M. 9261. The Same

Substance: Country-made paper. Size. 9×4 inches. Folios 1, 3-11 Lines 9. Extent in granthas: 178 Script: Nagara. Appearance. Fair Incomplete.

338

I. G. 37. शब्दशक्तिप्रकाशिकाटिप्पणी

Śabdaśaktiprakāśikā-ṭippaṇī

Kṛṣṇakānta Vidyāvāgīśa

Substance: Country-made paper. Size: 12×8½ inches Pages 1—336. Lines 24. Script: Bengali. Appearance: Good. Complete.

Beginning:

योगेशः क्व गतं चिरं हिमगिरेः शृङ्गे कुटीरे प्रिये
योगार्थं किमुतास्ति केचि (?) रमणी तत्रेति सम्भाषणम् ।
श्रुत्वा हाससमन्वितं गिरिसुता गौरीशयोर्मेनका
तत्रास्तीति वदन् सलज्जहृदयो मां पातु लम्बोदरः ॥
न्यायालङ्कारयुक्तं त्रिभुवनजनकं श्रीपतीशेन जुष्टम्
तुष्टं धीरेषु रुष्टं सततमविदुषां श्यामलं सामगीतम् ।
ध्यात्वं तातं नितान्तं सदयमसदृशं मादृशां साधुसङ्गं
श्रीयुक्तं चात्र कालीचरणमरचयं ग्रन्थमादौ प्रणम्य ॥
... ...

मङ्गलाचरणपूर्विकां निजकृतकारिकावलीं व्याख्यातुं प्रेक्षावत्प्रवृत्तये शिष्यशिक्षायै च प्रयोजनाभिधेयसम्बन्धप्रतिपादकं पद्यमादौ निबध्नाति तर्कमित्यादि ।

End.

तद्धितस्य न्यायासम्वलितार्थकत्वेन विचाराविधुरतयातिसुगमतया च तट्टिप्पणीकरणे मदीयप्रवृत्तिर्नोत्पन्ना इति समाप्तश्चायं ग्रन्थः ।

Colophon :

इति श्रीकृष्णकान्तविद्यावागीशभट्टाचार्यविरचिता शब्दशक्तिप्रकाशिकाटिप्पणी समाप्ता ।

The author is said to have finished his work in the Śaka year 1732 (A.D. 1810). He did not comment upon the Taddhita portion. Printed in the Chowkhamba Sanskrit Serles, Benares.

339

III. G. 8. शब्दशक्तिप्रकाशिकाटीका Śabdaśaktiprakāśikā-ṭikā

Rāmabhadra Siddhântavāgīśa

Substance. Country-made paper. Size: $10\frac{1}{2} \times 4\frac{1}{2}$ inches. Folios 1–43. Lines 12. Script Nāgara. Appearance. Fair. Complete Date : Sam 1781 (A. D. 1724).

Beginning :

विश्वतात ! जगन्मातरेवं गौरीगिरीशयोः ।
मिथः सम्भाषया स्मारं हेरम्बं समुपास्महे ॥
गुरुमिव गुरुमिह नत्वा तत्कृतशब्दशक्तिप्रकाशिकायाः ।
श्रीरामभद्रकृती कुरुते टीकां मुदे सुधियः ॥

शब्दशक्तीति । शब्दस्य शक्तिर्बोधसामर्थ्यं तत्प्रकाशिकेत्यर्थः । तेन ग्रन्थस्य लक्षणादिप्रकाशकत्वेऽपि न क्षतिः ।

End :

द्वित्रा इत्यादौ च भावस्य संशयकोटिकतयानुभवस्य बाधितत्वात् इत्याशयेनाहुरित्युक्तयाऽस्वरसो व्यञ्जितः ।

Colophon :

इति श्रीनवद्वीपीय - महामहोपाध्याय - श्रीरामभद्रसिद्धान्तवागीशभट्टाचार्यविरचिता शब्दशक्तिप्रकाशिकाप्रबोधिनी समाप्ता ।

The author does not comment after **'बहुव्रीहि'**. Printed in the Chowkhamba Sanskrit Series.

340

I. M. 15. पदवाक्यरत्नाकर (विवरणसहित)

Padavākya-ratnâkara with Vivaraṇa

Gokulanātha Bhaṭṭâcārya

Snbstance: Country-made paper. Size: 10×4½ inches Folios 2-33. Lines: 10. Extent in granthas 880. Script Nāgara. Appearance: Fair. Incemplete.

Beginning:

स्थित्युत्पत्तियौगपद्यमव्यवधानेन पौर्वापर्यं वा, समुदितत्वमित्यपि सम्भवति। तथाहि—प्रथमं स्वतः पुरुषार्थतावच्छेदकसुखत्वदुःखाभावत्वादिविशेषितसुखादिज्ञानात् स्वस्य सुखे दुःखाभावे वा तत्साधनता प्रतिसन्धानात्।

End:

प्रातिपदिकार्थे वर्त्तमाना विभक्तिरपि भेदाभावत्वविशिष्टे स्वार्थे प्रकृत्यर्थस्याधाराधेयभावमेवावगाहते नाभेदम्, अभिन्नयोरप्यभावत्वेनात्माश्रयस्याकरे स्वइस्तितत्वादिति प्राहुः। तदग्रे विवेचयिष्यामः।

इत्यभेदान्वयविवरणप्रकरणम्।

An attempt has been made here to explian some of the principal topics of grammatical speculations from the neological point of view. The author happens to be one of the distinguished Naiyāyikas of Navadwipa.

The following colophon appears on fol, 24*b*:

इति पदवाक्यरत्नाकरे पदवृत्तिग्रन्थविवरणम्।

Published in the Sastra-muktavali Series, Conjeeveram, South India.

341

I. M. 4843. वाक्यवाद (वाक्यवाददीपिकासहित)

Vākyavāda with Vākyavāda-dīpikā

Hariyaśo Miśra

Substance: Country-made paper. Size: 14×7 inches. Folios 9-17. Lines 15. Extent in granthas: 405. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Com. :···यबोधस्वीकारेण विशेषणीभूतोष्णीषस्य ऋत्विगद्वारा लोहितस्य चोष्णीषद्वारा भावनाकरणत्वस्येष्टत्वेन विशेष्यान्वय्यन्वयित्वरूपविशेषणत्वम- व्याहतमिति धावनस्यापि मृगद्वारा दृशिक्रियायां कर्मतासंबन्धेनान्वयित्वम- व्याहतमिति न विरोधः ।

Begins abruptly. The author of the Vākyavāda is Raghu Nātha Śiromaṇi. The commentator is Hariyaśo Miśra who also wrote a commentary on the Bhagavad-gītā in which he mainly followed the commentary of Madhusūdana Saraswatī.

Printed in Bombay. See 'Vādârtha-Saṃgraha' Part I.

342

I. M. 34. वाक्यवाददीपिका Vākyavādadīpikā

Hariyaśo Miśra

Substance Country-made paper. Size : 14×5½ inches. Folios 2 – 30. Lines 8. Extent in granthas . 712. Script . Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

End

नातः पटोलपत्रमित्यादौ पटोलादिपदस्यपटोलादि सम्बन्धिनि लक्षणा- स्वीकारे पटोलादेः पटोलतावच्छेदकत्वेऽपि तत्परामर्शानुपपत्तिरिति भावः ।

Colophon .

इति श्रीहरियशोमिश्रनिर्मिता वाक्यवाददीपिका समाप्ता ।

The first folio is only wanting.

343

III. G. 11. व्युत्पत्तिवाद Vyutpattivāda

Gadādhara Bhaṭṭâcārya

Substance : Country-made paper. Size : 12½×5 inches. Folios 1 – 80. Lines 10. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Commences from the beginning and breaks off towards the end. Printed in Bombay and also at Benares.

344

I. M. 9366. The Same

Substance: Country-made paper. Size : 9½×4½ inches. Folios 2–127. Lines 9. Extent in granthas : 2394. Script . Nāgara. Appearance . Fair. Incomplete.

End :

मैत्रेण न पच्यत इत्यादौ वर्त्तमानपाकानुकूलकृतित्वावच्छेदेन मैत्रवृत्तित्वाभाव-बोधनात् । वर्त्तमानत्वस्य कृतिविशेषणतया चैत्रेण पक्ष्यते पच्यते ननु—. ।

345

I. M. 9158. The Same

Substance Country-made paper. Size · 9½×4½ inches. Folios 1–19. Lines 11. Script Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete

The Ms. is partly damaged:

346

I. M. 8152. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 10×4 inches. Folios 11 – 134. Lines : 10 Extent in granthas : 4020 Script : Nāgara.. Appearance . Fair. Incomplete

The Ms. is damaged at places by white ants.

347

I. M. 9968. The Same

Substance : Country-made paper. Size : 9×4 inches. Folios 1–18. Lines . 13. Script : Nāgara Appearance . Fair. Incomplete,

348

I. M. 119. व्युत्पत्तिवादविवरण Vyutpattivāda-vivaraṇa

Substance: Country-made paper Size : 10×4½ inches. Folios 1–44. Lines 14 Extent in granthas : 1515. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

द्वितीयार्थविभक्त्यर्थविवरणमाह—कर्मणि द्वितीयेति । अनुशासनादिति । कर्मणीति भावप्रधाननिर्देशात् सप्तम्याश्च वाचकतार्थकत्वात् कर्मत्ववाचिका द्वितीयेत्यर्थः ।

घट आकाशं न पश्यतीत्यत्रैव मुख्यतया अनुपपत्तिरुद्भाविता इत्यादिपदात् अन्धः आकाशं न पश्यति, अभाव आकाशं न पश्यति, घटो घटं न पश्यतीत्यादीनां संग्रहः ।

Colophon

इति व्युत्पत्तिवादे द्वितीयाविभक्त्यर्थनिरूपणे प्रथमखण्डम् ।

Contains discussion on the second case-ending only. The name of the author does not appear anywhere in the Ms. Not noticed by Aufrecht

349

III. F. 86. शक्तिवाद Śaktivāda

Gadādhara

Substance: Country-made paper. Size 9½×4 inches. Folios 1–38. Lines 8–10. Script: Nāgara. Appearance Fair. Incomplete

Beginning

सङ्केतो लक्षणा चार्थे पदवृत्तिः । वृत्त्या पदप्रतिपाद्य एव पदार्थ इत्यभिधीयते ।

Starts from the beginning, but terminates abruptly in the middle. Printed at Benares.

350

I. M. 9403. विधिस्वरूपविचार Vidhi-svarūpa-vicāra

Gadādhara

Substance: Country-made paper. Size: 10×4½ inches. Folios 1–12. Lines 9. Extent in granthas 248. Script: Nāgara. Appearance: Fair Incomplete

Beginning.

ओदनकामः पचेत स्वर्गकामो यजेत इत्यादि विधिवाक्यं पाकयागादौ प्रवर्त्तकम् । तस्य च तथात्वं न साक्षात्, अव्युत्पन्नानां ततोऽप्रवृत्तेः, किन्त्वर्थ-ज्ञानद्वारेति तस्य प्रवर्त्तकज्ञानजनकत्वोपपत्तये प्रवर्त्तकज्ञानविषये लिङः शक्तिरिति सर्वेषामेवानुमतम् ।

एवं च किञ्चिद्रूपेण फलतावच्छेदकप्रकारकेच्छासहितस्य तेन रूपेण तत्-प्रकारकफलसाधनताज्ञानस्यासंग्रहात् तस्याप्युक्तरीत्या कारणान्तरं कल्पनीयमित्य-ननुगमतादवस्थ्यम् । एवमेकसम्बन्धेन फलतावच्छेदकधर्मप्र— ।

Ends abruptly. Printed at Benares.

ADDENDA

Vaiśeṣika & Nyāya

351

I. M. 3. वैशेषिक-सूत्रोपस्कार Vaiśeṣika-sūtrôpaskāra

Śaṅkara Miśra

Substance . Country-made paper. Size : 12½×4 inches. Folios 1–165. Lines 6. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Complete Date : Sam 1771 (A. D. 1714).

Colophon :

इति श्रीभवनाथात्मज श्रीशङ्करकृते वशेषिकसूत्रोपस्कारे दशमोऽध्यायः समाप्तः ।

Post-script :

समाप्तश्चायं ग्रन्थः । वैशेषिकसूत्राणां व्याख्यानं शङ्करेण यद्विहितम् । शुभमस्तु । मङ्गलञ्चास्तु । श्रीरस्तु ।

माघे मासि सिते पक्षे प्रतिपन्मन्दवासरे ।
लिखितं नाथुरामेण सूत्रोपस्कारपुस्तकम् ॥

संवत् १७७१ शाके १६३७ । श्रीकृष्णाय नमः । श्रीवासुदेवाय नमः । श्रीगोविन्दाय नमः ।

Translated into English by N. Ghosh and printed in the S. B. H.

352

I. M. 7. गुणदीधितिरहस्य Guṇa-dīdhiti-rahasya

Mathurānātha Tarkavāgīśa

Substance : Country-made paper. Size : 9½×4 inches. Folios 1—207 ; 19—26. Lines 10. Extent in granthas : 5400. Script : Nāgara. Appearance : Worm-eaten. Incomplete.

Beginning :

कुञ्चिताधरपुटेन पूरयन् वंशिकां प्रचलदङ्गुलीपंक्तीः ।
मोहयन्नखि...वामलोचनाः पातु कोऽपि नवनीरदच्छविः ॥

श्राम...नाथ-तर्कवागीशधीमता ।

गुणप्रकाशदीधितेर्भावो व्याख्यायते स्फुटम् ।

निर्विघ्नं प्रारिप्सित...कामनया कृतं भगवन्नमस्काररूपं मङ्गलं शिष्य-शिक्षायै आदौ निबध्नाति—ओं नम इति । अनुमानदीधितिरहस्ये प्र...म् । यद्वा प्रतिबन्धकीभूतद्रव्यतत्त्वेत्यादिप्रकाशफक्किकामवतारयति — विनापीति । निरूपणस्य...गरूपत्वादिति भावः ।

End

यथाश्रुतमूलात् सलिलादिपरमाणुरूपापरिग्रहभ्रमं निवारणार्थमाह...णेति । तस्यैकत्वमपीत्यत्र तच्छब्देन परमाणुपरामर्शात् आकाशादिर्न लभ्यते, अत आह—तत्सम्बन्ध इति । कार्यत्व इति रूपं क्वचित् एकत्वं न तु सर्वत्रेति भावः । प्रकाशोक्तं यथाश्रुतं शून्यत्वान्तं न परार्द्धं ।

This constitutes a sub-commentary on the Guṇa-dīdhiti of Raghunātha by Mathurānātha Tarkavāgīśa, one of the chief exponents of Navya-Nyāya. Some leaves in the beginning are worm-eaten. Different specimens of hand-writing prevail in some folios.

The following colophons occur in the Ms. :—fol. 167*a* (last line) — गुणदीधितिरहस्ये साधर्म्यवैधर्म्यरहस्यम् ; fol. 207*a*. l. 7— इति गुणदीधितिरहस्ये रूपग्रन्थरहस्यम् ।

The folios 19-26 are not stray ones, but form continuation of the same work ending in the discussion on the major portion of 'संख्या'.

Not yet printed.

353

III. E. 87. गुणशिरोमणिटीका Guṇa-śiromaṇi-ṭīkā

Rāmakṛṣṇa Cakravartin

Substance . Country-made paper. Size : 9½×4 inches. Folios 113 (by counting). Lines 9. Script : Nāgarā. Appearance : Worm-eaten. Complete. Date : Sam 1664 (A. D. 1607).

Beginning

वाणि ! प्रसीद करुणामयि ते नतोऽस्मि
त्वं येन देवि सुतवत्यसि पुत्रिणीषु ।
येनोद्धारि कुनिबन्धतमेऽन्धकूपे ।
मग्नाक्षपादकणभक्षमतं निरीक्ष्य ॥
यन्मूलमेव सुकृतानि तयोः कृतानि ।
व्यासादयः सदसि नित्यमुदाहरन्ति ॥
तस्याशयं गुणविवेचनमाकलय्य ।
ब्रूते शिरोमणिगुरोरिह रामकृष्णः ॥

निरूपणं शाब्दबोधानुकूलव्यापारः । स च धर्मिनिरूपण-धर्मनिरूपणयो हेतुहेतुमद्भावो नास्त्येतदाशयवानाह—विनापीत्यादि ।

End :

ननु तुरीतन्तुविभागस्यानपेक्षकारणत्वे कर्मत्वापत्तिरत आह शक्यते चेत्यादि ।

Colophon :

इति श्रीरामकृष्णभट्टाचार्यचक्रवर्त्ति-विरचिता गुणशिरोमणिटीका समाप्ता ।

Post-colophon :

श्रीसंवत १६६४ पिङ्गलाब्धे (!) शालिवाहनशके १५२९ प्लवङ्गनामसंवत्सरे पौषवदी १४ बुधे तद्दिने शाण्डिल्यगोत्रोत्पन्न-त्र्यम्बकोपासितना लिखितमिदम् प्रह्लादपन्तस्यार्थे लिखितमिदम् ।

This is a sub-commentary on the Raghunātha Śiromaṇi's commentary on the Guṇa section of Kiraṇâvali. Not yet printed. For other Ms., see India Office Catalogue, Vol. IV, No. 2068.

354

III. A. 13. न्यायलीलावती Nyāya-līlāvatī

Vallabhācārya

Substance: Country-made paper. Size. 11×5 inches. Folios 2–90. Lines 11. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Colophon :

इति श्रीमदाचार्यवल्लभकृता न्यायलीलावती समाप्ता ।

Only the first folio is wanting.

355

I. F. 43. लीलावतीव्याख्या Lilāvati-vyākhyā

Śaṅkara Miśra

Substance: Country-made paper. Size: 11½×8½ inches. Pages 1–144. Lines 28. Script: Bengali. Appearance: Good. Complete. Date: Śaka 1739 (A. D. 1861).

Colophon :

इति श्रीमहामहोपाध्यायसन्मिश्र-श्रीभवनाथात्मज-महामहोपाध्यायसन्मिश्र-श्रीशङ्करमिश्रकृता लीलावतीव्याख्या समाप्ता। शकाब्दाः १७३९।

This is a commentary on the Nyāya-lilavati of Vallabha. The text of the Ms. is not very correct. Printed in the Chowkhamba Sanskrit Series.

356

I. M. 9259. The Same

Substance: Country-made paper. Size. 9½×4 inches. Folios: 17–56, 63–101, 103. Lines 12. Extent in granthas: 3360. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

357

I. M. 947. मितभाषिणी Mitabhāṣiṇi

Substance: Country-made paper. Size: 8½×3½ inches. Folios 1–114. Lines 6. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Complete. Date: Sam 1611 (A. D 1554).

Post-colophon :

यादृशं पुस्तके दृष्टं तादृशं लिखितं मया।
यदि शुद्धमशुद्धं वा मम दोषो न दीयताम्॥

संवत् १६११ वर्षे आषाढ़ सुदि १२ वार शुक्रे। श्री। लिखितं व्यास भोषवजी।

For further details, see above, No. 97.

358

III. H. 42. भाषापरिच्छेद Bhāṣā-parichheda

Viśvanātha

Substance: Country-made paper. Size: 13×2½ inches. Folios 1—17. Lines 5. Script: Bengali. Appearance: Fair. Complete. Date: Śaka 1741 (A. D. 1819).

359

III. H. 43. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 12½×3½ inches. Folios 1—11. Lines 7. Script: Bengali. Appearance: Fair. Complete.

360

III. H. 44. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 16×3½ inches. Folios 2–13. Lines 5. Script: Bengali. Appearance: Fair. Incomplete.

Only the first page is wanting.

361

I. M. 10647. सिद्धान्तमुक्तावली Siddhânta-muktâvalī

Substance: Country-made paper. Size: 13×7½ inches. Folios 1—66. Lines 12. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Complete.

Colophon:

इति श्रीमहामहोपाध्याय - विद्यानिवासभट्टाचार्यपुत्र-श्रीविश्वनाथभट्टाचार्य-विरचिता कारिकावल्युपरि न्यायमुक्तावलीनाम्नी विवृतिः संपूर्त्तिमगात। सम्पूर्णम्, समाप्तम्।

Here the colophon names the work as 'Nyāya-muktâvalī' instead of 'Siddhânta-muktâvalī.'

362

I. M. 123. The Same

Substance: Country-made paper. Size: 9½×5 inches. Folios 1–60. Lines 10. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Complete. **Date:** Sam 1850 (A. D. 1793).

Colophon :

इति श्रीमन्महामहोपाध्याय-पञ्चाननभट्टाचार्यविरचिता सिद्धान्तमुक्तावली सम्पूर्णा ।

Post-colophon :

संवत् १८९० भावनाम संवत्सर पौषकृष्ण (?) ५ । श्रीकृष्णपरमात्मने नमः । श्रीगोपालकृष्णाय नमः । श्रीकाशीविश्वेश्वराय नमः ।

363

I. M. 9430. The Same

Substance : Country-made paper Size : 4×2 inches. Folios 3–55, 57–79, 1–28, and one extra leaf Lines 5. Script : Nagara. Appearance : Fair Incomplete. Date . Sam 18 (?)

Colophon :

इत्यनुमानं समाप्तम् ।

Post--script

श्रीकृष्णार्पणमस्तु , संवत् १८ ।

The date is not certain. After the colophon at the end, only Samvat 18 is written and nothing more.

364

I. M. 346. मुक्तावली-प्रकाश Muktâvalī-prakāśa

Dinakara

Substance : Country made paper. Size : 10½×4 inches. Folios 1–211. Lines 7. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

End :

ननु प्रामाण्यमनुमानगम्यं तदा भवेद् यद्यनुमानं प्रमाणं भवेत्, तदेवं न सम्भवति । व्याप्तेर्ग्राहकाभावेनाज्ञानादित्यतः प्रामाण्यानुमितिप्रयोजकतया व्यभिचारस्याग्रहोऽथ सहचारग्रहस्तथेति मूलेन व्याप्तिग्रहोपायो दर्श्यते स चायुक्तः स्वकारणीभूतव्याप्तिस्वरूपज्ञानाभावादित्यत आह पूर्वं व्याप्तिरुक्तेति । व्यभिचाराग्रहस्य व्याप्तिग्राहकतामुपपादयति व्यभिचारग्रहस्येति । सहचारग्रहणता-मुपपादयति एवमिति । भूयोदर्शनस्य कारणत्वं खण्ड···

Commences from the beginning and ends abruptly at the beginning of the explanation of Muktâvalī under Kārikā 136.

365

I. M. 2808. The Same

Substance: Country-made paper. Size 12×4 inches. Folios 1—81. Lines 9. Script · Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete Date: Sam 1856 (A. D. 1799).

Beginning :

अवसरसङ्गतिमभिप्रेत्याह उपमितिमिति । तत्र गवये साहश्यदर्शनं साहश्य-प्रत्यक्षं तदुपमितिकरणमिति । नवीनमते नैतत् । अतिदेशवाक्यार्थशाब्दबोधः करणे अतिदेशवाक्यार्थस्मरणं व्यापारः साहश्यविशिष्टपिण्डदर्शनं सहकारीति सम्प्रदायमतं तु सहकारितया सावश्यकसाहश्यविशिष्टपिण्डदर्शनस्यैव करणत्वं युक्तमित्युपेक्षितम् ।

End ·

न व्यक्त्यभेदोविषयः, किन्तु ततसजातीयभेदो विषय इति भावः ।

भानु ं प्रणम्य परिभाव्य च शास्त्रसारं मुक्तावलीकिरण एष वितृप्रविष्टः ।

सद्युक्तिभिर्दिनकरेण करेण सोऽयं नीतः प्रकाशपदवीं सुधियां मुदेऽस्तु ॥

मुक्तावलीप्रकाशोऽयमज्ञानतिमिरापहः ।

तेन सन्तोषमायातु नीलकण्ठः सतां प्रियः ॥

Post-script :

संपूर्णम्, शुभमस्तु संवत् १८५६ पौषमास परिवा (?) कृष्ण पं ।

Commences from the beginning of **'उपमान'** and continues upto the end.

366

I. M. 306. तर्कामृततरङ्गिणी Tarkâmṛta-taraṅgiṇī

Mukunda Bhaṭṭa

Substance: Country-made paper. Size 13×5½ inches Folios 1—42 Lines 8—10. Script · Nāgara. Appearance: Fair. Complete. Date: Sam 1930 (A. D. 1873).

Post-script :

संवत् १९३० ज्यैष्ठशुक्लत्रयोदश्यां रविवासरे । शुभमस्तु । लेखक हनुमान् साकीन बड़गणेशमहल्ले नवापुरा दुकान माक्षीविनायक । श्रीमते रामकृष्ण-गोविन्दाय नमः ।

The text of Tarkâmṛta also appears in the Ms.

367

I. A. 4(b). कुसुमाञ्जलिकारिकाव्याख्या

Kusumâñjalikārikā-vyākhyā

Haridāsa

Substance : Country-made paper Size : 15½×10½ inches. Pages 1—17. Lines 35. Script : Bengali. Appearance : Good. Complete.

Colophon :

इति महामहोपाध्यायश्रीहरिदासन्यायालङ्कारभट्टाचार्यविरचिता कुसुमाञ्जलिकारिकाव्याख्या समाप्ता ।

368

I. M. 667. आत्मतत्त्वविवेक Ātmatattva-viveka

Udayanâcārya

Substance : Country-made paper Size 11×4 inches. Folios 1—34. Lines 9-10. Script : Nāgara. Appearance : Oldish. Incomplete.

स्वातन्त्र्यं यस्य निजं जगत्सु जनितेष्वादौ ततः पालनं
व्युत्पत्तेः करणं हिताहितविधिव्यासेधसम्भावनम् ।
भूतोक्तिः सहजा कृपा निरुपधिर्यस्तस्तदर्थात्मक-
स्तस्मै पूर्वगुरूत्तमाय जगतामीशाय पित्रे नमः ॥

Beginning :

Commences from the beginning and continues upto the major portion of 'क्षणभङ्गवाद' wherein it terminates abruptly. It is also called 'Bauddha-dhikkāra.' The Ms. is fairly accurate.

369

I. M. 296. बौद्धाधिकारटिप्पणी Bauddhâdhikāra-ṭippaṇī

Raghunātha Śiromaṇi

Substance : Country-made paper. Size : 9½×4½ inches. Folios 90-133. Lines 10. Script : Nāgara. Appearance : Fair. Incomplete.

Beginning :

······ण्यमहानाक्रान्तस्तत्कार्यमर्जयति, तेन विना तस्य स्वविषयनिश्चयत्वमेवापैति, अन्यथा प्रामाण्यनिश्चयस्यापि तथात्वार्थं प्रामाण्यनिश्चयानुसरणेऽनवस्थाप्रसङ्गादिति भावः । धर्मीति पक्षः । प्रामाण्यनिश्चयमिति । अप्रामाण्यशङ्काकलङ्कितत्वादिति भावः । शङ्कोत्पादासम्भवेन निराकुरुते न द्वैताभावादिति ।

End :

यत इति । वचसो ध्यानपरिपाककाष्ठाविरहदशायां च मनसो (धर्मपुरस्कारप्रवृत्तिकस्य) निर्धर्मात्मबोधनक्षमताविरहादिति । तस्या इति पञ्चमी । निर्वाणमपवर्गः । स्वयं भोगेनादृष्टक्षयादित्येके । तस्या निर्वाणं (विनाशः) । स्वयं कालविशेषसहितात् तत एवेत्यर्थ इत्यत्वयः (? इत्यन्यः) ।

इति शिरोमणिभट्टविरचिता बौद्धाधिकारटिप्पणीसंपूर्णा ।

Commences from the later portion of Bāhyārtha-bhanga-vāda, and continues upto the end. The text of the Ms. is not very correct. Cp. Bibliotheca edition, from pp. 701. *l.* 3 upto the end.

370

I. M. 4922.

Substance: Country-made paper. Size: 10½×4 inches. Folios: 115-184, 188-195. Lines 9. Extent in granthas: 2028. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning :

पौनरुक्त्यपरिहारादिति भावः । ननु तत्रेति । सप्तम्या अधिकरणत्वमर्थः । तच्चानुभवं प्रति प्रकारं प्रति वा ? नाद्यः, घटादेरनुभवानधिकरणत्वात् । नान्त्यः । गगने गगनत्वमित्यवृत्तिप्रकारकप्रमायामव्याप्तेः, रजतत्वस्यापि रजतेऽवस्थितस्य रजतभ्रमे प्रकारतया तत्रातिव्याप्तेश्च ।

End :

आचार्यास्तु योग्यानुपलब्धिस्तु यथाश्रुतेन्द्रियसन्निकर्षादेः । संयोगादेश्च प्रतियोग्यव्याप्यतया घटाभावसंयोगिनाशजन्यसंयो— ।

The Ms. contains a commentary on a portion of Prāmāṇyavāda and Anyathākhyātivāda sections of Gaṅgeśa's Tattvacintāmaṇi. It begins and ends abruptly and has no colophon.

I. M. 4998. तत्त्वचिन्तामणिगूढार्थतत्त्वदीपिका

Tattvacintāmaṇi-gūḍhârtha-tattvadīpikā

Raghudeva Nyāyâlaṅkāra

Sub-tance: Country-made paper. Size. 9×4 inches. Folios 1-25. Lines 10. Extent in granthas. 552 Script. Nāgara. Appearance: Oldish. Incomplete.

Beginning:

कर्पूराद्भुतधवलं केवलमीशानकीर्त्तितं ब्रह्म ।
वेदाविदितरहस्यं सकलनमस्यं नमस्यामः ॥१॥
अनुमानपरिच्छेदगूढार्थतत्त्वदीपिका ।
धीराणामुपकाराय रघुदेवेन तन्यते ॥२॥

असङ्गताभिधाने उन्मत्तप्रलपितत्वशंका स्यादिति सङ्गतिं प्रदर्शयन् शिष्यावधानाय प्रतिजानीते—प्रत्यक्षोपजीवकत्वादित्यादि । अत्र प्रत्यक्षोपजीवकत्वादित्यस्य प्रत्यक्षप्रमित्युपजीवकत्वात् प्रत्यक्षप्रमाणोपजीवकत्वाच्चेत्यर्थः ।

End:

तथा च न केवलं परप्रश्ननिवृत्त्यर्थं व्याप्तिर्निरूप्यतेऽपितु स्वशिष्यस्य व्याप्तिज्ञानार्थमपीति भावः । सिद्धान्तयति—अत्रोच्यते प्रतियोग्यसमानाधिकरणेत्यादि । अत्र यत्पदं हेतुतावच्छेदकावच्छिन्नपरं प्रतियोगितावच्छेदकावच्छिन्नं न—

It is a lucid and exhaustive commentary on the Tattvacintāmaṇi. Commences from 'Anumiti' and breaks off in the beginning of 'Siddhânta-lakṣaṇa.'

372

III. H. 45. तत्त्वचिन्तामणिदीधिति

Tattva-cintāmaṇi dīdhiti

Raghunātha

Substance: Country-made paper. Size: 13×2½ inches. Folios 1—171 Lines 5. Script: Bengali. Appearance: Fair. Complete.

I. M. 2820. शिरोमणिवाक्यार्थ Śiromaṇi-vākyârtha

Substance: Country-made paper. Size: 12¼×4 inches. Folios 1-3. Lines 20. Extent in granthas: 292. Script: Nāgara. Appearance: Fair. Incomplete.

Beginning:

आविर्देवं गुरुं नत्वा स्फूर्तिदां च सरस्वतीम् ।
शिरोमणेस्तु वाक्यार्थो लिख्यते स्मरणाय वै ॥१॥

समारब्धेति । समारब्धा याऽनुमानप्रामाण्यपरीक्षा तस्याः कारणीभूतं यद्व्याप्तिग्रहोपायप्रतिपादनं तस्य निदानं व्याप्तिस्वरूपनिरूपणं तत् आरभते तन्निवत्याविघ्नध्येनेत्यन्वयः ।

End:

हेतुसमानाधिकरणस्य व्या[illegible]तेरभावस्य सामानाधिकरण्यतावच्छेदक-यत्-साध्यतावच्छेदकं सामानाधिकरण्यमिति । अत्र सामानाधिकरण्येनेत्यनुक्तौ वह्निमान् धूमादित्यादौ वह्नित्वेन घटाभावसाध्यव्याप्तिः ।

The Ms. contains a student's note on Śiromaṇi's Dīdhiti on Vyāptipañcaka. It ends abruptly.

374

III. H 46. व्याप्तिपञ्चक Vyāptipañcaka

Jagadīśa

Substance: Country-made paper. Size: 13×3½ inches. Folios 1–5. Lines 9. Script: Bengali. Appearance: Fair. Complete.

375

III. H. 47. (i) पक्षताटिप्पणी (i) Pakṣatā-ṭippaṇī
(ii) परामर्शटिप्पणी (ii) Parāmarśa-ṭippaṇī

Jagadīśa

Substance: Country-made paper. Size: 17½×4 inches. Folios (i) 1–33, (ii) 1–47. Lines 8–9. Script: Bengali. Appearance: Fair. Incomplete.

Pakṣatā-ṭippaṇī ends in the middle of the first folio of the second book. Parāmarśa-ṭippaṇī is not complete; a few lines towards the end of it are left out.

376

III. H. 48. (i) सिद्धान्तटिप्पणी Siddhânta-ṭippaṇī
(ii) अवच्छेदकनिरुक्तिटिप्पणी
Avacchedaka-nirukti-ṭippaṇī

Jagadīṣa

Substance: Country-made paper Size: 15½×4 inches. Folios 18 (by counting). Lines 8. Script: Bengali Appearance: Slightly worm-eaten. Incomplete.

Siddhânta-lakṣaṇa ends in the first folio. Then continues the whole of Avacchedaka-nirukti-ṭippaṇī

377

III. H. 49. शब्दचिन्तामण्यालोक Śabda-cintāmaṇi-āloka

Jayadeva Miśra

Substance Palm-leaf. Size: 15×2 inches. Folios 1–148. Lines 6 Script. Bengali. Appearance. Old. Complete. Date La. Sam. 428 (A. D. 1547).

Beginning:

न जाने श्रीजाने विवरितुमिह ग्रन्थगहने
समर्थो नैवार्थानाध्यवसायितुं निर्मितिरपि (?)।
तथाप्येतावत्या मात्र किल विगमामहमिह
प्रवृत्तो यत् तस्मिंश्चरणे सेवव शरणम् ॥

अथेति। इहाथशब्दस्यानन्तर्यवचनत्वेन तत्र चाबाधत्वेन उपस्थितोपमान-निरूपणस्यैव प्राप्तत्वात् तस्य सिद्धत्वेनोपस्थितौ वर्त्तमानार्थक-लट्प्रत्ययान्तत्वेन साध्यतयोपस्थिते शब्दनिरूपणे सिद्धसाध्यसमभिव्याहारलभ्यस्य हेतुहेतुमद्भावस्य उपमाननिरूपणानन्तरं प्रतिबन्धकापगमे अवस(य ?)वस्य वा सङ्गतित्वं सूच्यते उद्देशोऽपि ततसङ्गतेरेव बीजत्वादिति।

End ·

यत्तु शब्दादिममर्थं प्रत्येमीत्यनुव्यवसायो विनिगमकः सोऽपि चेष्टातोऽमुमर्थं प्रत्येमीत्यनुव्यवसायसत्त्वेऽनिर्णायक इत्यस्वरसादाह अथवेति । अत्रापि प्रमाणान्तरकल्पनागौरवं मूलम् । अतएव समवायाधीनप्रवृत्तिकत्वं यदेव विभक्तिसमभिव्याहारसहकारितावच्छेदकत्वेनोक्तं तदेव विभाजकोपाधित्वेनोच्यतामतो न विभागव्याघात इत्यपि निरस्तम् । सति प्रमाणभेदेऽनुगमकभेदगवेषणादिति ।

Colophon ·

इति महामहोपाध्याय सन्मिश्रश्रीजयदेवकृतः शब्दविच्छेदालोकः सम्पूर्ण इति ।

Post colophon :

लसं ४२८ पौष शुदि नवमी रवौ मधयधराग्रामे महामहास्वप्रतिष्ठभट्टाचार्यश्रीविष्णुमहाशयानामाज्ञया लिखितं श्रीगोपालशर्मणामिति ।

Folio 67 is marked twice. There are two extra leaves marked 41 & 42 respectively which also seem to be the portion of a commentary on the Tattva-cintāmani.

The signs of the vowels इ and ए coming after a consonant are not always easy to differentiate. A thorough study of the Ms reveals the fact that the scripts of Mithilā were prevalent even in Bengal during the sixteenth century.

Undertaken for publication in the Gaekwad's Oriental Series.

378

III. H. 50. शब्दपरिच्छेदरहस्य Śabdaparicheda-rahasya

Mathurānātha

Substance: Country-made paper Size · 17½×4 inches. Folios 10–71. Lines 8–9 Script: Bengali. Appearance: Fair.

Abrupt beginning. Prāmāṇya-vāda-rahasya ends in folio 53. The remaining portion contains the whole of Ākāṅkṣāvāda-rahasya.

379

III H. 51. तात्पर्यरहस्य Tātparya-rahasya

Mathurānātha

Substance Country-made paper. Size 17½×4 inches. Folios 1–17. Lines 8–9. Script: Bengali. Appearance. Fair. Complete.

Contains the whole of Tātparya belonging to the Śabda section.

380

I. M. 1544. अवच्छेदकत्वनिरुक्ति Avacchedakatva-nirukti

Raghunātha Śiromani

Substance Country-made paper Size. 9¼×3½ inches Folios 1–5 Lines · 7 Extent in granthas: 63. Script Nāgara. Appearance Fair. Complete

Beginning:

ननु अवच्छेदकत्वमिह न स्वरूपसंबन्ध-विशेषः। सम्भवति तु लघौ धर्मे गुरौ तदभावात्। प्रमेयधूमत्व-कम्बुग्रीवादिमत्त्व-घ्राणग्राह्यगुणत्वादेस्तथात्वेन तेन रूपेण साध्यतायां व्यभिचारिण्यतिप्रसङ्गात्।

End:

अत एव घ्राणग्राह्यगुणत्वादिना साध्यतायां द्रव्यत्वादेर्व्यभिचारित्वमपि साधु संगच्छते इत्यपि केचिदेति कृतं पल्लवितेन।

Colophon.

शिरोमणि-कृतावच्छेदकनिरुक्तिः समाप्ता।

The Ms. contains an original treatise of Raghunātha Śiromaṇi, called Avacchedakatva-nirukti, which establishes 'avacchedakatva' as an independent category of Navya-Nyāya. This is not a part or continuation of Tattvacintāmaṇi but a new addition in itself.

381

I. M. 312. यद्रूपविचार Yadrūpavicāra

Candranārāyaṇa

Substance Country-made paper Size 9½×4 inches Folios 1–5 Lines 13 Extent in granthas 164. Script Nagara Appearance : Fair. Complete

Beginning

अथ यद्रूप देयो(?)न दोषतावच्छेदकमेवोपादेयम् । ह्रदो वह्निमान् धूमादित्यादौ वह्न्यभाववद् ह्रदरूपबाधे लक्षणसमन्वयकाले किं सामानाधिकरण्यसम्बन्धे वह्न्यभावविशिष्टत्वं किं वा वह्न्यभावह्रदत्वमेतदुभयं किं वा ह्रदत्वावच्छिन्नानु- योगिताकत्वविशिष्टविशेषणतासंबन्धेन वह्न्यभावो वा ?

End

न तादृशज्ञानमादाय जलवद्ह्रदेऽतिव्याप्तिः । एवं भट्टाचार्योक्तत्वविशिष्ट- द्वयाघटितत्व-निवेशनमफलमेवेति ध्येयम् ।

Colophon :

चन्द्रनारायणकृत-यद्रूपविचारः ।

The Ms contains a dissertation on the base *yad* (that) by Candranārāyaṇa, the celebrated teacher of Navya-Nyāya. He hailed from East Bengal towards the end of the 18th century There are many Navya-Nyāya Patrikās or critical reviews by him, most of which have been published in the Chowkhamba Sanskrit Series, Benares.

382

I. M. 605. विशिष्टद्वयाघटितत्वोपरिस्थविचाररहस्य

Viśiṣṭa-dvayâghaṭitatvôparistha-vicāra-rahasya

Candranārāyaṇa Bhaṭṭâcārya

Substance : Country-made paper Size : 8×5½ inches. Folios 1–37. Lines 17. Extent in granthas : 1080. Script : Nāgara. Appearance . Fair. Complete.

Beginning

स्वसजातीयविशिष्टान्तराघटितत्वं मेयत्वविशिष्टव्यभिचाराद्यवतिव्याप्तिवारणार्थं भट्टाचार्येण निवेशितम्। स्वसजातीयविशिष्टान्तराघटितत्वं च स्ववृत्तिहेत्वाभासविभाजकरूपविशिष्टं यत्स्वाविषयकप्रतीतिविषयीभूतं तदविषयकप्रतीतिविषयत्वमर्थः।

End .

तथा च सर्वत्वावच्छेदेन गगनवत्ताबुद्धित्वावच्छिन्नप्रतिबध्यतानिरूपिता या प्रतिबन्धकता तदनवच्छेदकीभूतप्रकारित्वावच्छिन्नत्वस्य घटत्वावच्छिन्नविशेष्यकगगनाभावप्रकारकनिश्चयत्वावच्छिन्नप्रतिबन्धकतायामसत्त्वान्न तत्र गगनाभाववद्घटेऽव्याप्तिः।

Colophon

इति श्रीचम्पनारायणभट्टाचार्यविरचित-विशिष्टद्वयाघटितत्वोपरिस्थविचाररहस्यं संपूर्णतामगमत्।

It is a supplement on the Gādādharī.

Additions and Corrections

Page	Printed	Read
6	16th.	15th
22	विसर	बिसर
154	major the	the major

At the end of the description of Ms. No. 222 appearing at page 143, please add :—Another Ms. of this text is noticed in the India Office Catalogue, Vol. IV., No. 1958.

At the end of No. 246 appearing at p 154, please add :— It is a fragment of 'Upādhivāda' For another Ms., see India Office Catalogue, Vol. IV., No 1936.

DESCRIPTIVE CATALOGUE OF THE SANSKRIT MANUSCRIPTS IN THE COLLECTIONS OF THE ASIATIC SOCIETY

Started under the editorship of

MM. HARAPRASADA SASTRI

C. I. E, M. A., D. Litt, F.A.S.B.

Volume I.	Buddhist Manuscripts	...	... Rs. 3-0-0
Volume II.	Veda ...	...	... Rs. 17-8-0
Volume III.	Smṛti ...	...	... Rs. 13-0-0
Volume IV.	History & Geography	...	... Rs. 2-8-0
Volume V.	Purāṇa ...	...	... Rs. 15-0-0
Volume VI.	Vyākaraṇa	...	... Rs. 12-3-0
Volume VII.	Kāvya ...	...	... Rs. 10-0-0
Volume VIII.	Tantra (in two parts)	...	... Rs. 16-4-0
Volume IX.	Vernacular Manuscripts	...	... Rs. 10-0-0
Volume IX.	Bengali and Assamese	(Supplementary)	Rs. 5-0-0
Volume X.	Astronomy	(in two parts)	Rs. 10-0-0
Volume XI.	Jaina	(in the press)	
Volume XII.	Philosophy	(in the press)	
Volume XIII.	Philosophy	(Part I.)	...Printed off
Volume XIV.	Miscellaneous	...	... Rs. 7-8-0

PRINTED BY R. BHATTACHARJA AT METROPOLITAN PRINTING

AND PUBLISHING HOUSE, LIMITED

141, S. N Banerjee Road, Calcutta-13